

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE SAĞLIK BAHÇELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ayça SEREZ

Anabilim Dalı : Peyzaj Mimarlığı

Programı : Peyzaj Mimarlığı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Y. Çağatay SEÇKİN

HAZİRAN 2011

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE SAĞLIK BAHÇELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayça SEREZ

(502071760)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 06 Mayıs 2011

Tezin Savunulduğu Tarih : 02 Haziran 2011

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Y. Çağatay SEÇKİN

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ahmet Cengiz YILDIZCI

Yrd. Doç. Dr. Tolga SAYIN

HAZİRAN 2011

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim kapsamında, bu çalışmanın hazırlanması aşamasında konunun ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlayan, bilgisini ve desteğini yalnızca tez aşamasında değil tüm lisans üstü eğitimim sırasında her zaman benden esirgemeyen; beni yönlendiren ve her konuda yardımcı olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yasin Çağatay SEÇKİN'e en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Tez çalışmam süresince bana sonsuz destek veren ve yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşım Kemal MEHTER'e ayrıca teşekkür ederim.

Mayıs 2011

Ayça Serez
Peyzaj Mimarı

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	x
1. GİRİŞ VE LİTERATÜR	1
1.1 Giriş.....	1
1.2 Amaç & Kapsam & Yöntem	4
1.2.1 Tezin amacı.....	4
1.2.2 Tezin yöntemi	5
1.2.3 Tezin kapsamı.....	5
1.3 Sağlık Bahçesi Tanımı	6
2. TARİHSEL SÜREÇ	11
2.1 Giriş.....	11
2.2 Tarihsel Süreç İçinde Geleneksel Bahçe Modelleri	19
2.2.1 Labirentler	19
2.2.1.1 Giriş.....	19
2.2.1.2 Labirent çeşitleri	24
2.2.1.3 Labirentlerin modern kullanımı	30
2.2.2 Manastır bahçeleri	34
2.2.3 Uzakdoğu bahçeleri	40
2.2.3.1 Çin bahçeleri	41
2.2.3.2 Japon bahçeleri.....	45
2.2.4 İslam bahçeleri.....	63
2.2.4.1 Cennet bahçesi	70
3. SAĞLIK BAHÇELERİ	75
3.1 Sağlık Bahçelerine Yöneliş Nedenleri	75
3.2 Tasarım Amaçlarına Göre Sağlık Bahçeleri.....	78
3.2.1 Akıl hastalarına yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri	79
3.2.2 Çocuklara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri	80
3.2.3 Yaşlılara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri	84
3.2.4 Görme engellilere yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri.....	87
3.2.5 Meditasyona yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri	88
3.2.6 Duyulara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri	89
3.3 Sağlık Bahçesi Kullanıcı Grupları.....	92
3.3.1 Hastalar	93

3.3.2	Personel.....	93
3.3.3	Ziyaretçiler.....	93
3.4	Sağlık Bahçesi Tasarım İlkeleri	95
3.4.1	Tasarlanan mekânın ruhu.....	97
3.4.2	Yerleşim Planlaması, Konum ve Tasarımda Çeşitlilik.....	98
3.4.3	Fiziksel ve Görsel Ulaşılabilirlik.....	100
3.4.3.1	Dengeli ve düzenli bir mekansal düzenleme.....	100
3.4.3.2	Görsel değerlendirme.....	101
3.4.3.3	Tüm kullanıcı grupları için fiziksel ulaşılabilirlik	101
3.4.4	Duyusal uyarılma.....	102
3.4.4.1	Görme.....	104
3.4.4.2	İşitme.....	104
3.4.4.3	Koklama	105
3.4.4.4	Dokunma	105
3.4.4.5	Tat alma.....	105
3.4.5	Fiziksel ve duygusal olarak güvenlik hissi	106
3.4.6	Bitkilendirme ve Bahçe Elemanları.....	106
3.4.6.1	Bitkilendirme	106
3.4.6.2	Bahçe elemanları	107
3.4.6.3	Yollar ve Yüzeyler	113
3.4.7	Bütçe	116
3.5	Sağlık Bahçesi Tasarım Amaçları	117
3.5.1	Yol bulma amaçlı tasarım	117
3.5.2	Duyusal uyarılma amaçlı tasarım	119
3.5.3	Konfor amaçlı tasarım	120
3.5.4	İyileştirme amaçlı tasarım.....	121
3.6	Sağlık Bahçelerinin Avantajları	122
3.7	Bahçe Bakımının Önemi	124
4.	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	125
4.1	Sağlık Bahçelerinin Olumlu Etkileri	125
4.1.1	Çocuklar üzerindeki olumlu etkileri	125
4.1.2	Yaşlı insanlar üzerindeki olumlu etkileri.....	126
4.1.3	Hastanede bulunan hastalar üzerindeki olumlu etkileri.....	127
4.2	Sağlık Bahçeleri Tasarımında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	128
4.3	Sağlık Bahçelerinin İçinde Buldukları Durum.....	130
4.4	Sonuç	131
	KAYNAKLAR	133
	ÖZGEÇMİŞ.....	142

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1: Küçük cennet bahçesi, “Little paradise garden”	6
Şekil 2.1: Klasik labirent örnekleri; (a) Hindistan, Pansaimol, Goa’da bulunan prehistorik labirent, (b) İngilterede Rock Valley’de klasik labirent	20
Şekil 2.2: Theseus ve Minotaur mozaïği	21
Şekil 2.3: Knisos sikkesi üzerindeki Girit Labirenti planı	22
Şekil 2.4: Labirent örnekleri; (a) Zaiatski’de bulunan labirent, (b) Vaasa’da bulunan labirent, (c) Nyhamn’da bulunan labirent, (d) İngiltere St. Martins’de bulunan labirent	23
Şekil 2.5: Klasik labirent örnekleri.....	25
Şekil 2.6: Roma labirenti örneği	25
Şekil 2.7: Ortaçağ labirenti örnekleri	26
Şekil 2.8: Santa Rosa Kaliforniya’daki Charles M. Schulz Müzesinde bulunan Lea Goode-Harris tarafından yapılan Snoopy labirenti	27
Şekil 2.9: Fransa’daki Chartres Katedrali’nin zemininde bulunan labirent	28
Şekil 2.10: Doğu İngiltere’de bulunan Hilton çim labirenti.....	29
Şekil 2.11: İngiltere’de bulunan Hampton Court labirenti	30
Şekil 2.12: Kanada Toronto’da bulunan Trinity Meydanı’ndaki Toronto labirenti ..	32
Şekil 2.13: Ortaçağda yapılmış bahçe faaliyetlerini gösteren Pieter Breugel’in “İlkbahar” adlı eseri	35
Şekil 2.14: Manastır bahçesi.....	36
Şekil 2.15: St. Gall planı.....	38
Şekil 2.16: Karl Lasius tarafından 1876 yılında yapılmış St. Gall planı	38
Şekil 2.17: Clark tarafından 282 yılında yapılmış St. Gall rölyefi	39
Şekil 2.18: Fransa Coulommiers’da bulunan bir Manastır bahçesi.....	40
Şekil 2.19: Çin, Şangay’da bulunan Yuyuan bahçeleri’nde klasik "çarpık köprü" ve yuvarlak kapı	41
Şekil 2.20: Çin Suzhou’da bulunan Yunyan Ta Bahçeleri’ndeki bonsai ormanı.....	42
Şekil 2.21: Japonya Kumamoto’da bulunan Suizenji Koen bahçesi	46
Şekil 2.22: Ryoan-ji zen bahçesi’nin planı	55
Şekil 2.23: Ryoan-ji zen bahçesi	55
Şekil 2.24: Ryogen-in zen bahçesi	56
Şekil 2.26: Çay odasının girişi	58
Şekil 2.27: Ufak bir çay bahçesi.....	59
Şekil 2.29: San Francisco’daki Golden Gate Parki’ndaki Japon çay bahçesi	60
Şekil 2.30: San Fransisco’daki Golden Gate Parki’ndaki Japon çay bahçesi	61
Şekil 2.31: Katsura imparatorluk gezinti bahçesi	62
Şekil 2.32: Cihar bağ bahçe planları.....	73

Şekil 3.1:	ABD, Atlanta’da bulunan Shepherd Merkezi’nin Sağlık Bahçesi.....	77
Şekil 3.2:	New York’taki Peninsula hastanesinde ki Graham Sağlık Bahçesi.....	77
Şekil 3.3:	New York’taki Rusk Enstitüsü’nde bulunan çocuk sağlık bahçesi	82
Şekil 3.4:	Legacy Emanuel Çocuk Sağlık Bahçesi’ndeki kuş yuvaları	83
Şekil 3.5:	San Diego’daki Çocuk Hastanesi’ndeki Leichtag Sağlık Bahçesi.....	84
Şekil 3.6:	Illinois’daki Tabor Hill Sağlık ve Bakım Merkezinde’ki Naperville Yaşlı Bakımevi Sağlık Bahçesi.....	85
Şekil 3.7:	New York’taki Bitkisel Terapi Program’ında bulunan Sağlık Bahçesi..	86
Şekil 3.8:	Royan-ji Meditasyon Bahçesi	88
Şekil 3.9:	Royan-ji Meditasyon Bahçesi	89
Şekil 3.10:	İngiltere, Londra’da bulunan Bupa Duyusal Sağlık Bahçesi	90
Şekil 3.11:	Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi	102
Şekil 3.12:	ABD, Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi	107
Şekil 3.13:	ABD, Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi	110
Şekil 3.14:	ABD, Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi	111
Şekil 3.15:	ABD, Boston’da bulunan Virginia Thurston Sağlık Bahçesi	111
Şekil 3.16:	ABD, Bloomfield’taki Duncaster Kliniğinin Sağlık Bahçesi	112
Şekil 3.17:	ABD, Boston’da bulunan Virginia Thurston Sağlık Bahçesi	113
Şekil 3.18:	ABD, Boston’da bulunan Virginia Thurston Sağlık Bahçesi	113
Şekil 3.19:	Tekerlekli sandalyeler için uygun yol genişlikleri	114
Şekil 3.20:	ABD, Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi	115
Şekil 3.21:	Farklı kullanıcılar için eğim oranları; (a) Destekle yürüyen kullanıcılar için, (b) Çocuklu kullanıcılar için uygun yüzey eğim oranı	115

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE SAĞLIK BAHÇELERİ

ÖZET

Bahçe, sadece açık alan demek değildir. Doğanın bir parçası olan bahçe; insanların dinlenmek, eğlenmek, kendilerini iyi hissetmek, aktif veya pasif aktivitelerde bulunmak, inanma ihtiyacını gidermek ve inanç ritüellerini rahatça yerine getirmek için, seçtikleri güvenli alanlar olarak tanımlanabilir. Ayrıca tarih boyunca insanların doğayı sağlık bulma yönünde çeşitli amaçlarla kullandığı bilinmektedir. Bu bahsi geçen alanlara tarihte kesin tanımlama getirilmemiş olsa bile iyileştirme etkilerinden dolayı, bu bahçelere sağlık bahçesi denebilir. Bugünün modern dünyasında, sağlık bahçeleri sürekli gelişen ve popülerliği giderek artan, günlük hayatta sürekli karşılan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Sağlık bahçeleri sahip oldukları renkli dünya ve sembolik anlatımlarıyla birlikte duyuları uyarıp harekete geçirme gücüne sahiptirler. Yapılan bu araştırmada tarihsel süreç içerisinde sağlık bahçelerinin değişimi ve gelişimi incelenmiş, kültürel farklılıklara göre sağlık bahçesi olarak kullanılan geleneksel bahçe modelleri ortaya koyulmuştur. Sağlık bahçelerinden beklenen faydaların elde edilebilmesi için bazı ilkelere göre tasarlanmaları gereklidir. Bu kapsam içerisinde bu çalışmada literatür araştırmasına dayalı olarak sağlık bahçesi tasarım ilkeleri çıkarılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen ilkeler ise kısaca şu şekilde özetlenebilir;

- Zengin, çeşitli ve komplike bir duyuşsal uyarılma için bahçe elemanları dengeli bir şekilde tasarlanmalıdır.
- İlgi çekici, düzenli ve dengeli bir mekânsal organizasyon yapılması için estetik tasarım ilkeleri kullanılmalıdır.
- Bir açık alanın çevresinin de değerişmesini sağlaması için o açık alanı tanımlayan bahçe elemanları, estetik ve sıralı bir şekilde düzenlenmelidir.
- Çevrilmiş alanlar daima merak duygusu uyandırıp insanları cezbederler. Bu bağlamda bahçe elemanlarının dengeli ve düzenli kullanımı ile merak duygusu uyandırılmalıdır.

- Sınırlandırılmış bahçelerde, duyular için manevi birer cennet yaratmak için estetik tasarım ilkeleri ve bahçe elemanları kullanılmalıdır.
- İlgı çekici, zevkli ve rahatlatıcı duygusal bahçeler oluşturmak için duygusal ve sembolik özellikler içeren bahçe elemanlarının çeşitliliği sağlanmalıdır.
- Estetik tasarım ilkeleri doğrultusunda bahe elemanlarının ışık, renk, doku ve formları arasında uyumlu bir ilişki sağlanmalıdır.

HEALING GARDENS THROUGH HISTORY

SUMMARY

A garden is not just an open space. It is possible to define gardens that are the part of the nature as the secure areas that people choose for recreation, entertainment, to feel good about themselves, active or passive activities, to eliminate the need for belief and faith to fulfill the rituals in comfort. In addition, it is known that throughout his history human being has used the nature for different aims to keep his fitness. This is not the exact definition of areas which on the date mentioned due to the effects of healing, can be called healing gardens. Healing gardens which is met as a concept in daily life, always evervolves and is gaining popularity in today's moderns world. Healing gardens with their colorful telling the world and the symbolic power of the senses have a stimulating action. In this study, development and change of healing gardens were explained in the historical process, traditional garden models according to cultural differences which were used as a healing garden has been explained. Healing gardens should design to according to certain design principles in order to achieve the expected benefits. In addition to the aim, healing garden design principles based on literature research were explained. This study has to come to the conclusion that the following design principles can be summarized;

- A pleasurable stimulation of the senses through a balanced design of garden elements that produce interest through a rich, diverse, complexity.
- A spatial organization that provides interest, order and balance through the use of aesthetic design principles.
- An open area, that is defined through the aesthetic and ordered arrangement of garden elements, that allows an evaluation of the environment.
- An element of enclosure that produces interest, through the ordered and balanced arrangement of garden elements, that creates a sense of msytery.

- A garden enclosure that creates a spiritual haven for the senses through the use of aesthetic design principles and garden elements.
- A diversity of garden elements that contain affective and symbolic properties that become enhanced through sensual garden design to create interest, pleasure and relaxation.
- A harmonious relationship among light, colour, texture and form that enhances the garden elements through the principles of aesthetic design.

1. GİRİŞ VE LİTERATÜR

1.1 Giriş

“Nature is another name for health...”

“Doğa, sağlığın diğer adıdır...”

(Henry David Thoreau)

“I go to nature to be soothed and healed, and to have my senses put in tune once more.”

“Sakinleşmek ve iyileşmek için doğaya giderim, böylece duyularım bir kez daha düzene girer.”

(John Burroughs)

Bahçe sadece açık alan demek değildir. İnsanlık deneyimini anlamlandıran ve ona özel anlamlar yükleyen mekân demektir. Bahçeler, insanın doğasında var olan inanma ihtiyacını gidermesine ve inanç ritüellerini rahatça yerine getirmesini sağlayarak insan ruhunun doğayla iletişime geçtiği özel mekânlardır. Bu özel yerler ebedi tarih yolculuklarında her kültüre, dine ve döneme izlerini bırakarak insanlığı ve tarihi derinden etkilemişlerdir. İnsanlığın ilk dönemlerinden beri bahçeler de insanoğlu ile birlikte varolmuş, insanoğlunun gelişimiyle birlikte gelişmiş, farklı kültürlerle birlikte harmanlanarak bugüne kadar gelmiştir. Çağlar boyunca insanların günlük yaşamlarındaki sıkıntılardan kurtulup, doğaya ait varlıklarla biradada olabilecekleri bir tür sığınak olmuştur.

Bahçe, kutsal kitaplarda ve dinsel öğretilerde genellikle insanların ödüllendirileceği ikinci yaşamlarının geçeceği “cennet mekânı” son derece çekici bir bahçe olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda insanların dünyadaki yaşamlarında birer küçük cennet mekânına sahip olma idealleri, bahçe sanatını tarihin her döneminde önemli kılmıştır.

Bahçe sanatı, diğer birçok sanattan farklı olarak insanların toprak üzerine yerleşmeleri ve onu ekonomik faaliyetlerin dışında da bir yaşam ortamı olarak düzenleme ihtiyacı duymaları ile başlamıştır. Büyük veya küçük, çevreye açık veya içe dönük mahrem özellikteki bahçe veya avlu olsun, hepsi tarihin belirli bir devrinde toplumun yaşama şartlarını, kültür ve refah seviyesini yansıtan, bunlar kadar önemli olarak her ülkenin iklim ve toprak özelliklerini ve bunların göstergelerini en belirgin şekilde ortaya koyan mekânlar olarak önem kazanmışlardır. Bu nedenle tabiat şartları ve toplum yapılarındaki varyasyonlar bahçe sanatına, ruh ve biçimsel özelliklerine de pek çok farklılık kazandırmıştır (Shephard ve Jellicoe, 1953).

İnsanı diğer canlılardan farklı kılan hayalgücüne sahip olmasıdır. İnsanlar diledikleri gibi özgürce hayal kurabilirler. Bahçeler, sahip oldukları renkli dünyayla birlikte duyularımızı uyarıp harekete geçirme gücüne sahiptirler. Bu uyarılmayla birlikte hayalgücümüzün de yardımıyla başka hiçbir yerde olmayan bir dünya yaratma şansına sahip oluruz. Bütün istek ve arzularımız bir araya gelerek insanın doğasında var olan ilkel ihtiyaçları karşılamak için evrenle birlikte vücuda gelecek, çeşitli şekil ve ebatlarda bahçeleri meydana getirirler.

Bahçeyi, tarihe damgasını vuran ve 20. yüzyılın önemli olgularından biri, yaşamı destekleyen ve sürdüren bir sembol olarak tarif etmek yanlış olmaz. Zamanla birlikte koşullar da giderek zorlaşmaktadır. Ekonomik koşulların giderek zorlaştığı bir dünyada bahçe artık statü, güç ve ideal yaşamın bir sembolü haline gelmiştir. Eski zamanlarda bahçeli konutlarda yaşam sürerken günümüzde ekonomik koşulların zorlaşmasıyla birlikte bahçeli konutlar artık sadece üst düzey gelir grubu insanlara hitap eden bir duruma gelmiştir.

İnsanlar buldukları çevreyle var olan, aidiyet duygusuna ihtiyaç duyan duygusal varlıklardır. İnsanlar, günlük yaşamlarını sürdürürken bu ihtiyaçlarına göre şekillenen mutlu olabilecekleri ortamlarda bulunmak isterler. Kendilerine mutluluk veren yerlerde olmayı tercih ederken üzüntü ve stresli ortamlardan uzak durmaya çalışırlar. Ama yine de insanlar, günlük koşuşturma ve iş yaşamı içerisinde istemediği ortamlarda bulunmak zorunda kalabilirler. Böyle bir koşuşturma ve iş temposu içerisinde insanlar, gün boyunca strese maruz kalmaktadırlar.

20. Yüzyılda ortaya çıkan ve modern dünyanın bir getirisi olan stres, pek çok tedavi yöntemi olan yeni bir hastalıktır. Stresi tedavi etmede ilaçlı ya da doğal çeşitli tedavi yöntemleri bulunmaktadır.

İnsanın varolduğu ilk çağlardan beri hastalıkları tedavi etmek için doğaya başvurulduğu bilinmektedir. Günümüzde tıbbın çok ilerlemiş olmasına ve pek çok tedavi yöntemi bulunmasına karşın hala doğanın iyileştirici etkisine başvurulur.

Doğa'ya yakın olmanın ve o'nun hediyelerinden yararlanmanın, stres te dahil olmak üzere pek çok hastalık üzerindeki olumlu etkisi olduğu bilinmektedir. Sağlıklı bir yaşam için, yaşamın stresinden kurtulup tekrar doğanın zevklerine ve konforuna dönmek gerekir. İç huzuru yakalayıp, günlük sıkıntılardan kurtulabilmek için nefes alınacak kaçış noktalarına ihtiyaç vardır. Kent yaşamında bu kaçış noktaları, park ve bahçe gibi doğayla buluşulabilecek yeşil alanlardır. Günlük stresten kurtulabilmek için bu yeşil alanların huzuruna ve iyileştirici etkisine ihtiyaç vardır.

İyi tasarlanan bir bahçenin sağlık üzerinde gündelik ve mevsimsel olmak üzere sayılabilecek pek çok faydası bulunmaktadır. Bu olumlu özellikler; stres azaltıcı, şifa verici, iyileştirici ve duyuları harekete geçirici olarak sıralanabilir. Bu doğal deneyimler, herhangi bir tesise ihtiyaç duymaksızın sıra beklemeden randevu almadan ihtiyaç duyulduğunda, masrafsız bir şekilde yaşanabilir. Bu bağlamda yeşil alanlardan, parklardan ve bahçelerden kısıtlı bir zaman diliminde en üst düzeyde yararlanmak hedefdir. Bu yüzden yeşil alanların, kendilerinden beklenen faydalara yönelik, bilinçli bir şekilde tasarlanmaları büyük önem taşır.

Toplumlar, teknik kuvvetlerin oluşturduğu bir çevreyle hergün etkileşim halindedir. Sabah uyanıp akşam tekrar uyuyana kadar gün boyunca yapmış olduğumuz tüm davranışlar, insan yapımı teknolojiler tarafından kontrol edilir. Gelişen teknolojiye bağlı olarak stres ve duygusal yalnızlık artış göstermiştir. Bu durum, sosyal yaşantının gerçek dünyadan çok sanal ortamlarda yaşanmasını teşvik etmektedir. Bu sanal ortamlar sayesinde 30 yaş altı bireylerde pek çok fiziksel ve psikolojik hastalık meydana gelmiştir. Eski nesillere oranla yeni nesillerde daha sık gözlenen hastalıklar, moden yaşamın ve teknolojinin getirmiş olduğu kolaylık ve rahatlıkların bir götürüsü olarak ortaya çıkmıştır. Sözkonusu psikolojik ve fiziksel hastalıkların tedavisi ve ortadan kaldırılabilmesi için pek çok araştırma yapılmaya başlanmıştır.

Yirmi yılı aşkın bir süredir yapılan çalışmaların sonucunda elde edilen verilere göre; araştırmacıların çoğu, algılanan çevre ile sağlık-iyileşme arasında belirli ve tanımlanabilen bir ilişki olduğunu saptamıştır (Ulrich, Lewis, Kaplan R. & Kaplan S., Parsons). Doğal yaşam ve çevrenin, stresi azaltma ve iyileşme üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmaların ve araştırmaların sonucu, iyi bir deneyim yaşatmayı amaçlayan, maksimum fayda ve etkiler sağlayan bahçeler tasarlayabilmek için çeşitli tasarım ilkelerine ulaşılmıştır.

1.2 Amaç & Kapsam & Yöntem

Sağlık sektörü, insanların umutlarının bağlı olduğu ve milyonlarca liranın döndüğü binlerce kişiye istihdam sağlayan önemli bir sektördür. Sağlık bahçeleri sayesinde sağlık sektörüne hem tedavi yöntemlerine yardımcı olarak ve destek sağlayarak zaman ve parasal açıdan hem de iş gücü verimliliğini artırma açısından pek çok olumlu fayda sağlanması beklenmektedir. Dolayısıyla iyileştirme bahçeleri sadece sağlık sektörü için değil toplumun ruhsal ve fiziksel sağlığı ile ülke ekonomisine olan katkıları ile ele alınması gereken toplumun tümünü ilgilendiren önemli bir konudur.

Günümüzde, sağlık bahçeleri sürekli gelişen ve popülerliği giderek artan bir kavram olarak günlük hayatımızda sürekli karşımıza çıkmaktadır. Sağlık bahçesi nedir? Sağlık bahçesi nasıl tanımlanmalıdır? Neden bir bahçe sağlık bahçesi olarak tanımlanabilirken diğeri tanımlanamamaktadır? Bahçeler hangi özellikleriyle iyileştirme özelliği göstermektedir? İyi bir sağlık bahçesi tasarlanabilmesi için gerekli olan tasarım ilkeleri nelerdir? gibi pek çok soru cevaplanmayı beklemektedir.

Türkiye'deki çoğu hastane, klinik, bakımevi ve huzurevi gibi pek çok sağlık kuruluşunda bahçeye gereken önem verilmemektedir. Maalesef halen bu işi yapan profesyonel tasarımcılar arasında bile bu kavramlar net olarak oturmamıştır. Profesyonel anlamda mesleği icra eden kişiler arasında bile bu kavramın oturmadığını ve yeterli bilinç düzeyinin oluşmadığını düşünürsek, Türkiye'deki sağlık kuruluşlarının içinde bulunduğu durumu anlamamız zor olmaz.

1.2.1 Tezin amacı

Ülkemizde bu konuda çalışma yapmak ya da bilgi edinmek isteyenler için detaylı ve kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bu konuda

çalışacak olan tasarımcılar ve bu konuya ilgi duyan herkes için bir rehber hazırlanması ve sağlık bahçeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmesidir. Sağlık bahçeleri tasarlanırken gerekli olan temel bilgiler farklı kullanıcı grupları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak anlatılması ve sağlık bahçeleri konusunda bilinçlendirme amaçlanmıştır

1.2.2 Tezin yöntemi

Mevcut literatür araştırmaları ve dünya çapındaki örneklerin incelenmesi ile sağlık bahçeleri tarihsel bir süreç içerisinde ele alınarak tasarım ilkeleri ve sağlık bahçesi olarak kullanılacak bahçe çeşitleri ortaya konmuştur.

1.2.3 Tezin kapsamı

4 ana bölümden oluşan bu tez çalışmasının giriş bölümünde, sağlık bahçelerinin önemi üzerinde durularak tanımı yapılmış ve bu bahçelerin sağlık sektöründe bulunduğu konum ve iyileştirici etkilerinden bahsedilerek tez çalışmasının amacı belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde sağlık bahçeleri tarihsel bir süreç içerisinde ele alınarak, geçmişten bugüne farklı kültür ve toplumlarda sağlık bahçesi olarak kullanılmış bahçe modelleri ve bu bahçelere yüklenen anlamlar ve kullanıldıkları amaçlar ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır.

3. bölümde, sağlık bahçeleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Tasarım ilkeleri, kullanıcı grupları ve kullanım amaçlarına göre sağlık bahçesi çeşitleri ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Ayrıca sağlık bahçelerinin sağlık tesislerine sağlamış olduğu avantajlar ve bu bağlamda bahçe bakımının öneminden bahsedilmiştir.

Son bölümde ise, önceki bölümlerde söz edilen sağlık bahçeleri tasarım ilkeleri net bir biçimde ortaya konmuş ve sağlık bahçelerinin olumlu etkilerinden bahsedilmiştir. Son olarak sağlık bahçelerinin ülkemizde bulunduğu durum değerlendirilerek çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık bahçesi, sağlık bahçesi tasarım ilkeleri, Hindular Tekkesi labirent, manastır bahçesi, uzakdoğu bahçeleri, cennet bahçesi.

1.3 Sağlık Bahçesi Tanımı

Sağlık bahçesi, sürekli gelişen ve popülerliği giderek artan bir kavramdır. Sağlık bahçesi denildiğinde kişide iyileştirme etkisine sahip bir bahçe beklentisi oluşmaktadır. Peki bu “iyileştirme” etkisi bahçe konsepti içerisinde hangi kavram ya da unsurlarla karşılanabilmektedir?

Bu soruyu tam olarak cevaplayabilmek için öncelikle “bahçe” kelimesinin tanımını yapmak gerekmektedir.

Dünyanın yaratılış hikayelerinin çoğunda, insan yaşamının, içinde ağaçların çiçeklerin, meyvelerin bulunduğu, baharın yaşandığı, etrafı çevrili bir bahçede başladığı anlatılmaktadır (Macdoughall ve Ettinghaussen, 1976). Kutsal kitaplarda genellikle cennetin bir bahçe mekânı şeklinde anlatımı, insanların dünyadaki yaşamlarında da birer küçük cennet mekanına sahip olma arzusu duymalarını sağlamıştır. İnsanların dünya hakkındaki idealleri adeta bahçe mekânında somutlaşmıştır (Shephard ve Jellicoe, 1953). ”Bahçe”nin, cennetin yeryüzündeki yansıması olarak algılanması, yüzyıllar boyunca insanların yaşadıkları çevreyi şekillendirme ve doğada bulduğu tüm güzelliği ve estetiği bu yeni oluşturulan mekanda toplama tutkusu içerisinde olmalarına neden olmuştur (Şekil 1.1). Ayrıca “Bahçe” ve “Cennet” kelimelerinin ortak lingüistik kökenine dayandığı gerçeği de bunun başka bir kanıtıdır (Macdoughall ve Ettinghaussen, 1976).

Şekil 1.1 : Küçük cennet bahçesi, “Little paradise garden” (Url-1).

“Paradise”, cennet kelimesi eski Farsça’da etrafı çevrili Kraliyet parkı veya keyif bahçesi anlamına gelen “pairi-dae’-za” kelimesinden türemiştir. Geç Babilonyaca’daki “paradisus” kelimesi, pairi-dae-za” kelimesinin sözlü türevidir. Literatürde, etrafı duvarlarla çevrili olarak tercüme edilir. İbranice’deki “pardes” ve Yunanca’daki “paradeisos” kelimelerinin de anlamları aynıdır (Clark, 1996). “Cennet” kelimesinin kökenine baktıktan sonra “bahçe” kelimesini ele alalım. Türk Dil Kurumu’nun Büyük Türkçe Sözlüğünde bahçe kelimesi şöyle tanımlanmaktadır: Sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer (Url-2).

Bahçe kelimesinin aslı Farsça olup “küçük bağ” anlamına gelmektedir. Genel olarak ise; çiçek, süs bitkileri, meyve, sebze ve şifalı otların yetiştirildiği, bunun yanı sıra doğanın güzelliğinin, yeşilliğinin, dinlendiriciliğinin insan eli ile denetim altına alındığı toprak parçası olarak da ifade edilmektedir (Demiröz, 2003).

“Sağlık Bahçesi”ni tanımlayabilmek için tanımda geçen “sağlık” kelimesinin de tam olarak ne anlama geldiği bilinmelidir.

Türk Dil Kurumu’nun Büyük Türkçe Sözlüğünde sağlık kelimesi ise şöyle tanımlanmaktadır;

1. Vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet
2. Sağ, canlı, diri olma durumudur (Url-3).

Dünya Sağlık Örgütüne göre ise “sağlık”; kişinin sadece hastalığının olmaması durumu değil fiziksel, zihinsel ve sosyal durumunun bir bütün olarak iyi olması anlamına gelmektedir (Url-4).

Sağlık bahçesini oluşturan kelimeleri ayrı ayrı ele aldıktan sonra bir bütün olarak tanımlamalara bakılmalıdır. Clare Cooper Marcus ve Marni Barnes’a göre sağlık bahçesi şöyle tanımlanmaktadır: bir terim olarak sağlık bahçesi, bahçenin çeşitli özelliklerinden yararlanılarak insanların duyularını harekete geçirerek stresten uzaklaşmalarını ve arınmalarını sağlayan; hastalar, ziyaretçileri, personel ve bakıcıların üzerinde pek çok olumlu etkisi bulunan yerler anlamında kullanılmıştır. Çevre psikoloğu Roger Ulrich’e göre bir yerin bahçe olarak nitelendirilmesi için sahip olması gereken yeşil bitki örtüsü, çiçekli bitkiler ve su gibi doğal elemanların yüksek bir oranda olması gerekmektedir (Cooper-Marcus ve Barnes, s.30, 1999).

Clare Cooper Marcus ve Marni Barnes’ın da görüşlerini paylaşarak kitaplarında yer verdikleri kendi alanında önemli bir isim olan çevre psikoloğu Roger Ulrich’e göre

ise bir bahçeyi sağlık bahçesi olarak sınıflandırabilmek için kullanıcıları üzerinde tedavi edici ya da olumlu bir takım faydalarının olması gerekmektedir (Cooper-Marcus ve Barnes, s.30, 1999).

Ulrich'in sağlık bahçesi tanımı oldukça açık ve basittir. Bahsi geçen tanımında, bu bahçenin çoğunluğunun yeşil bitki örtüsü, çiçekli bitkiler ve su gibi doğal elemanlardan oluşması gerektiği belirtilmiştir.

Başka bir araştırmacı olan Eckerling'e göre ise bir sağlık bahçesi şöyle tanımlanmaktadır: insanları daha iyi hissettirmek için iyileştirici çeşitli ayarlamaların ve düzenlemelerin yapıldığı bahçelere sağlık bahçesi denir (Eckerling, 1996). Bir sağlık bahçesinin amacının insanları güvenli, daha az stresli, daha rahat ve zinde hissetmelerini sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Sağlık bahçeleri çok çeşitli büyüklüklerde olabilen içerde yada dışarda yer alan belirli amaçlarla tasarlanmış özel bahçelerdir. Sağlık bahçelerinin büyüklüğü konumlandığı yere göre değişmekle birlikte birkaç metrekairelik küçük bir alandan bir kent parkı büyüklüğüne kadar çok geniş bir yüzölçümüne sahip olabilirler. Sağlık bahçelerinin olumlu etkileri daha çok rehabilitasyon merkezlerinde ve alzheimer bakım evlerinde görüldüğü için buralardaki faydaları halk tarafından daha çok bilinmektedir.

Bir bahçeyi sağlık bahçesi olarak tanımlayabilmek için o bahçenin kullanıcıları üzerinde tedavi edici ya da yararlı etkileri olması muhakkak gereklidir. Bir bahçe, profesyonel tasarım dergilerinden iyi bir tasarım olarak övgü toplasa bile o tasarımın başarılı olup olmadığını iyileştirici ve tedavi edici özelliği bulunup bulunmadığı belirlemektedir. Kullanıcıların hiçbir fayda görmemesi yada beklenen faydaların sağlanamaması durumunda tasarım açısından ne kadar iyi olursa olsun o bahçe başarısız olmuş demektir ve tam olarak sağlık bahçesi olarak adlandırılmaz.

Clare Cooper ve Marni Barnes'a göre bir sağlık bahçesinde konsept, tasarımcının kendi kişisel zevklerine göre belirlenmemelidir. Tasarımcının belli başlı etik kurallara uyarak kullanıcı odaklı ve bütüncül tasarımlar yapması beklenir. Ancak böyle bir yaklaşımla yapılan iyileştirme bahçeleri kendilerinden beklenen fonksiyonları tam anlamıyla yerine getirerek başarılı olabilir. Bu yüzden iyi bir iyileştirme bahçesi tasarlamak isteyen tasarımcılar hastaların ve hastane personelinin

ihtiyaçlarını, isteklerini ve beklentilerini dikkatlice araştırmalı ve doğru bir şekilde analiz etmelidir. Bu araştırmalardan çıkacak sonuçlara göre elde ettiği bilgiler ışığında yaratıcılığını ve tasarım uygulamalarını şekillendirmelidir (Cooper-Marcus ve Barnes, s.30, 1999).

Clare Cooper Marcus ve Marni Barnes'a göre sağlık bahçeleri özellikle iyileştirme amacıyla hastane yönetimi ve tasarımcıların ortak iş birliği içerisinde tasarlanan, hastanelerin içerisinde yada dışarısında yer alabilen alanlar olarak tanımlanmaktadır (Cooper-Marcus ve Barnes, s.138, 1999).

Yapılan tanımlamaların çoğunda sağlık bahçesinin iyileştirici etkilerinden bahsedilmektedir. Bu tanımlamalarda dikkatli olunmalıdır. Çünkü halk arasında "iyileştirme" kelimesi "tedavi etmek" ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Yani sağlık bahçesi kavramı tam bilinmediği için sağlık bahçesi ve iyileştirme bahçesi aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu yüzden sağlık bahçesinin tanımlanmasında, dikkat edilmesi gereken en önemli nokta "iyileştirme" kelimesinin "tedavi etmek" ile eş anlamlı olarak algılanması ve kullanılmasını önlemektir. Sağlık bahçelerinin özelliklerinin iyileştirici, tedavi edici ve özel kullanımlara yönelik olarak pek çok faydayı içeren bir kavram olduğunu unutmamak gerekir.

Sağlık bahçelerinden hastalıkları tedavi etmesini beklemek hata olur. Sonuç olarak bir bahçe kırık bir bacağı yada kanseri iyileştiremez ama şunları yapabilir;

- Stresi azaltarak vücudun daha dengeli bir hal almasına yardımcı olur.
- Hastaya kendi iyileştirici içsel gücünü keşfetmesi için gereken cesareti verir.
- Hastaya tedavisi çok zor olan hastalıklarla mücadele edebilmesi için destek olur ve moral verir.
- Personelin hastalarla birlikte fiziksel terapi ve bahçe tedavisi yapabilmesi için uygun koşulları oluşturur.
- Hastane personelinin iş yeri stresinden uzaklaşıp rahatlamasını sağlar.
- Hasta ve ziyaretçilerine hastane havasından uzakta rahatlatıcı bir ortam oluşturur.

Yukarıda belirtildiği gibi faydalı etkileri olan bahçeleri sağlık bahçesi olarak adlandırabiliriz. Ayrıca böyle etkileri olan bahçeleri tanımlamak için rehabilite edici, onarıcı ve tedavi edici gibi sıfatlar da kullanılabilir.

Bu bağlamda sağlık bahçesi tasarımında dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmeden önce “sağlık bahçesi” tanımlaması yapılmadan önceki zamanlardan bugüne kadar iyileştirme amacıyla kullanılan geleneksel bahçe modellerinin tarihsel süreç içerisinde incelenmesi gerekir.

2. TARİHSEL SÜREÇ

2.1 Giriş

Sağlık bahçeleri; popülerliği giderek artan, kökleri çok eskilere dayanan bir kavramdır. İnsanlığın, doğayı sağlık bulma amacıyla kullandığı bilinmektedir. Sağlık bahçelerinin kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir.

Tom Turner “Garden History” adlı kitabında ilk açık alan kullanımlarının nasıl oluştuğunu şöyle anlatmıştır:

İlk açık alan kullanımı M. Ö 10. 000’ye kadar gitmektedir. İlk bahçelerin nerede ve kimler tarafından yapıldığı net olarak bilinmemesine karşın ilk bahçe örneklerinin mağarada yaşayan atalarımız tarafından ailelerini vahşi hayvanlardan koruma amacıyla oluşturduğu tahmin edilmektedir. Zaman içerisinde çeşitli bariyerler oluşturularak kullanılan alanlar koruma altına alınmıştır. Evcil hayvanlarını korumak, sebze-meyve yetiştirmek ve ailelerinin güneşli neolitik zamanlarda keyifle vakit geçirip rahatlamaları için taştan yada topraktan alanlar oluşturularak bu alanları çitle çevirmişlerdir. İlk zevk bahçelerinin kadınlar tarafından oluşturuldukları tahmin edilmektedir (Turner, 2005).

Sağlık bahçelerinin tarihi de açık alanların tarihi gibi çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlığın başlangıcından eski uygarlıklara ve kabilelere ve oradan da bugünün bahçelerine uzanan çok geniş ve zengin bir tarihten söz edilebilir. Tarih boyunca pek çok farklı bahçe tanımı yapılmıştır.

Dünyadaki yazılı en eski bahçe tanımının Gılgamış destanında yapıldığı bilinmektedir. Bu destan 5000 yıllık bir geçmişe sahiptir ve en eski yazılı kaynaklardan biri olarak sayılmaktadır. Ayrıca kökleri Mezopotamya’ya kadar dayanmaktadır. Gılgamış destanında anlatılan Kral Gılgamış’ın ölen arkadaşını muhteşem bir güzelliğe sahip olan bir cennet bahçesinde onurlandırıp öven bir methiye yaktığından bahsedilmektedir. Destanında Kral’ın arkadaşının ölümünden sonra aradığı huzuru, gücü ve metaneti bu bahçede bulunduğu anlatılmaktadır. Dünyanın korunmuş ve en eski epik eseri olan bu çalışmada yapılan bahçe tanımı

dünyada yapılmış en eski bahçe tanımı olarak kabul görmektedir (Olsson ve Algulin, 1990).

Gılgamış destanında yapılan tanımdan sonra da tarih boyunca bahçelerin pek çok yönünü öne çıkaran farklı tanımlar yapılmıştır. Lunduguist (2000), bahçenin dünya efsanelerinde Gılgamış destanındaki bakış açısına benzer bir bakış açısıyla ele alındığını; acı ve keder içinde olan insanların dinlenmek, korunmak ve kendilerini iyileştirmek için bir sığınak olarak seçtikleri güvenilir yerler olarak tarif edildiğini belirtmiştir (Stigsdotter, 2005).

Marcus ve Barnes'a göre sağlık bahçesi hem antik hem de modern zamanlarda var olan ve günümüzde de süregelen bir kavramdır. İnsanların yerleşik düzene geçmesiyle birlikte, yerel şifa yerlerinin de yerleşim yerlerine yakın alanlarda bulunduğunu belirtmişlerdir (Cooper- Marcus ve Barnes, s.1, 1999).

İnsanoğlunun varoluşundan beri sığınma, yeme-içme, korunma, güvende hissetme gibi çeşitli temel gereksinimleri olmuştur. İlk bahçe örnekleri de insanların bu temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuştur. Tarih boyunca tabiat, insanın hem koruyucusu hem de en büyük şifa kaynağı olmuştur. Halk dilinde doğanın dışı bir varlık olarak görülüp tabiat ana olarak adlandırılması da insanların korunma ve inanma ihtiyaçlarının bir göstergesidir. İnsanoğlunun varoluşundan beri tabiat yeri geldiğinde ev, yeri geldiğinde sığınak, yeri geldiğinde şifahane, yeri geldiğinde ise ruhlarımızı doyuran ruhani bir tapınak olmuştur. Örneğin; Büyük Mısır bahçeleri Mısır toplumu için zor çevre koşullarından bir kaçış olarak inşa edilmiştir. Tarih kitaplarında bu bahçeler, kızgın güneşten korunmak için çok cazip seçenekler sunan bir cennet olarak tasvir edilmiştir.

Sağlık amaçlı bahçeler ortaçağdan beri doğanın şifalı bir parçası olarak kullanılmışlardır. Bu bahçeler; hastaneler, rehabilitasyon merkezleri ve son zamanlarda da özellikle yaşlı ve engellilerin bakım gördüğü huzurevi ve bakımevlerinin de önemli birer parçası haline gelmiştir (Gerlach-Spriggs, Kaufman ve Warner, s.1, 1998).

Yukarıdaki yazılı kaynaklarda da belirtildiği gibi, sağlık bahçelerinin tarihi binlerce yıllık köklü bir geçmişe sahiptir. Sağlık bahçelerinin bu köklü tarihi hem batı'da hem doğu'da çok eski çağlara kadar gitmektedir. Batı'daki ilk sağlık bahçesi örneklerini manastır bahçeleri, Doğu'da ise Japon bahçeleri oluşturmaktadır.

14. ve 15. yüzyılda kilisenin ülke yönetiminde ve sosyal hayatta çok önemli bir yere sahip olmasının etkisiyle birlikte manastırlar da sosyal yaşamda önemli bir yere sahip olmuşlardır. Sağlık bahçeleri de manastırların bünyelerinde yer alan, ilaç yapımı için bitki yetiştirilen, hasta rehabilitasyonlarının yapıldığı, din adamlarının ibadetlerini gerçekleştirdikleri ve bunun gibi çeşitli amaçlarla kullanılan farklı büyüklükteki bahçelerdir. Ama manastırlarda meydana gelen gerileme ve dini kuruluşlarda ortaya çıkan yozlaşmayla birlikte, halkın kiliseye olan güveni azalmıştır. Manastırlarda meydana gelen gerilemeyle birlikte, manastır bahçeleri de etkilenecek gözden düşmüştür.

Orta çağda meydana gelen bu gelişmelerden sonra avlu ve iç avlu geleneği genel itibariyle gözden düşmüştür. Yine de bazı hastaneler, avlu ve iç avlu geleneğini sürdürmüşlerdir. İngiliz sosyal reformcu John Howard (1726-1790)'ın Marsilya, Pisa, İstanbul, Trieste, Viyana ve Floransa'da yapmış olduğu gezilerde tutmuş olduğu notlarında, hastalar için özel olarak tasarlanmış bahçeleri tasvir etmiştir. Notlarında bahsetmiş olduğu hastanelerdeki ortak noktalar, hastanelerin bulunduğu çevrenin temiz havaya ve geniş bahçeye sahip olmalarıdır. Howard notlarında hastanelerin buldukları çevrenin temiz havasından, hastaların pencerelerinden bakınca bahçeyi görebilmelerinden ve bahçede yürüyüş yapma fırsatına sahip olmalarından çok etkilendiğini belirtmiştir.

Tarihçi Warner'a göre uzun süre unutulmuş bahçeler 17. yüzyılda tekrar keşfedilmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda sağlıkta meydana gelen düzenleme ve gelişmelerle birlikte açık alanlar tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Bilimsel tıp sonucu elde edilen bulgular, hastanelerde açık alan kullanımını tekrar cesaretlendirmiştir (Cooper-Marcus ve Barnes, s.12, 1999).

Bu yeni gelişmeleri Marcus ve Barnes şöyle anlatmışlardır: Yeni hijyenik hastane tasarımı olanaklarının bulunmasına rağmen hastaların iyileşmeleri ile bitkilerin iyileştirici özellikleri arasında henüz bir bağlantı kurulmuş değildi. Tarihçi Warner'a göre 19. yüzyılda meydana gelen romantik hareket ve pastoral düşüncenin de etkisiyle hastane içerisinde yapılan ilaçlı bakımla, hastane dışarısında uygulanan bahçe terapisi arasında bir bağlantı kurulmuştur. 18. yüzyılın sonunda Alman bahçe bilimcisi Hershfeld, Ulrich'in araştırmasındaki bulguları hastane tasarımı için öneriler olarak kaleme almıştır. Bu bulgular, ameliyat sonrasında manzaralı bir odada

yatan hastaların iyileşme süreçlerinin bahçe görmeyen hastalara oranla daha hızlı olduğunu desteklemiştir (Cooper-Marcus ve Barnes, 1995).

Sağlık sistemi; geçmiş yüzyıllarda doğayı, temiz havayı ve güneş ışığını iyileşmenin temel gereksinimleri olarak gören orta çağ manastır hastanelerinden 17. ve 18. yüzyıllarda büyük belediye hastanelerine, 19. ve 20. yüzyıllarda da pavilyon tipi hastanelere, yetimhanelere, huzurevlerine ve senatoryumlara uzanan bir değişim süreci geçirmiştir. Bu süreçle birlikte sağlık sisteminde pek çok radikal değişiklik yaşanmıştır.

19. yüzyılda hastaneler genellikle şehrin kenarında, yakınlarında bulunan diğer binalarla aralarında bahçe yapımına uygun geniş açıklıklar bırakacak şekilde manzaralı, güneş alan geniş alanlara inşa edilmeye başlanmıştır. Meydana gelen radikal değişikliklerden biri de psikiyatrik hastaların bakımında gerçekleşmiştir. Cezalandırmalar yerini psikolojik eğitimlere bırakmıştır. Psikiyatrik tedavi yöntemleri bugünün tedavi yöntemlerine bezemeye başlamıştır ve bahçe tedavisi bunun önemli bir parçasını oluşturmuştur. Hastaneler ve bakımevleri; tekerlekli sandalye kullanan hastalarına bahçelerinde güneş banyosu, temiz hava ve çeşitli egzersizler yaptırmaktadır. Senatoryumlarda tuberküloz hastalarına uygulanan temiz hava ve bahçe terapisi de çok yararlı sonuçlar vermektedir.

Pavilyon tipi hastane olarak bilinen yeni tasarım anlayışıyla birlikte yapılan hastanelerde, hizmet binaları açık alanlarla birbirine bağlanmıştır. Bu aynı zamanda romantizmin yükselişi yani doğanın bedeni bir bütün olarak hem ruhsal hemde fiziksel iyileştirmedeki yerini yeniden kazanması anlamına gelmektedir.

Warner, tıpta meydana gelen gelişmeleri ve değişimleri şöyle anlatmaktadır: 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk on yılında hasta bakım yöntemlerinde tekerlekli yataklar kullanılmaya başlanmıştır. Böylece hemşireler hastaların güneş ışığından yararlanabilmeleri için hasta yataklarını verandalara ve çatılara çıkarmaya başlamışlardır. Temiz hava ve güneş ışığı özellikle tuberküloz gibi hastalıkların tedavisinde çok önemli bir yer tutmaktadır (Warner, 1994-1995).

19. yüzyılın sonlarına doğru akıl hastalıklarının tedavi yöntemleri ve akıl hastanelerinin tasarımlarında da radikal değişiklikler meydana gelmiştir. Geçmişte akıl hastalarına uygulanan fiziksel cezalandırma yöntemleri yerine duygusal ve fiziksel açıdan destek ve bakım hizmetleri uygulanmaya başlamıştır. Yeni hastaneleri

meraklı gözlerden saklamak için şehir merkezi ve yerleşim yerlerinden uzakta bulunan alanlara kurmaya başlamışlardır. Doğanın iyileştirici etkilerinden yararlanabilmek için bitkilerle vistalar oluşturulmuş, tedavi programlarına ilave olarak bahçe terapileri ve tarımsal uğraşlar konmuştur.

20. yüzyıl, insanlık tarihinde sosyal değişimlerin en hızlı yaşandığı dönemdir. Batı dünyası yıkıcı sonuçları olan iki büyük savaş atlatmıştır. Ulaşımındaki teknik gelişmeler, haberleşme ve hızlı bilgi paylaşımı sayesinde sürekli gelişen hızlı bir dünya ortaya çıkmıştır. İlerleme, kar ve verimlilik ile birleştirilmiştir. Tıp dünyasında yaşanan hızlı değişimlerle birlikte: mikroplarla mücadele yollarının bulunması, tıp biliminde yaşanan hızlı gelişmeler, yüksek katlı binalara geçilmesi ve asansör kullanımının başlanması; artan talebi karşılamak için pavilyon tipi hastanelerden verimliliği daha yüksek olan çok katlı komplike sağlık yapılarına geçilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Warner, sağlık sektöründe meydana gelen bu yeni yaklaşımı şöyle tanımlamaktadır:

Özel bakım yapılan hastane tasarımlarında genellikle fizyoterapist ve hemşirelerin dikkatlerinin dağılmasını önlemek ve verimliliklerini düşürmemek amacıyla açık alan ve çevreye yönelik düzenlemelere dikkat edilir, ilgi çekici tasarımlar ve bahçeler yapılmazdı. Bahçeler görünmez olur; balkon, teras ve güneş banyosu yapılan yerler de yasaklı olurdu. Peyzaj tasarımı sadece girişleri güzelleştirme haline dönüşmüş, tenis kortları sadece eğitim amaçlı kullanılmaya başlanmış, otoparklar ise çalışanlar ve ziyaretçilerin kullanımı ile sınırlandırılmıştı. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bu akım 20. yüzyıldaki Amerikan sağlık sistemini derinden etkilemiş ve pek çok akıl hastalıkları hastanesi ve çeşitli bakımevlerinde bu akım uygulanmıştır. Sektör genelinde prestij gören büyük şehir hastanelerinde de bu yaklaşım hakim olduğu için prestij elde etmek için bütün küçük hastane ve sağlık kuruluşları da bu yaklaşımı benimseyerek uygulamıştır. Sağlık sektöründeki moda nedeniyle prestij kazanmak isteyen hastanelerin de böyle yapması gerektiği empoze edilerek sektör geneline bu yaklaşım hakim olmuştur (Warner, 1994-1995).

Bahçe; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra rehabilitasyon merkezlerine, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bahçe terapisi programları ile birlikte hastanelerin hizmet verdikleri hasta grupları ve ihtiyaçlarına göre farklılıklar göstererek tasarlanan özel amaçlı bahçeler, bakımevleri, huzurevleri ve akıl hastalıkları hastanesi gibi hastanelerin yapılarına dahil edilmeye başlanmıştır. Artan kanser ve AIDS

vakalarının tedavilerine destek olmak amacıyla bitkilerin iyileştirici etkilerinden ve bahçe terapilerinden de yararlanılmaya başlanmıştır.

21. yüzyıla gelindiğinde sağlık dünyasında yaşanan değişimlerle birlikte teknoloji ve değişen ihtiyaçlarla hastane tasarımları yeniden şekillenerek, alçak katlı basit binalar yerini komplike sağlık merkezlerine bırakmaya başlamıştır.

Sağlık sektöründe 1950'lerden 1990'lara kadar olan dönemde hastanelerde doğanın iyileştirici etkisinden tamamıyla uzaklaşmıştır. Uluslararası kurumsal ofis binalarını andıran çok katlı hastane binaları inşa edilmiş; doğal havalandırma yerini klimalara bırakmış, açık teraslar ve balkonlar yok olmuş, doğa, park yerlerine yenik düşmüş, hastanenin iç tasarımı çalışanlardan, hastalardan ve ziyaretçilerden daha fazla verim alabilmek için düzenlenmiştir (Ulrich, 1992; Malkin, 1992; Horsborough, 1995).

Bahçe için ayrılan alanların azlığı sigorta şirketlerinin yenilenen sağlık komplekslerinin maksimum kapasite ile çalışabilmesi için gerekli bina alanını arttırmak için baskı yapması ve açık alan için ayrılacak kısımları minimize etmek istemesiyle birlikte başlamıştır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999).

Tabiat ve sağlık arasındaki ilişki, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bölünmeye başlamıştır. Marcus ve Barnes'a göre; Doğanın herşeyi iyileştirebileceği düşüncesi ortadan kaybolmuştur (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999). Teknoloji ile birlikte meydana gelen gelişmelerle tabiata ihtiyaç kalmadığı düşünülerek göz ardı edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerden sonra kazanılan özgüvenle birlikte uygulanan tedavi yöntemlerinde doğallıktan uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma sonucu kullanılan yöntem ve malzemelerdeki kimyasal kullanımının artması sonucu ortaya çıkan yan etkileri de hızlı bir şekilde görülmeye başlanmıştır.

Sağlık sektörünün temelleri 1990'lı yıllarda atılmaya başlanmıştır. Sağlık sektörü hızla gelişmiş ve yapılan hizmetlerde daha çok ticari bir kâr mantığı güdülmüştür. Bu sektör, hastane yönetimleri ve sigorta şirketlerinin rekabetleri ile birlikte hastalara sağlamış oldukları özel odalar, sanat eserleriyle dolu koridorlar ve geniş bitkilendirilmiş giriş alanlarıyla hotel ve tatil köylerini anımsatmaktadır. Bu yeni hijyenik hastane anlayışıyla birlikte yapılan bitkilendirmeler hastanenin dış cephesine yapılan makyajdan farksız sadece görsel güzellikten ibaret olmuştur (Cooper-Marcus ve Barnes, 1995).

Sektör içindeki rekabet hızla artmış ve sadece kâr mantığı güdüldüğü için bahçelerin hastaların iyileşmeleri üzerindeki olumlu etkileri ile hastane personeli ve ziyaretçiler üzerindeki stres azaltıcı etkisi nadiren göz önünde bulundurulmuştur. İlaçlar konusunda uzmanlaşmış bir dünyada hızlı gelişen yüksek teknolojiye sahip makinalarla ve pahalı ilaç tedavileri, bitkilerin iyileştirici ve şifalı özellikleri ile birlikte hastane bahçelerinin de unutulmasını sağlamıştır.

Ortaya çıkan bu durumu Marcus ve Barnes şöyle anlatmıştır: Bahçenin, bugünün sağlık sektöründe unutulması hastalıkların fiziksel boyutunun olduğu kadar manevi boyutunun da unutulması ile çok ilgilidir. Bahçenin değeri ile fiziksel iyileştirmedeki olumlu etkileri kanıtlanması zor niteliklerdir. Ama alternatif tıbbın yeniden popüler olması ile birlikte beden-ruh arasındaki enerjiden tekrar yararlanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda tasarımcılar da sadece görüntü için tasarım yapmayı bırakarak bitkilerin iyileştirici gücünü tekrar keşfedip tasarım anlayışlarında köklü bir değişime gitmişlerdir (Cooper-Marcus ve Barnes, 1995).

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru peyzaj, hastanelerin sadece müşterileri potansiyellerini arttırmak için kullanmış oldukları dekorasyon anlamına gelmekteydi. Sağlık sektörünün giderek kar amaçlı teknolojik yüksek katlı binalara yönelmesiyle birlikte bahçeler de önemini ve varlığını yitirmiştir. Doğallıktan bu kadar çok uzaklaşılması insanların doğaya özlem duymasına yol açmıştır. Marcus ve Barnes'a göre insanların doğal hayata duyduğu bu özlemle birlikte 1990'larda bahçelerin iyileştirici özellikleri tekrar araştırılmaya başlanmıştır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999). Ne yazık ki bahçenin değeri ve fiziksel iyileştirici etkilerinin kanıtlanması çok zordu.

Ulrich'e göre 1980 ve 1990'larda yapılan araştırmalarla birlikte doğa'nın iyileşme üzerindeki etkilerinin kanıtlanabilmesi için daha somut çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonuçları, doğanın iyileşme üzerindeki olumlu etkilerine destek olmuştur. Artan güven ve iyileştirici özellikleriyle birlikte doğa tekrar popüler olmuştur (Ulrich 1981, 1984, 1992, Hartig 1991, 1993, 1996).

Alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına olan ilginin tekrar artmasıyla birlikte doğa tekrar tıp uygulamalarındaki yerini almıştır. Marcus ve Barnes 1990'lardan başlayarak hala popülerliğini sürdüren bu trendi şöyle tanımlamaktadır:

1990'larla birlikte Amerikan halkının sağlıklı yaşama isteğinde büyük artışlar yaşanmıştır. Bitkisel kökenli sağlık ürünlerinin satışı ile egzersiz ve spor aktivitelerine katılım oranında hızlı bir yükselme olmuştur. Organik ürünleri tercih eden bilinçli tüketici sayısı da giderek artmıştır. İnsanlar stresle başa çıkmanın yollarını ararken tabiatla içiçe geçirilen zamanın iyileştirici etkisini keşfetmişlerdir (Cooper-Marcus ve Barnes, 1994).

Bu paradigmalara gelişen ilgi sayesinde konut projelerinde ve sağlık kuruluşlarında iyileştirme bahçelerine verilen yer ve önem artmıştır.

İnsanoğlu için bahçeler, her zaman yaşamın kaosundan bir kaçış olarak görülmüştür. Çoğu insan bahçesiyle uğraşmayı halen pahalı bir tatile tercih etmektedir. Bahçeler, insanların kişisel zevklerine göre kendi cennetlerini oluşturmasına olanak sağlayan yaratıcılık ve hayalgücüne açık alanlardır. Bir bahçenin ifade ettiği şey, onu yaratan insanın hayalgücü ve ona yüklediği anlamlara göre çeşitlilik ve değer kazanmaktadır.

Bahçeler, yaşam döngüsünü sembolize eden kişisel yaratıcılık ve beğenilerin egemen olduğu özel mekânlardır. Bahçe sezonu yani bahar ayları, çoğu insanın dört gözle gelmesini beklediği neşeli zamanlardır. Bahçe sahipleri için kış ayları, hayallerindeki bahçeyi yapabilmeleri için tohum kataloglarına bakarak tohum türlerinin seçildiği, gerekli hazırlıkların yapıldığı ve bahçelerinde yapmak istedikleri değişikliklerin planlandığı hazırlık zamanlarıdır. Bu fikirler insanları motive ederek bahara zinde bir başlangıç yapmalarına olanak sağlamaktadır.

Marcus ve Barnes'a göre ise; bahçeler çok farklı yollarla iyileştirici etkilerde bulunmaktadır: manzara, aktif ve pasif aktiviteler: gözlem yapmak,gezinmek, dinlemek, oturmak, keşfetmek gibi (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999).

Bahçeler insanlar üzerinde hem fiziksel açıdan hem de duygusal açıdan olumlu iyileştirici etkilere sahiptirler. Araştırmalar, bahçelerde çalışan insanların fiziksel olarak sağlıklı olmalarının yanı sıra duygusal olarak daha iyi hissettiklerini ortaya koymuştur. Roger Ulrich'in çalışmaları da bahçe gören pencereye sahip odalarda tedavi gören hastaların ameliyat sonrası iyileşme hızlarının, pencereleri bahçeye bakmayan hastalara oranla daha hızlı olduğunu göstermektedir (Ulrich, 1984).

2.2 Tarihsel Süreç İçinde Geleneksel Bahçe Modelleri

Bu bölümde sağlık bahçeleri için önerilen potansiyel bahçe modelleri ele alınacaktır. Clare Cooper Marcus ve Marni Barnes'ın "Healing Gardens" adlı kitaplarında sağlık bahçesi özelliği gösteren bahçeler dört sınıfta toplanmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

1. Labirentler
2. Manastır Bahçeleri
3. Uzakdoğu Bahçeleri
4. İslam Bahçeleri

2.2.1 Labirentler

2.2.1.1 Giriş

Labirent, çok eski bir mitosdur. Labirentlerin, dünyanın pek çok çok yerinde farklı kültürler ve medeniyetler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Labyrinth Society'e göre labirentlerin kökenleri M.Ö 4000'lere kadar dayanmaktadır (Url-5). Bu bağlamda labirentlerin tüm antik uygarlıklarda ortak olduğu söylenebilir. Labirentlerin, insanın kendini dolambaçlı patikalarda kaybettiği, karışık, aşması zor bir geçidi temsil ettiği söylenir. Sonunda yol biçimi altında ona sorulmuş bilmecenin cevabını bulan, labirenti "çözen" ve anahtarını bulan bazı kahramanların, mitsel ve efsanevi kişilerin bazen soruları da olur.

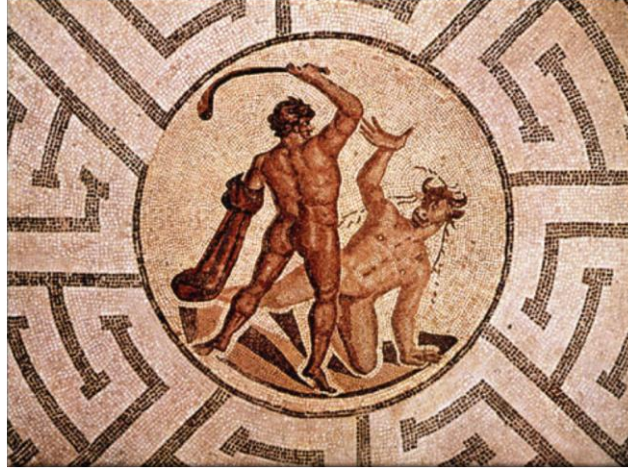
Labirent örneklerine; kaya oyuntularında, taş duvarlarda seramiklerde, kil tabletlerde mozaiklerde, taş patikalarda, çitlerde ya da katedral zemini gibi pek çok farklı alanda rastlanmıştır. Bulunan ilk labirent örneklerinin hepsi, klasik labirent şeklinde yapılmıştır (Şekil 2.1). Dünya'nın en eski labirent kalıntıları, taşlara oyulmuş bir halde kuzeybatı İspanya ve Akdeniz kıyılarında bulunmuştur (Url-6).

Labirentlerin en tanınmış olanı, öyküler biçiminde Yunan mitolojisinden ulaşmıştır. Kökleri Yunan mitolojisine dayanan Girit Labirenti'nin konu olduğu mitolojik hikaye şöyledir:

Şekil 2.1 : Klasik labirent örnekleri; (a) Hindistan, Pansaimol, Goa'daki prehistorik labirent, (b) İngilterede Rock Valley'deki klasik labirent (Url-6).

Girit'te hüküm süren güçlü kral Minos, gücünü kanıtlamak için Poseidon'dan (Yunan mitolojisinde denizler tanrısı) ona kurban edeceği bir boğayı denizden çıkartıp vermesini ister. Ama hayvan Minos'a o kadar güzel görünür ki onu kurban etmeye kıyamaz ve saklar. Bunun yerine başka bir boğayı kurban eder. Poseidon bunu fark ettiğinde çok sinirlenir ve Minos'un karısı Pasiphae'de boğaya karşı bir aşk uyandırır. Pasiphae'nin boğayla çiftleşmesinden boğa başlı ve kuyruklu, insan bedenli Minotor doğar. Saldırgandır ve çok güçlüdür. Minos bununla başa çıkamaz ve sanatçı Daidalos'a tahtadan bir labirent yaptırır. Minotor, sanatçı Daidalos'un yaptığı, Labyrinthos adlı, içinden kimsenin çıkamayacağı yapıya kapatılır. Minotor insan etiyle beslenmektedir. Bunun için, Atinalılara karşı savaş kazanmış olan Minos onlardan, haraç olarak, her dokuz yılda bir Minotor'a kurban etmek için yedi genç erkek, yedi genç kız ister. Atina'ya yolu düşen Theseus bu durumu öğrenince kurban olarak Girit'e gitmek ve Minotaur'u öldürmek ister.

Şekil 2.2 : Theseus ve Minotaur mozaïği (Url-7).

Üçüncü haraç vakti geldiğinde, Theseus Minotaur'u öldürmek için Girit'e giden gemiye biner. Labyrinth'a sokulacak kafilenin gözünü önünden geçirilirken, kralın kızlarından Ariadne Theseus'u görür görmez ona aşık olur. Daidalos'un öğüdüyle Theseus'a bir yumak iplik verir. İpliğin ucunu girişe bağlamasını böylece Labyrinth'tan dönerken ipi takip edip çıkışı bulabileceğini söyler. Ariadne Theseus'un kendisiyle evleneceğine dair bir de söz alır. Theseus, uykuda yakaladığı Minotaur'u kıpırdamaz halde yere bastırıp yumrukları ile öldürür (Şekil 2.2). Atinalı gençleri kurtarır ve ip yumağını kullanarak labirentten çıkmayı başarır (Url-7).

Dünya'nın pek çok farklı yerinde çeşitli kültürler ve medeniyetler tarafından çeşitli yöntemlerle Girit labirentine benzer labirentler yapılmıştır. Labirentlerin ilk örnekleri taşlardan yapılmıştır ama zamanla meydana gelen ilerlemelerle birlikte labirent yapımında kullanılan malzemeler de çeşitlenmiş ve böylece taşlardan farklı olarak çim gibi değişik malzemeler labirent yapımında kullanılmaya başlanmıştır.

Labirentler, yapılmış oldukları toplumlara bağlı olarak farklı malzemeler kullanılarak yapılmış ve farklı amaçlarla kullanılmıştır. Kimi medeniyetler taşları oyarak kimileri çim kullanarak kimileri ise çit kullanarak labirentlerini yapmışlardır. Romalılar, labirentleri evlerindeki yer mozaiklerinde; deniz kıyılarında yaşayan diğer topluluklar kötü ruhlardan korunma amacıyla; Hindistan ve Avrupadaki halk ise dini amaçlarla labirentleri günlük yaşamlarında bolca kullanmışlardır. Bütün malzeme ve yöntem farklılıklarına rağmen genellikle Avrupa'da yapılan labirentlerin hemen hemen hepsinde Girit Labirenti'nin planı baz alınmış kullanılmıştır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 : Knisos sikkesi üzerindeki Girit Labirenti planı (Url-6).

Labirentlerin kökeninin antik çağdaki Girit Labirenti'ne dayandığı varsayılırsa, labirentlerin ruhani ve mistik özelliklere sahip oldukları rahatlıkla söylenebilir.

Geçmişten bugüne, labirentlerin hangi amaçlarla yapıldıklarını anlatan herhangi bir yazılı kaynak ulaşılmadığı için gerçek yapılaş amaçlarını tahmin etmek zordur. Bu bağlamda labirentlerin yapılaş amaçlarını anlamak için, kullanım amaçlarına bakmak gerekir. Antik çağda labirentlerin genellikle iki amaca yönelik olarak tasarlanıp kullanıldığı görülmektedir: birincisi hafızayı güçlendirmek, ikincisi ise bir mitin hatırlanmasını sağlamak amacıyla kullanıcıların hemen farkedebileceği görsel bir hatırlatma unsuru olmak. Bu bağlamda labirentin tasarımı, hem anıt özelliği göstermekte, hem de katılımcı için eski çağlardaki mitlere bir gönderme niteliği taşımaktadır. Ortaçağ Avrupasında da antik çağda belirtilen konseptler kullanılarak labirentler tasarlanmış ve benzer amaçlarla kullanılmaya devam edilmiştir.

Labirentlerin genellikle tefekkür, sembolik bir ruhsal temizlik ve arınma için kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Theseus'un labirentine denk olan birçok labirent vardır. İspanya'da Saint-Jacques de Compostelle yolunun her bölgesinde ve tüm Galacie'de taşların üstünde çok sayıda gravür bulunur. Bunlar çok eski labirent desenleridir ve sanki birer işaretmiş gibi sistematik bir şekilde tekrar ederler. Saint-Jacques yolunun hacısını etkileyen bir işaret, sembolik ve spiritüel gerçekleştirme patikası olan bir labirente denk olan patikayı geçmesi için onu teşvik eder.

İngiltere'de de labirentler bulunur. Kral Arthur'un doğduğu söylenen ünlü Tintagel şatosunda da vardır. Aynı şekilde Hindistan'da da vardır ki orada meditasyon, konsantrasyon ve kendi içine dönme sembolleri olarak kullanılır. Antik Mısır'ın Abidos şehrinde, Mısır tarihinin ilk hanedanlık dönemine ait Escargot (salyangoz) isimli bir labirent bulunur.

Rusya kıyılarına kadar uzanan çok geniş bir alanda da labirentlere rastlanmaktadır. İskandinavya, Rusya, Finlandiya, İsveç ve İngiltere gibi denize kıyısı olan ve denizcilikle uğraşan ülkelerde denize ve limanlara yakın olan yerlerde bulunan labirentlerin, buldukları konum ve ülkelerin uğraşları göz önüne alınırsa denizciler tarafından denize açılmadan önce iyi şans getirme ve kötü hava koşullarından korunma gibi benzer amaçlarla kullanıldığı söylenebilir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Labirent örnekleri; (a) Rusya Zaiatski'de bulunan labirent, (b) Finlandiya Vaasa'da bulunan labirent, (c) İsveç Nyhamn'da bulunan labirent (d) Güneybatı İngiltere St. Martins'de bulunan labirent (Url-6).

Tarihi kaynaklarda da İskandinavyalı denizcilerin labirentleri- Yunan Mitolojisinin etkisiyle İskandinavya'daki denizciler tarafından "Troy-towns" olarak adlandırılmışlardır -denize çıkmadan önce gerekli hazırlıkları yapmak için kullandıkları belirtilmiştir. İskandinavyalı denizciler denize açılmadan labirentlere giderek bir ritüeli yerine getirirlermiş. Önce labirentin merkezine doğru yürür labirentin merkezine ulaştınca da hızlı bir şekilde koşarak geri çıkarlarmış. Böylece sefere çıkmadan önce kötü ruhları ve kötü hava koşullarını arkalarında bıraktıklarına inanarak rahatça denize açılırlarmış (Campell,tarih bilinmiyor).

Labirentler ile antik çağlarda mağara duvarlarında, denize ve limana yakın yerlerde görüldükten sonra ortaçağda ilk olarak katedrallerde karşılaşılmaktadır. Ortaçağda labirentler kutsal topraklara ulaşma amacıyla sembolize edilen kutsal alanlar olarak yapılmıştır (Baker, 2000).

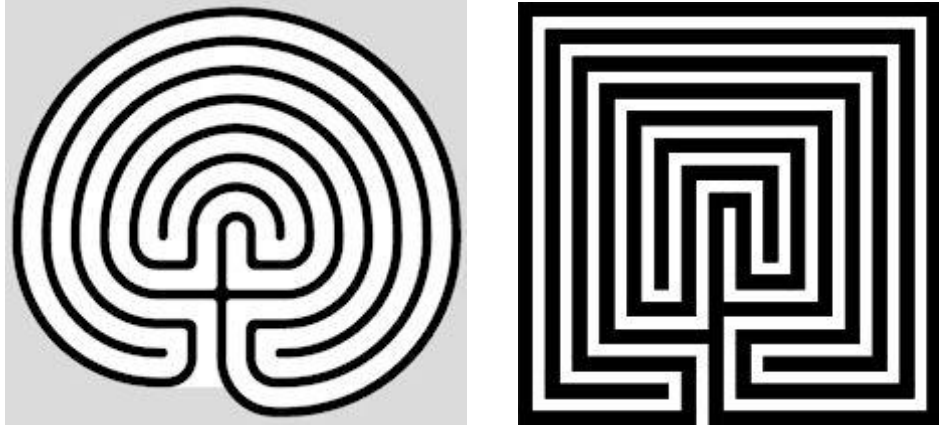
2.2.1.2 Labirent çeşitleri

Saward'a göre labirentler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- Klasik Labirentler
- Roma Labirentleri
- Ortaçağ Labirentleri
- Çağdaş Labirentler (Saward, 2002).

Klasik labirentler

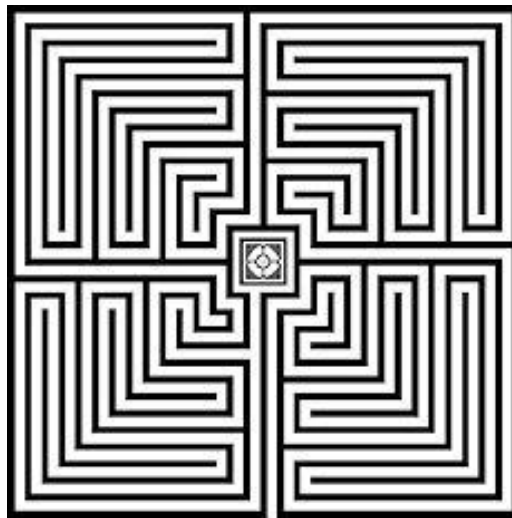
Klasik labirent arketipi; hedef odaklı, merkezi çevreleyen sekiz duvarla sınırlı, yedi devreli ve gidiş-dönüş için kullanılan tek döngülü basit bir tasarıma sahiptir. Kare ve daire formları bulunmaktadır. Ayna etkisine sahiptir. Tek bir döngüye sahip olduğu için ilk ayırmadan sağa ya da sola dönülmesi arasında bir fark bulunmaz. Milattan önce karşımıza çıkan labirentlerin hemen hemen hepsi bu forma sahiptir. Bu forma "tohum-formu" denilmektedir (Şekil 2.5). Klasik labirent formu Güney Amerika'dan Hindistan'a, Avrupa'dan Endonezya'ya kadar çok geniş bir coğrafyada karşımıza çıkmıştır. Bu kadar geniş bir alanda ve bu kadar çok farklı kültüre kolayca yayılmasında, tohum-deseninin kolay hatırlanır basit formu ve kolay inşa edilebilir olması etkili olmuştur. Özellikle Avrupa ve Kuzey İskandinavya'da tohum-formu ve varyasyonları yaygın olarak kullanılmıştır.

Şekil 2.5 : Klasik labirent örnekleri (Url-6).

Roma labirentleri

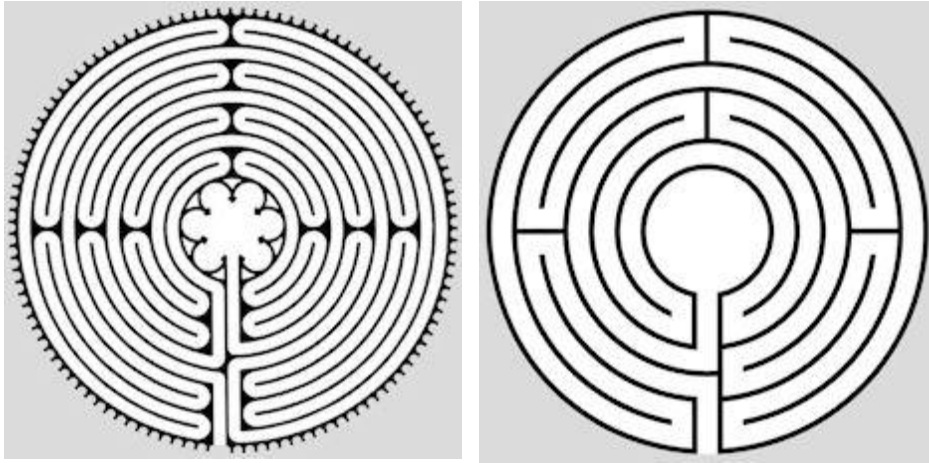
Roma labirentleri, ilk olarak 2. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Roma'luların hüküm sürdüğü Avrupa ve Güney Afrika'da örneklerine rastlanmıştır. Roma imparatorluğunda labirentlerle daha çok mozaik desenleri olarak karşılaşmaktadır. Araştırmacılar, Roma labirentlerini korunmuş olan mozaikleri göz önüne alarak matematiksel ve geometrik özelliklerine dayanarak sınıflandırmışlardır. Roma labirentleri; menderes, spiral ya da serpantin şeklinde tasarlanan az ya da çok devreli, eksenli dörtten az ya da fazla olan simetrik labirentlerdir. Bu labirentler kare, dikdörtgen, dairesel ya da poligonal gibi farklı şekillerde tasarlanmışlardır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6: Roma labirenti örneği (Url-6).

Ortaçağ labirentleri

Ortaçağ labirentleri, ilk olarak 9. ve 10. Yüzyıllarda Avrupa’da görülmüştür. 11. ve 12. yüzyıllarda labirent formları, İtalya’daki el yazmalarında, kilise duvarlarında ve döşemelerinde kendilerine yer bulur. 13. Yüzyılda İtalya’dan Fransa’ya oradan da Avrupa’ya yayılmıştır. Ortaçağ labirentleri Avrupa’dan sonra da tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmıştır ama özellikle modern zamanlarda popülerleşmiştir. Ortaçağ labirentlerinde Hristiyan öğretilerine uygun bir tasarım üretmek için açık dört kat simetri (bu simetri aynı zamanda sık sık Roma labirentlerinde görülmektedir) kullanılmıştır. Bu simetri genellikle merkezi hedefi çevreleyen 11 devre ile oluşturulmuş olsa da, ilk örnekleri çok sayıda yerde 6 ile 15 devreli olarak bulunmuştur (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Ortaçağ labirenti örnekleri (Url-6).

Çağdaş labirentler

İlk olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde gelişme gösteren farklı tasarımlara sahip çağdaş labirentlerin yapılış amaçları kendini açıkça göstermektedir. Tasarımcılar, labirent tasarımında kendilerini ifade edebilmek için farklı ve yeni form arayışı içerisine girmişlerdir. Bu form arayışı bazen minimalist bir şekilde merkeze giden tek bir yol halinde; bazen ise karmaşık, sembolik veya tematik bir anlayışla sonuçlanır (Şekil 2.8). Ama bütün bu arayışlara liderlik eden labirentin özünü yakalama isteğidir. Günümüzde pek çok farklı yol alternatifi olan labirent formları popülerdir.

Şekil 2.8: Santa Rosa Kaliforniya'daki Charles M. Schulz Müzesinde bulunan Lea Goode-Harris tarafından yapılan Snoopy labirenti (Url-6).

Antik dünyada labirentlerin birer fenomen olduğu kabul edilmektedir. Labirentlerin manifestolarının sona ermesi ve antik dönemin üzerinden binbeşyüz yıl geçmesine rağmen ortaçağ Fransa'sındaki katedrallerde labirentlerle karşılaşılmasının sebebi nedir? Bunu anlayabilmek için daha derin bir ortaçağ bilgisi ve literatürüne sahip olmak gerekmektedir. İki önemli eser döneme ışık tutarak labirentlerin kültürel öneminin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Daha evvel de anlatıldığı gibi, labirentler antik dünyada önemli bir rol oynamaktadır. Hristiyanlık öncesi ortaya çıkan pagan bir sembol nasıl olur da Hristiyan dünyasında bu kadar önemli bir yer edinebilmiştir? Bu soruya cevap verebilmek için labirentin tarihine dönüp bakmak gerekir. Birbirine bağlı olmayan kültürlerde ve coğrafyalarda var olan toplumların labirentlere yükledikleri anlamsal farklılıklar, zamanla labirentlerde meydana gelen adaptasyon ve yapısal değişiklikler, labirentlerin tarihsel yolculuğunda bugünlere ulaşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Meydana gelen bu değişimler sayesinde labirentler ortaçağ Kudüs'ündeki hacılardan günümüze kadar ulaşıp varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Ondördüncü ve onbeşinci yüzyıllara damgasını vuran labirentler üzerine yazılmış iki tane çok önemli eser bulunmaktadır. Bu eserlerden ilki William Langland tarafından yazılmış Piers the Plowman ya da, Chaucer's Canterbury Tales ismiyle bilinen hikâyedir. Orta çağda hacca giden insanların başlarına gelen olayları dini ve günlük yaşamla birlikte ele alarak hicivsel bir dille okuyucularına aktarmıştır. Langland'ın hikâyesi canlı bir labirent tasviri ile başlamaktadır ve labirentin sonundaki kaleye ulaşmak için gelinen yol ayrımındaki tartışmayla devam etmektedir. Yazarın kendisi de tecrübeli bir din adamıdır ve kitabında olayları kutsal kitaptan pek çok bölümle

harmanlayarak yazmıştır. Okuyucu zaman zaman hikayenin akışı içerisinde labirentin mecâzi çerçevesinde dönerek ana karakterin ya da yan karakterlerin hatalarını görüp kendine dersler çıkarmaktadır. Okuyucu hikâyenin sonunda ana karakterin İsa olduğunu ve bu labirentin İsa'nın çarmıha giden yolculuğu olduğunu anlamaktadır. Yapılan yolculuk ise İsa'nın acısına yapılan yolculuktur.

İkinci önemli çalışma ise, Dante'nin İlâhi Komedya'sıdır. 14. yüzyılın sonlarına doğru Toskana'da yazılmış dolambaçlı bir ruhsal ve dinsel yolculuğu konu alan epik bir eserdir. Dante yolculuğuna cehennemle başlamış ve çemberle belirlenmiş fiziksel sınırlar dahilinde daha alt kademelere inmiştir. Dante'nin eserlerinde antik Latin, Yunan literatürü ve mitolojisinin etkisi yadsınamaz. Eserin alt kurgusunu Girit Labirenti ve Hristiyanlığın ilk öğretilerinden olan Cehennem oluşturmaktadır (Coleman, 2001).

Bu eserlerin yazıldığı yıllarda ortaçağ Fransa'sında pek çok yüksek gotik katedral yapılmıştır. Yapılan bütün katedrallerde labirentlerin yapılış amacı İsa'yı ve onun ölümden sonraki yeniden dirişile olan yolculuğunu anmaktır. Labirentler pagan kökenli bir gelenek olmasına rağmen Hristiyanlık inancıyla örtüşmüş ve dini ritüellerde saygın bir yer kazanmışlardır.

Şekil 2.9: Fransa'daki Chartres Katedrali'nin zemininde bulunan labirent (Url-6).

Görüldüğü gibi labirentler, ilk çağlardan beri insanların dini ritüellerinde yer alan önemli yapılardır. Hem dini amaçlarla hem de ruhani amaçlarla kullanılmışlardır. Ama dini amaçlarla kullanımıyla daha çok karşılaşılmaktadır. Orta Çağ'ın en ünlülerinden biri olan Chartres labirenti büyük katedralin döşeme taşlarının üzerine

resmedilmiştir (Şekil 2.9). Labirent kaybolmak için değil, geçmek içindir. Gizemlere erişmek isteyen adayın, öğrencinin geçmesi için insiyatif bir yol çeşididir, bu gerçekleştirme ve fethetme yoludur. Chartres labirentinde kaybolmak çok zordur, çünkü yollarda hep işaretler vardır, eğriler ve yollar görüşü sağlar ama daha da önemlisi merkeze varmaktır. Kare şeklindeki taşa çivilerle çeşitli takım yıldızlarının işaretlenmesi insanın gökyüzüne varmasını, ilahiyetlerin arasına girmesini sembolize eder.

Labirentler, toplumun gelişen ve değişen ihtiyaçlarına ve dini yapılarına göre adapte olup şekillenerek bugünlere gelmişlerdir. Labirentlerin tarih boyunca pek çok farklı amaçla yapılmıştır. Değişmeyen tek şey; labirentlerin yaşam döngüsünü temsil etmeleridir. 13. ve 14. yüzyıllarda labirentlere olan ilginin artmasıyla birlikte sanat ve resim alanında da labirentlerin popülerliği artmıştır. Labirentler sanatın pek çok dalını etkileyerek villa, saray bahçesi, katedral ve dini yapılarda bolca kullanılmıştır.

Doğu İngiltere’de bulunan Hilton çim labirentinin 1660 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. 16. ve 17. yüzyılda İngiltere ve Almanya’da popüler olan bir stilde yapılmıştır. Günümüzde de hâlâ yapıldığı yıllardaki kadar güzeldir ve büyük bir özenle korunmaktadır (Şekil 2.10).

Şekil 2.10: Doğu İngiltere’de bulunan Hilton çim labirenti (Url-6).

Dünya’da bilinen en ünlü ve eski labirent, İngiltere’deki Hampton Court Sarayı’nın bahçesinde bulunmaktadır. Yapılış yılı 1690’dır. Bu labirentin yapımında kullanılan form, daha sonraları Amerika ve Avustralya’da yapılacak olan pek çok labirente ilham kaynağı olmuştur. İngiltere’de ortaçağdan gelen kilise labirentleri yerine daha çok çim labirentler moda olmuştur ve uzun bir süre altın çağını yaşamıştır. İngilterede labirentler daha çok rekreasyonel amaçlarla yapılmış, farklı yol tercihleri sunan eğlence alanları olarak tasarlanmıştır (Saward, 2008).

Hampton Court Labirenti, çok yönlü bulmaca labirentinin ilk temsilcisi ve örneğidir. Kavşakları hem sol hem de sağa doğru gitmektedir. Bu kavşakların ana yola nasıl bağlanacağı açıkça belli değildir ve yollar genellikle kör noktalarla sonlanmaktadır. Bu labirentte yön genellikle "duvar üstünde el" yöntemiyle bulunmaktadır. Kendinden önce yapılan labirentlerin aksine estetik ve eğlence amaçlı kullanılmak üzere yapılmıştır. Hampton Court Labirenti, tasarımında eğlence amaçlı çeşitli zihinsel zorluklar kullanılan basit bağlantılı bir bulmaca labirentidir (Şekil 2.11), (Url-8).

Şekil 2.11: İngiltere’de bulunan Hampton Court labirenti (Url-6).

2.2.1.3 Labirentlerin modern kullanımı

“Solvitur ambulando”
” Herşey yürümeyle çözülür”

St. Augustine

1960 ve 1970’li yıllarda labirentlere olan ilginin artmasıyla birlikte labirentler tekrar popüler hale gelmiştir. Bu bağlamda sağlık kuruluşları da labirentleri yeşil alan sistemlerine dahil etmeye başlamışlardır.

Labirentlerin popülaritesinin artmasıyla birlikte labirentler günlük yaşamda parklar, yer döşemeleri, kaldırımlar, meydanlar, çocuk oyun alanları ve yeşil alanlar gibi çok geniş bir yelpazede kullanım imkânı bulmuştur. Labirentlerin popülaritesine bağlı olarak sağlık merkezlerinde de labirentlere yer vermeye başlanmıştır. Landscape Architecture Magazin’de (Haziran, 2000) yayımlanan bir makalede Houston’daki bir

hastanenin ufak bir labirenti yeşil alan sistemi içersine dahil ettiğinden bahsedilmiştir.

ABD’de de son 15 yılda labirentlere olan ilgide gözle görülür bir artış yaşanmıştır ve bu gelişmeyi New York Times 1998 yılında “Labirent Hareketi” olarak duyurmuştur. Eskiden internetten labirent örnekleri aratıldığı zaman sınırlı sayıda örnekle karşılaşılırken şimdilerde ise bu sayı dünya çapında 1600’ü geçmiştir. Labirentler her geçen gün daha da artan bir oranda cezaevi, okul ve hastane gibi kamusal binalarla, kamusal ve özel alanların açık alan sistemlerine dahil edilmektedir (Url-9).

Peki labirentler günümüzde neden tekrar popüler olmuştur?

Modern çağda insanlar, stresin günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle birlikte duygusal açıdan taşıyamayacakları kadar zorlanmaya başlamışlardır. Böylece insanlar zengin bir iç yaşama aç hale gelmişlerdir. Mânevi açıdan kendilerini rahatlatacak, iç dünyalarında huzura erişip mutlu olmalarını sağlayacak şeylere ihtiyaç duymaya başlamışlardır. İşte bu noktada labirentler tekrar insan hayatında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Labirentler, güzel ve kaliteli bir yaşam için herhangi bir dine ya da kültüre bağlı olmaksızın evrensel ve ruhâni bir deneyim sunarak insanların ihtiyacı olan yardımı vermektedir.

Labirentlerin iyileştirme potansiyelini anlamak için sadece bu deneyime çıkıp olayların açığa çıkmasına izin verilmelidir. Çünkü labirentte doğru ya da yanlış seçenek yoktur. Seçimler kişilere aittir ve labirentte gerçekleştirilen yolculuk bireyseldir. Ama yapılan yolculuğu zenginleştirecek ve bu yolculuk sırasında rehberlik edecek bazı ipuçlar ve kurallar bulunmaktadır.

Toronto’daki Trinity Meydanında bulunan Totonto Labirenti, labirentlerin günlük yaşamdaki olumlu etkilerini gösteren başarılı bir örnektir (Şekil 2.12, Şekil 2.13).

Şekil 2.12: Kanada Toronto’da bulunan Trinity Meydanı’ndaki Toronto labirenti (Url-6).

Şekil 2.13: Kanada Toronto’da bulunan Trinity Meydanı’ndaki Toronto labirenti (Url-6).

Toronto Labirentinin resmi sitesinde bu labirentten sağlıklı ve doğru yararlanabilmek için çeşitli ipuçları verilmiştir. Labirent’in kullanımı adım adım anlatılmıştır.

- Labirente bir soru ya da özel bir amaçla girilmelidir.
- Labirentin girişinden merkezine doğru labirent yolu izlenmelidir.
- Kullanıcıya uygun olan rahat hissedebileceği bir tempoda yürüyüş gerçekleştirilmelidir.
- Yolda başkaları ile karşılaşılırsa onlara yol verilmelidir.
- Kullanıcı aklındaki şeyleri çözüp rahatlayana kadar istediği kadar labirentin merkezinde kalabilir.

Kullanıcı, aklındaki sorunlardan ve problemlerden kurtulduktan sonra rahat bir şekilde tekrar geldiği yoldan giderek labirentten çıkmalıdır (Url-10).

Labirentlerin iyileştirici gücü üzerine ilk bilimsel çalışma, M. Kay Sandor tarafından Teksas Üniversitesi Medikal Araştırma bölümünde yapılmıştır. Bu yapılan çalışma labirentlerin iyileştirici güçlerinin kanıtlanmasında elde edilen veriler açısından bir çığır açmıştır. Sandor, bir grup katılımcıyla birlikte labirent kullanımı üzerine çeşitli testler yapmıştır. Sandor yapmış olduğu bu çalışmada, katılımcıların bu çalışmaya başlamadan önceki verileri ile çalışma sonundaki verileri karşılaştırarak labirentlerin etkilerini sayısal verilere dökmüştür. Böylece labirentlerin insanlar üzerindeki iyileştirici özelliği kanıtlanmıştır.

Bu çalışmalar yapılırken bazı hastaneler, çalışmaların sonuçlarını beklemeden labirentleri kullanmaya başlamışlardır. Kaliforniya Pasifik Tıp Merkezi ABD’de girişine labirent yaptıran ilk hastane olmuştur. Bu gelişmeyi takip eden diğer sağlık tesisleri zeminlerinde labirentlere yer vermeye başlamışlardır (Url-11).

Literatürde sağlık bahçesi olarak labirent kullanımının sadece birkaç örneği olmasına karşın bu örnekler gerçekten kullanılıp işe yaradığı ve labirentlerin iyileştirme özelliklerini kanıtladığı için yeterli sayılmaktadır.

Kaliforniya Pasifik Medikal Merkezinin ana girişindeki labirent, klasik Girit labirentine bir örnek olarak verebilir. Bu labirentte Notre Dame de Chartes Katedralinde kullanılan labirent modelinin aynısı uygulanmıştır. Labirent, sağlık merkezinin ana girişindeki taş zeminin içersine oturtulmuştur. Böylelikle buraya gelen insanlar 4000 yıllık eski bir geleneği hâlâ sürdürebilme şansına sahip olurlar. Labirent kullanımı; insanların yürüyüp labirentin merkezine doğru gelmesiyle başlar, merkeze gelince de tekrar merkezden çıkıp labirentin dışına doğru yürüyerek labirentten çıkmasıyla sona erer. Böylece insanlar labirent döngüsünü

tamamladıklarında kafalarını boşaltmış ve rahatlamış bir şekilde dışarı çıkarlar. İnsanlar, labirentteyken cevap aradıkları sorularını yanıtlayıp rahatlarlar. Sürekli bu döngü hareketini tekrarlamaları labirentin her açısını görebilmeleri açısından çok faydalıdır. Bu hareket bir nevi insanın kendi hayatını, yaptıklarını düşünmesi, vicdan muhasebesi yapması gibidir. Bu bağlamda labirentler kurgusu ya da modeli ne olursa olsun hâlâ insanların endişelerinden kurtulup rahatlamalarını sağlamaktadır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999).

Sağlık merkezlerinde labirentler kullanımına yer verilmesi hem tarihe bir gönderme hem de insanların kafalarını boşaltmaları açısından çok faydalıdır. Labirentler daha çok Hristiyan öğretisi içerisinde yer aldığı için Türkiye’de labirent örneğine rastlamamız pek mümkün değildir. Ama dünyada hem sağlık sektöründe hem de rekreasyonel amaçlı labirent kullanımına sıkça rastlanmaktadır.

Labirentler, antik çağlardan ortaçağa kadar çok geniş bir coğrafyada farklı kültürler tarafından çeşitli amaçlarla yaygın bir biçimde kullanılırken ortaçağ Avrupası’nda yönetimde dinin büyük etkisiyle birlikte manastırlar sosyal ve dini yaşamın merkezi haline gelmiştir. Özellikle manastırların hastane vazifesi görmesi, ilaç yapımı ve çeşitli hastalıkların bahçe tedavisi ile iyileştirilmesiyle birlikte sağlık ve iyileştirme amaçlı bahçe kullanımları öne çıkmıştır.

2.2.2 Manastır bahçeleri

Ortaçağ bahçeleri ya ruhban sınıfının özel olarak yaptırdıkları manastırlar çevresinde ya da derebeylerinin hüküm sürdükleri şatolar çevresinde kurulmuştur. Ortaçağ Avrupa bahçeleri içerisinde esas etkinlik manastır bahçelerindedir (Gültekin, 1998). Manastırlar antik zamanlardaki tapınaklara benzemektedir. Rahiplerin yaşadığı halkın ibadet, eğitim ve tıbbi ihtiyaçlarının parasız olarak karşılandığı kilise, okul ve hastaneye sahip olan sosyal ve kültürel nitelikli dini mekânlardır. Hastalar; kilise ve manastırlarda tedavi görür, manastır bahçesinde yetiştirilen bitkiler kullanılarak tedavileri yapılır iyileştirilirlerdi. Manastırlar, ortaçağda birer bilim yuvası olarak üniversite kavramının temelini atıldığı ve sanatın geliştiği yerler olmuşlardır. Hac yolları manastırları birbirine bağlayarak çağın sanatını hem birleştiriyor hem de birinden öbürüne yenilikler katarak zenginleştiriyordu.

Ortaçağ boyunca Avrupa’daki Manastır bahçeleri, kullanışlılık kavramına uyarak, rahiplerin yaşamı için gerekli ürünlerin yetiştirildiği toprak parçaları olarak kabul

edilmiştir. Genellikle bir sebze bahçesi, ilaç yapımına yarayan bitkilerin yetiştirildiği bir çiçek bahçesinden meydana gelen dış mekan, halktan korunmak üzere yüksek duvarlarla çevrilirdi. Sofrada kullanılacak balıkların beslendiği bir de havuz bulunabilirdi. Havuzların bazen de yabani veya süs hayvanlarının ayrıca mozaik süslemelerin varlığı klasik Roma bahçeciliğinin kalıntılarıdır (Kayakent, 1999).

Manastırların bir başka yönü de su kaynağı yakınında kurulup, tarım merkezi olarak kullanılmasıydı. Bu nedenle ortaçağ boyunca doğa uğraşısı, bahçecilik, manastırdaki yaşantıya kavram olarak bağlı kalmıştır (Şekil 2.13). Manastırlarda sebze bahçesi, meyve bahçesi ve rahiplerin bahçesi gibi farklı kullanımlara yönelik bahçeler bulunmaktadır. Manastır halkı, sebze ve meyve bahçelerinde mutfakta kullanılmak üzere kendi sebze ve meyvelerini yetiştirirlerdi. Rahiplerin bahçesinde ise rahiplerin ibadet ve meditasyonlarını yapabildiği renkli ve zengin çiçek türlerine sahip avlu bahçeleridir.

Şekil 2.13 : Ortaçağda yapılmış bahçe faaliyetlerini gösteren Pieter Breugel'in "İlkbahar" adlı eseri (Url-12).

Herhangi bir manastırın boyutuna bağlı olarak bir ya da birden fazla mutfak bahçesi gerekebilir. Sebze-meyve bahçesi muhtemelen bir çit veya duvarla korunurdu. Bu bahçelerde bezelye ve pırasa, soğan, sarımsak ve fasulye gibi mutfakta kullanılacak sebzeler yetiştirilirdi. Bunlara ek olarak büyük bahçelerde, bal üretimi için arı

kovanları ve çeşitli meyve ağaçları da bulunurdu. İç avluların ortasında ise “piscina” denilen havuzlar bulunmaktadır. Genellikle manastırın planlarında ve tasarımlarında cennet sembolize edildiği için manastırların avlu bahçelerinin ortasında su ögesi bulunur ve bu bahçeler, yollar tarafından 4 eşit parçaya ayrılmıştır.

Manastır avlusunun merkezinde manastırın açık alanı bulunmaktadır. Bu açık alan; kilise, yemek salonu, yatakhane, mutfak ve kiler gibi pek çok odayla çevrilidir. Bütün bu yapılar bir kemerle birbirine bağlanmaktadır ve ziyaretçilerin yürüdüğü yollar, güneşten ve yağmurdan bu kemer ile korunmaktadır. Bahçe ise ortasında bir havuzla birlikte kendi içersinde dört parçaya ve dört yürüme yoluna ayrılmaktadır. Bitkiler genellikle çimlerden, çiçeklerden ve tıbbi amaçlı bitkilerden oluşmaktadır (Şekil 2.14). Diğer tüm kapalı bahçe tasarımlarında olduğu gibi manastırların içlerinde oluşturulan iç avlular da doğanın mükemmelliğini yansıtan son derece düzenli ve özenli yapılan bahçelerdir. Gökyüzü ve bitkilerin kendileri mevsimlerin değişimini göstererek bu kapalı ve sınırlı alanlardan farklı ferahlatıcı bir ruh haline geçilmesine yardım ederlerdi (Warner 1994).

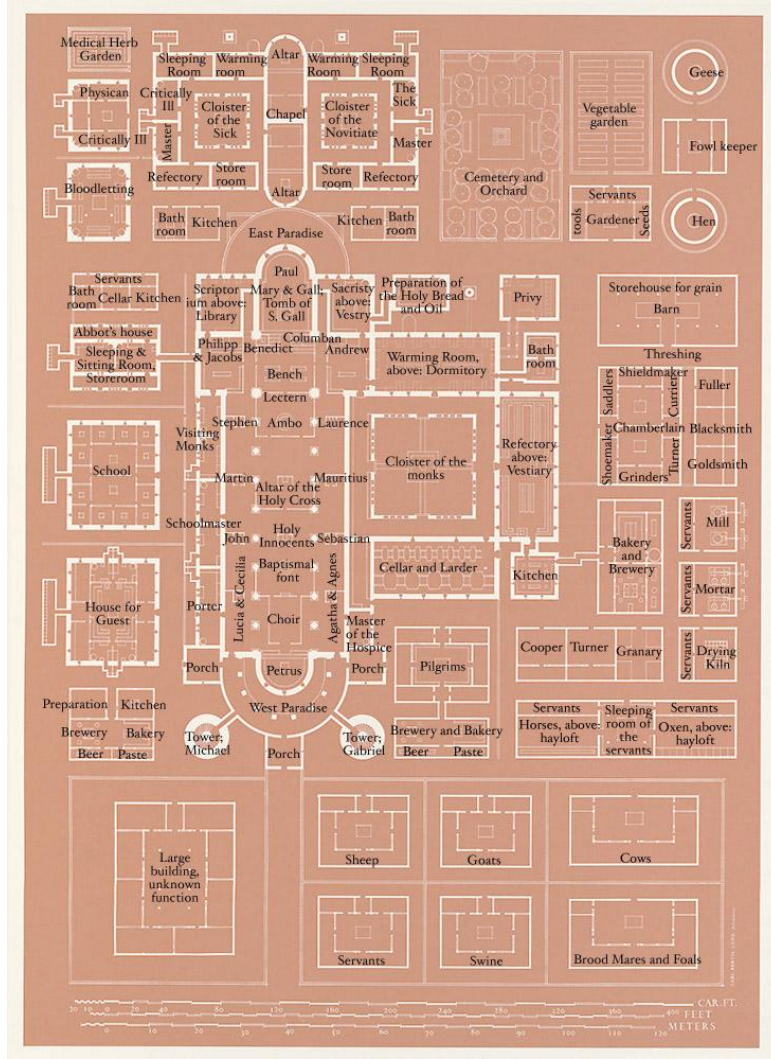
Şekil 2.14: Manastır bahçesi (Url-13).

Rahipler, hastane bahçelerinde gül, lilyum, adaçayı, biberiye gibi hem aromatik hem de güzel görünümlü bitkiler yetiştirirlerdi. Bu bahçeler, hastane yapısının hemen önünde ayrılan özel, küçük alanlardı. Bu alanlar dört toprak yatakta onaltı çeşit bitki yetiştirilen bahçelerdi (Url-14). Yetiştirilen şifalı bitkiler güzelce etiketlenerek bahçenin göze de hitap etmesi sağlanırdı. Böylece hastalar hem bu bahçede yetiştirilen bitkiler kullanılarak tedavi edilir hem de bahçeye gezinti amaçlı kullanarak moral bulurlardı. Bazı durumlarda da bahçelerin iyileştirici etkisinden de faydalanılarak hastalar iyileştirilmiştir. Bu zamanlarda batıda bitkilerin tıbbi değerini yaşatan rahiplerdir (King, 1979).

Bilinen en eski manastır planı St. Gall Manastırı başrahibi için rahip Reichenau tarafından yapılan St. Gall Planı'dır. Bu plan çizildiği günden beri (819-26 AD) İsviçre'deki St. Gall Manastırı kütüphanesinde büyük bir titizlikle muhafaza edilip saklanmaktadır. St. Gall manastırı kütüphanesinde 2000'den fazla nadide antik ve ortaçağ el yazması bulunmaktadır ve 1983 yılında St. Gall Manastırı UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilmiştir.

St. Gall planı 112 cm x 77,5 cm boyutlarında olup zemin bahçeleri ve meyve bahçeleri gibi manastırın bölümlerini anlatan üzerinde açıklamaları yazan manastır bir planıdır. Planda 333 adet manastır yapısı bulunmaktadır. Bu yapılar arasında kutsal şeylerin saklandığı odalar, ziyaretçi rahipler için lojmanlar, resepsiyon salonları, manastır yazıhanesi, bir kilise, yurt, çamaşırhane, yemekhane, mutfak, fırın, konuk evi, başrahip evi ve bir revir bulunmaktadır. Bu plan 110 rahip ve 150 memur veya işçiyi istihdam edecek büyüklükte sayısız oda ve yapı içermektedir. Bu planın neden oluşturulduğu meçhuldür ama bu plan hakkında bilinen tek şey bu planın kilisenin başrahibi için Aziz Gall (816-837 AD) tarafından yapıldığıdır (Şekil 2.15). Planın üzerindeki yazıtlar birbirinden açıktır. Ama yerleşik yapı planı tamamen kilisenin tasarımını yansıtmamaktadır. Ayrıca plan arazi üzerine de uygun değildir. Bu veriler ışığında bu planın Avrupa'daki herhangi bir yere inşa edilebileceği göz önüne alınarak bu planın tipik ideal bir manastır planı için genel çözüm olarak yapıldığı düşünülmektedir. Planı değerli kılan şey ise onun belirli bir yer ve zamana göre yapılmamış olmasıdır (Şekil 2.16, Şekil 2.17).

Planın üzerindeki yazılar ortaçağ manastır hayatına ışık tutmaktadır. Dini yönetimin egemen olduğu ve dini yapıların özeellikle de manastırların çok önemli bir yere sahip olduğu bir dönemdeki günlük hayatı rahatlıkla görmekteyiz.

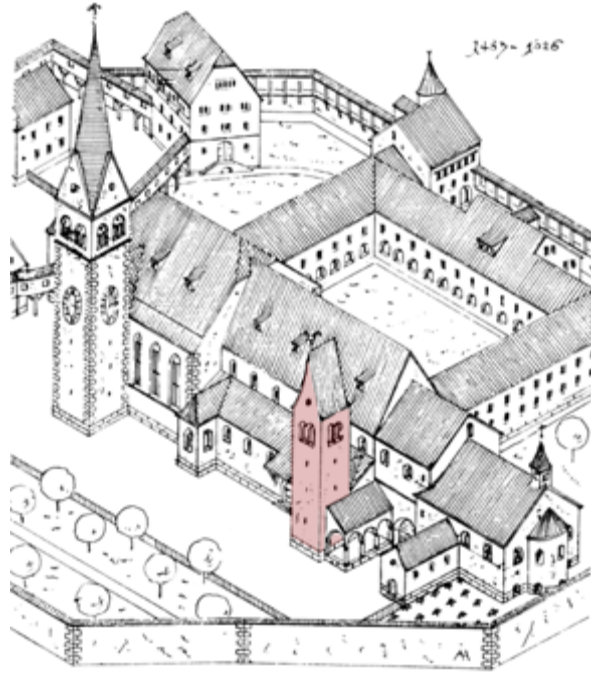

Şekil 2.15: St. Gall planı.

Bu plandan elde ettiğimiz bilgilere göre manastır bahçeleri; yürüyüş ve okuma için kullanılan; sebze, meyve, tıbbi bitki, çiçek yetiştirilen ve manastır yapıları arasında geçişe olanak veren alanlar olarak kullanılmıştır.

Şekil 2.16: Karl Lasius tarafından 1876 yılında yapılmış St. Gall planı.

Şekil 2.17: Clark tarafından 282 yılında yapılmış St. Gall rölyefi.

St. Gall planına göre manastır bahçeleri şu bölümlerden oluşmaktadır:

- Mezarlık Bahçesi: St. Gall mezarlığı mezarlar ve meyve ağaçlarından oluşmaktadır, Cennet sembolize edilmektedir.
- Hastane Bahçesi: Tıbbi bitkiler yetiştirilen alandır.
- Yeşil Alan: Atların otlatıldığı ve gerekli arazi işlerinin yapıldığı ağaçlardan ve çimlerden oluşan alandır.
- İnananların Bahçesi: Rahiplerin ve çalışanların özel bahçeleridir.
- Kiler Bahçesi: Sebze, meyve, çeşitli otlar ve mutfak için gerekli diğer bitkilerin üretildiği alandır.
- Otsu Bitkiler Bahçesi: Çim ve otsu bitkiler içeren küçük kapalı bahçedir.
- Üzüm Bağı
- Mutfak Bahçesi: Hem yemek hem de tıbbi bitkilerin üretildiği alandır (Url-15).

Ondördüncü ve onbeşinci yüzyıla kadar ülke yönetiminde dinin çok önemli bir rolü vardı ve sosyal hayat dini kurallara göre yaşanmaktaydı. Dinin ülke ve toplum hayatında bu kadar büyük bir öneme sahip olmasından dolayı dini yapılar ve manastırlar, toplum hayatının vazgeçilmez ve önemli birer parçası haline gelmişlerdir, fakat bu yüzyıllarda manastırlarda meydana gelen gerileme ve dini

kuruluşlarda ortaya çıkan yozlaşmayla birlikte halkın kiliseye olan güveni azalmıştır. Böylece manastırlarda meydana gelen gerilemeyle birlikte manastır bahçeleri de giderek gözden düşmüştür (Warner, 1994).

Ondördüncü ve onbeşinci yüzyılda vebanın da baş göstermesiyle birlikte mahsüllerde verim azalmış ve manastırlara doğru büyük bir göç yaşanmıştır. Manastırlar aşırı doluluk sonucu ellerindeki stokların büyük bir çoğunluğunu kaybetmişlerdir. Bu yüzden manastır hayatının çökmesiyle birlikte, meditasyon ya da restoratif bahçeler de önemini kaybetmiştir. Sosyal hayatta yaşanan değişimlerle birlikte yerel mimari geleneklerin de değişmesiyle hastaneler direk açık alanlara bağlanır olmuştur (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999).

Günümüze ulaşılabilen manastır bahçesi yoktur fakat manastır bahçeleri, yeniden orijinal yerlerine ve yapılarına sadık kalınarak restore edilmeye ve gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmaktadır.

Şekil 2.18: Fransa Coulommiers'da bulunan bir Manastır bahçesi (Url-14).

Bu manastır bahçesi 1172 yılında Coulommiers Fransa'da bulunmuştur. Bu kiler bahçesi orijinal yerine sadık kalınarak tekrar yapılmıştır. Geçmişte olduğu gibi yetiştirilen sebze ve meyveler hayvanlardan çitler yardımıyla korunmaktadır (Şekil 2.18).

2.2.3 Uzakdoğu bahçeleri

Ortaçağda Avrupa'da iyileştirme amaçlı olarak manastır bahçeleri kullanılırken Asya ve Uzakdoğu'da ise zen ve çay bahçeleri kullanılmaktadır. Uzakdoğu bahçelerinden olan bu bahçeler, son yıllarda iyileştirme amaçlı olarak çeşitli tıbbi kuruluş ve bakımevlerinde kullanılmaktadır. Uzakdoğu'da bahçeler, halkın doğa sevgisini ve özlemini yansıtmakla birlikte ulusların başarılarının ölçütü olarak görülmüştür. Uzakdoğu'da bahçe, hiçbir zaman sadece lüks veya maddi zenginlik ürünü olmamış, doğanın bir parçası olarak algılanmıştır. Doğaya sevgisi o kadar yoğundur ki, bahçeler,

hayatın vazgeçilmez birer ögesi haline gelmiştir. Bahçesi olmayan ev, tamamlanmamış kabul edilmiş, en küçük alanlarda bile bahçeler düzenlenmiştir.

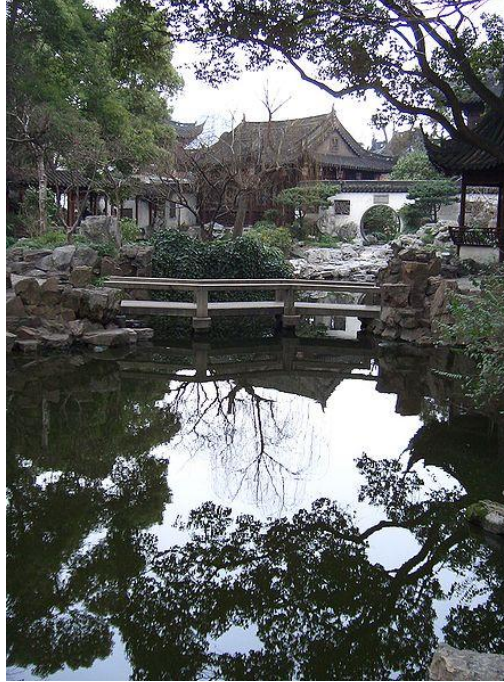
Zen bahçeleri ve çay bahçelerini anlatmadan önce kısaca Uzakdoğu kültürü hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Uzakdoğu kültürünün, mimarisinin, peyzajının ve yaşamının altında derin bir felsefe yatmaktadır. Bu derin felsefe Uzakdoğu'da yaşamın her alanına hakimdir.

Bahçe Çeşitleri

1. Çin Bahçeleri
2. Japon Bahçeleri

2.2.3.1 Çin bahçeleri

Çin bahçe sanatı, dinsel felsefeye uygun olarak sembollere dayanan bir bahçe sanatıdır. Bu bahçelerde hemen herşey doğaldır. Bahçelerde tepeler, taşlar, sular ile gösterişli kiremit çatılı evler ve dramatik formlu ya da minyatür bitkilerin manzaraya ağırlık veren görünümleri sergilenmektedir (Şekil 2.19), (Demiröz, s.36, 2003).

Şekil 2.19: Çin, Şangay'da bulunan Yuyuan bahçeleri'nde klasik bir "çarpık köprü" ve yuvarlak kapı (Url-16).

Çin bahçeleri, Budizm dininden çok etkilenmiştir. Bahçede bitkiler rastgele kullanılmayıp Budizm felsefesine uygun bir şekilde düzenlenmektedir (Şekil 2.20). Çin için Budizm'in kaynağı olan Hindistan'da dinsel yapıların bahçelerinde

Maya'nın Buda'yı bir ağaç altında doğurmuş olması ve Buda'nın dinsel konulan düşünmek için bu yen kullandığı inancıyla ağaca büyük önem verilmiştir. Oysa, Çin'de bu anlayışın simgesi olarak ağaç yerine kayalardan yararlanılmıştır. Çin'de yaygın olan üç önemli dinin kurucuları olan Konfiçyus, Lao-çe ve Buda, insanlara sürekli olarak doğaya saygıyı ve onu tanımanın gerekliliğini aktarmışlardır. Bu nedenle, doğanın ana kurgusunu oluşturan kayalar, dağlar, göller ve nehirler Çin sanatında özellikle bahçe düzenleme anlayışının temel öğeleri olmuştur. Bu öğelerden dağlar ve kayalar dünyanın iskeleti, nehirler ise kan damarları olarak düşünülmüştür. Bu anlayış içinde, Çince “bahçe” sözcüğü bağ ve su sözcüklerinin bileşimi olan “shan shui” ile ifade edilmiştir.

Şekil 2.20: Çin Suzhou'da bulunan Yunyan Ta Bahçeleri'ndeki bonsai ormanı (Url-16).

Bir Çin bahçesi için başlangıçta üç temel unsur vardır. Bunlar; duvarlarla çevrelenmiş bir salon, bir havuz ve ağaçlı bir dağdır. Daha sonraları bu üç temel unsur onyediye çıkartılmıştır. Bu onyedi temel unsur ise şöyle sıralanabilir;

- Bahçenin eve yakınlığı
- Bahçenin küçük olması
- Bahçeyi çevreleyen duvarlar
- Küçük bireysel bölümler
- Asimetri

- Mekansal bağlantı türleri
- Mimari
- Taşlar
- Su
- Ağaçlar
- Bitkiler
- Heykeller
- Jie Jing (Ödünç alınan güzellik)
- Rüzgar çanları
- Tütsüler
- Yazıtlar
- Feng Shui uygulaması

Çin bahçelerinde duyuşal özellikler katılarak bahçelerin çekiciliğı arttırılır. Aromatik ağaç ve bitkilerin kullanımı duyuşal çekiciliğı sağlamaktadır. Kaldırım ve çakıl taşlarının karmaşık kullanımı dokunsal olarak ta zevkli bir deneyim sağlamaktadır.

Çin bahçeleri ciddi bir sanat formu olarak kabul edilen resim, heykel ve şiiri yaşam için temel kabul edilen denge, uyum ve orana sahip tasarımlara ulaşmak için kullanmıştır. Aslında, bahçe, Çinliler için doğanın sanatsal bir eğlence olarak ele alınması ve Taocu prensiplere bağılı olarak insan ve doğayı, denge ve uyum içerisinde harmanlayan kaya, su, ağaç ve çiçek gibi doğal unsurlarla birlikte çeşitli yapay mimari elementlerin doğal birleşimi sayesinde üç boyutlu bir manzara etkisi veren doğal bir resim veya şiirdir.

Çin bahçelerinin estetik anlayışı, manzarayı doğadan almaktır yani daha ufak alanlarda doğayı taklit etmek olarak algılanmaktadır. Bir bahçenin başarısı onun iyi bir manzara resmi olarak algılanmasına bağılıdır. Sonlu bir sonsuzluk içinde düzen yaratmak için çok katlı sahneler kullanılmalıdır. İki zıt sahne düzenli ve uyumlu bir şekilde harmanlanırsa bahçenin başarısı ve etkisi de o denli büyük olur (Url-17).

Çinliler peyzaj sanatında büyük evrensel kuvvetlerin ve kuralların işlediğini görmüşlerdir. Çin'de insanın doğayla ilişkisi hem felsefi hem de fiziksel olarak bahçede buluşmuştur. Çin'de bahçelerin tasarımı öncelikle felsefe ve dinin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkmış bir sanattır.

Çin bahçelerinde mistik bir anlayış içinde gizlilik, içe dönüklük ve doğal elemanlara öncelik tanıma ön plandadır. Birçok anlatımlar taş ve kayalarla ifade edilir, örneğin, çam-erik-bambu “soğuk mevsimin üç dostu”; şeftali tek başına “ölmezlik”; çam ve bambu “uzun ömürlülük”; muz ise “verimlilik” simgesi olarak değerlendirilir. Ancak krizantem, mor salkım, sarmaşık güller ile “çiçeklerin kralı” olarak isimlendirilen şakayık (*Poenia suffruticosa*) ve Budistlere göre temizliği, berraklığı temsil eden nülüferler, avlu bahçelerinin vazgeçilmez çiçekli otsu bitkileridir. Çin bahçesinin doğrudan resimden kaynaklanan bir özelliği vardır. Bu nedenle, Çin bahçesi genellikle şair, ressam ve rahip gibi doğaya ilişkin duygularını yazı ve çizgilerle ifade eden kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak, Çin'de şiir, resim ve bahçe sanatı birbirleriyle ilişkili sanat dalları olarak gelişmiştir. Çin bahçeleri, doğanın bazı görüntülerini betimleyen, ancak tamamlanmamış izlenimini veren Çin resimlerine büyük bir benzerlik gösterirler. Sembolizmin Japon bahçelerinde daha fazla yeri olmakla birlikte, Çin bahçelerinde de kullanılan elemanların dinsel ve felsefi yönü vardır.

Çin peyzaj sanatı felsefesinde bazı önemli düşünceler yer almaktadır. Evrende sabit bir değişim olduğuna dair merkezi bir tahmin vardır. Sürekli devam eden bir büyüme ve yok olma, yaratma ve yok etme, yaşam ve ölüm bu sürecin parçalarıdır. Buna göre evrende hiçbirşey statik olarak kalmaz. Aynı rüzgarla yön değiştiren bulutlar ve gökyüzünde hareket eden yıldızlar gibi. Bu sabit süreç içinde 2 büyük karşıt kuvvet açığa çıkmıştır: Yin ve Yang kuvvetleri.

Yin dışıdır, anne, negatif, karanlık, çöküntü, derin ve yıkıcıdır. Yang erkektir, baba, pozitif, parlak, zor, yüksek, anlayış ve yapıcıdır. Bu zıt kutuplar arasında evrenin büyük gidip gelmeleri yer alır. Hiçbiri bağımsız olarak varlığını sürdüremez, bütün herşeyde yang yingin küçük bir elemanını içerir aynı şekilde yin yangını. Birinin varlığında diğerinin yaratıldığını görülmektedir.

Sanatta olduğu gibi bir çoğu için hayattaki amaç uyumu başarmaktır. Peyzajda her eleman yin ve yangın şekline ve niteliğine dayanarak sınıflandırılabilir. Peyzaj sanatında en çok kullanılan dağ; yang ve su; yin olarak geçmektedir. Çin kültürünün temel düşüncesi evrenin 3 bölüme ayrıldığına dairdir: gökyüzü, yeryüzü ve insan (Bring ve Wayebergh, s.152-159, 1981).

Çin'deki İmparatorluk bahçeleri o günkü bahçeler hakkında en sağlam bilgiyi vermektedir. Çin bahçesinin ilk örneklerini av parkları ve zevk bahçeleri oluşturmaktadır.

Bahçe tasarımında eğlenme, dinlenme, boş vakitleri değerlendirme işlevlerine yönelik düzenlemelerin dışında Feng shui adı verilen seyirlik bahçelerde uygulanmıştır. Çin'de bahçede su ögesinin çok önemli olduğu görülmektedir. İmparator'un restore edilen bir yazlık sarayında bahçe alanının 4/5'ü su yüzeylerinden oluşmaktadır.

Çin'e Marco Polo'nun gelişiyle ve batılılar tarafından tanınması ile Çin bahçelerinin örnekleri başta İngiltere olmak üzere Fransa, Almanya gibi büyük ülkelere taşınmıştır (Gültekin, 1998).

2.2.3.2 Japon bahçeleri

Japonya, ılıman bir iklime ve harika bir peyzaja sahiptir. Bütün bunlar Japon milletinin doğaya yakınlaşmasını sağlamıştır. Belki de bu yüzden ilkçağlardan itibaren Japonlar, doğa aşığıdırlar. Barış içinde yaşamının koşulunun, doğaya karşı gelmek ya da ülkelerinin onlara bahsettiği bu güzellikleri küçümsemek değil, doğayı özümsemek olduğuna inanmaktadırlar (Yoshinaga, 1981).

Japon bahçeleri, içinde insan yapısı peyzaj elemanları barındırmalarına rağmen tabiatın kendisidir. Bahçe tasarımları, doğayı tüm özellikleriyle simgelemekte ve onun gizemini felsefi bir anlatımla betimlemektedir. Dağlardan ovalara, şelalelerden okyanuslara kadar tabiatın gücüne ve değişikliğine, insan gücünün yetmediğini göstermektedirler (Şekil 2.21).

Şekil 2.21: Japonya Kumamoto’da bulunan Suizenji Koen bahçesi (Url-18).

Çin’in etkisinde kalarak gelişen Japon bahçesi, felsefesi ve zarif stili ile, geleneklerine bağlı Japonlar tarafından yüzyıllar öncesinden bugüne kadar korunarak gelmiştir.

Japon bahçeleri, 1500 yıllık bir sanat geleneğinin ürünüdür. Görünüşü ile sınırlı olarak Japon bahçesinin bir tanımını yapmak gerekirse kısaca basit, doğal bir peyzaj olduğu söylenebilir (Schaarschmidt-Richter, 1974). Bununla birlikte japon bahçelerinde mutlak bir realizmi ve naturalizmi benimseyen bir anlayış hakimdir (Özta, 1996). Japon bahçelerinin tasarımındaki ana faktörler; arazi, iklim, insanların inançları ve bahçelerin algılanmasındaki sosyal ve ekonomik temeldir. Bütün bunların doğrudan ilişkisiyle Japon bahçesi ortaya çıkmaktadır.

Tarihi Japon bahçelerinde barış ve güç duyguları hakimdir. Japonların gelenekler ve dinin etkisi altında düzenledikleri bu bahçeler için, çok yoğun çaba gösterdikleri açıktır. Gerek mimaride gerekse peyzaj mimarlığında estetik, ana amaç değildir. Mevcut alanlara daha geniş görüntü vermek, su, kum ve çim gibi düz alanlar oluşturmak, kompleks görüntüleri ortadan kaldırmak ayrıca bahçe elemanları arasında tipik bir denge hissi yaratmak esastır (Demirbaş, 1997).

Japon halkı, Shinto ve Budizm’in Zen mezhebini din olarak seçmişler ve bu dinlerin doğayı ve varlıklarını kutsal saymaları nedeniyle çiçeğe, ağaca, taş, suya, güneşe saygı duymuşlardır. Budizm, Japonya’ya 6. yüzyılın ortalarında Çin ve Kore yoluyla

Hindistan'dan sokulmuştur. İmparatorluk himayesini kazandıktan sonra Budizm, bütün ülkede hızla yayılmıştır. Bahçe sanatının Japonya'da önemli bir gelişme göstermesinde dinin etkisi büyük olmuştur (Özgen, 1988).

Japon bahçelerini etkileyen, tanrılar ve perilerle ilgili Çin hikayelerinden en önemlisi 3 adayla ilgili olan efsanedir. Horai, Hojo ve Eıshu olarak bilinen bu adalarda uzun yaşam ve edebiyat ilacının bulunduğu farz edilir. Eski Çinliler bu düşünceyi bahçelerine taşımışlardır. Bu efsane Japonya'ya Nara döneminde gelmiştir ve Heian döneminde kendini Japon bahçelerinde göstermiştir. Daha sonraki Momoyama ve Edo dönemlerinde bu fikir popüler olmuştur. Bahçelere 3 adayı getiren anlatım, bahçelere sonsuzluk sembolünü getirme umudundan kaynaklanmaktadır. Geleneksel Japon sonsuzluk sembolleri, Tsura ve Kame (turna ve kaplumbağa)'dır. Sonuç olarak, Çin efsanelerinden gelen 3 ada fikri ile geleneksel Japon sembollerinin birbiriyle kaynaştığı söylenebilir. Üç adadan biri olan Horai, bazen kaplumbağa şeklinde yapılırdı. Aynı şekilde edebi yaşamın geleneksel simgelerinden biri olan çam ağaçları genellikle Horai adalarında yetiştirilirdi (Demirbaş, 1997).

Japon bahçeleri, dünya ülkeleri bahçe çeşitleri içerisinde ilk sırayı almaktadır. Japon bahçesinin önemli materyallerinden birisi, giriş ve çitlerdir. Bahçe girişi, genellikle üstü örtülü geçit şeklinde yapılmaktadır. Bahçenin bir bölümünü diğer bölümden gizleyen çitler, sınır olarak kullanılmaktadır. "Sade-Geki" adı verilen bu kol çitleri perde görevi üstlenmektedir.

Japon bahçeleri, Japon tarihinde yüzyıllardır adı geçmekte olan yapay güzelliklerdir. Çeşitli doğal güzelliklerin küçültülmüş haliyle, doğanın taklit edilmesiyle yapay halde yeniden oluşturulan, dinin ve felsefenin de etkisiyle harmanlanıp tasarlanan özel bahçelerdir.

Japon felsefesinin en güçlü ve en belirgin özelliklerinden biri, doğa ve insanoğlu arasındaki ilişkiye getirdiği yorumdur. Japon bahçelerinde doğa, insanla eşit öneme sahip ayrı bir eleman olarak algılanmaktadır (Mason, 1993).

Resim ve şiir gibi her türlü esin kaynağını doğadan alan Japon bahçe sanatının üç ortak ögesi vardır. Kaya, su ve bitki'dir. Japon bahçesi tasarımında doğal peyzaj sentezinin soyut olarak biçimlendiğini görüyoruz. Bu anlayış içinde, bahçe sanatının amacı doğal peyzajdan algılanan güzelliklerin insan emeğiyle yaratılmasıdır.

Japonlar bu konudaki yaratıcılıklarını ulusal parklardan, tek bir saksıda yetiştirilen minyatür bir ormana değin tüm değişik ölçek ve türlerde denemişlerdir (Öztan, 1996).

İlk zamanlarda bir deniz manzarasını yansıtan biçimde tasarlanan Japon bahçeleri, zamanla değişimlere uğramıştır. Günümüzde ise Japon bahçeleri, deniz manzaralı basit tasarımını daha ihtişamlı olan güzelliklerin minyatür halleriyle harmanlanmış muhteşem tasarımlara bırakmıştır. Bu bağlamda görsel açıdan daha zengin olan bahçe tasarımları örnek alınmış ve uygulanmıştır.

Japon bahçeleri diğer bahçeler gibi taş, toprak, bitki kültürleriyle dolu olmaktan farklıdır. Japon bahçelerinde insan ve doğanın harman olmuş hali yansıtılmaktadır. Çoğu zaman tasarımcılarının duygularını katarak oluşturdukları bahçelerdir. Bu bağlamda insanın bu güzellikleri yaşarken öylesine gezip görmek yerine oluşumundaki duyguyu ve derin hazzı hissetmesi ve alabilmesi Japon bahçelerinin yapılış amacına uygun olduğunun kuvvetli bir gerçeğidir. Bu bağlamda tasarımcının duygularının katıldığı bu bahçeler, sade ama tasarımlarıyla, doğallığın, insan ve doğa uyumunun güçlü temsilcileridir. İçerdiği öğelerin ve detayların her biri anlamlıdır. Tasarımda kullanılan temel elemanlar şöyledir;

Kullanılan bahçe elemanları

Japon bahçelerinin temel ilkelerinde insanı doğal ortamdaki taş, toprak, yeşil bitkiler vb. gibi unsurlarla buluşturarak, streten bir nebze de olsa uzak kalmasını sağlamak vardır. Kuşkusuz ki böyle bir ortamda stres ve kaygılarımızdan kısa bir süre de olsa arınmak herkes için iyi bir etkinlik olacaktır.

Japon bahçelerinin içerdiği öğeler, felsefesi açısından büyük önem taşımaktadır. Genel olarak Japon bahçelerinde kullanılan elemanlar şunlardır;

Kayalar

Kayalar, tasarımcılar tarafından genellikle fonksiyonel (çit, istinat duvarı, yol) olarak ve sanatsal algılamayı sağlayan dört farklı biçimde kullanılmıştır.

Mistik Güçler: Erken klasik dönemlerde bahçeler kutsal yerlere yapıldığında kayaların da bu yerdeki tanrısal ya da doğa üstü güçlere olduğuna inanırlardı.

Dinsel Görüntüler: Kaya kompozisyonları oluşturulurken kutsal dağ ya da Buda'dan esinlenilmiştir.

Resimsel Görüntüler: Tek renkli resimler taklit edilerek kompozisyonlar (dağlar, köprüler, kayıklar) oluşturulmuştur.

Heykeller: Kayalar kullanılarak beklenmedik elemanlar ve şekiller (hayvanlar, giysiler, vb.) oluşturulmuştur.

Beyaz kum

İlk defa zen bahçelerinde kullanılan, dalgaların ritmik hareketlerini taklit eden tırmıklanmış beyaz kum, mürekkep resimlerdeki beyaz alanlar ile benzerlik göstermektedir. İfade edilmek istenen düşünceye göre kumun yerine çakıl da kullanılabilir.

Su

Budist rahipler suyun doğal akışını (gücünü ve kuvvetini dağlar arasındaki kaynaktan alıp çıkan ve vadi içine akarak ve sakin bir şekilde denize doğru akan bir pınar) insan varlığı için bir metaforu: doğum, büyüme, ölüm ve yeniden doğuş, tasvir etmek için kullanmışlardır. Aynı zamanda suyu lüks bir görsel mekan yaratmak ve fiziksel olarak girilemeyen kapalı bahçe duygusunu kırmak için kullanmışlardır.

Bitkilendirme

Ortaçağ zen tapınaklarında şiirsel ve geomantik anlamlar taşıyan bitkilerin (çit, gölge ya da çiçekleri açısından kullanılan) dikimleri kullanılacakları amaca yönelik olarak yapılmıştır. Bitkilerden istenilen fonksiyonları yerine getirebilmesi için sık dikim, budama gibi uygulamalar yapılarak bahçelerde istenmeyen gelişmeler ve büyümeler önlenmiştir.

Çamlar:

Çamlar, herdem yeşil oldukları için uzun ömür ve kalıcılık içeren sembolik nitelikleri vardır. Japon kızılçamları dağları ve kadını, Japon karaçamları ibrelili ve keskin yapılarından dolayı kıyıları ve erkekleri temsil eder. Çamların her yıl kendilerini yenileyebilmeleri için yılda bir kez bakım için budanmaları gerekmektedir.

Bambu:

Bambular, genellikle çit yapımı için kullanılanılmaktadır. Zen felsefesindeki boş kalp metaforunu ifade etmek için mürekkep resimlerinde gövdelerinin içi boş olarak tasvir

edilmektedir.

Erik ve kiraz:

Erik (genellikle ağır ve ustaca budama sayesinde eski gövdeler geri budanarak genç sürgünlere dönüştürülürler) ve kirazlar (tam olarak büyümeye izin verilir) sembolik olarak uzak ufuk çizgisini ve yok oluşu simgelemektedir.

Japon bitkilerinin (çam, bambu ve erik) klasik üçlü dikimi ile bitkilerin dikiliş sıralmasına göre üç iyi şey temsil eden ve büyük mutluluğu yansıtmaktadır.

Köprüler

Köprüler, resimlerde ve gravürlerde işlevsel (fiziksel geçiş) ve sembolik (insanların ve tanrıların dünyası arasında bağlantı oluşturur) olarak insan dünyasından, daha büyük olan doğaya ya da sıradan bir bilinçten daha üst bir bilinç düzlemine geçmeyi temsil etmektedir.

Kavisli köprüler: Derinliği olan bahçelerde yeniden doğarak cennete girme ihtimalini temsil etmektedir.

Taş döşemeli köprüler: Zen tapınaklarında, kuru kum nehirleri üzerinden minyatür manzaraları seyretmek için kullanılmaktadır.

Kırmızı ahşap lake köprüler: Japon tarzı köprüler, hayatın içsel anlamını keşfetmek için yapılan derin yolculuğu sembolize etmektedir.

Heykeller

Japon bahçelerinde heykel kullanımından genellikle kaçınılır ama heykel özelliği gösteren aydınlatma amaçlı olmayan fenerler, tapınak ya da kutsal yerler, kayalar, budanmış çalılar ve çam kullanımlarına bolca rastlanmaktadır. Japon bahçelerinde heykel kullanımlarından kaçınılmasına rağmen heykeltraşların ruhunu yüceltmek için heykel kullanımına zaman zaman yer verilir.

Duvarlar ve çitler

Duvarlar ve çitler öncelikle bahçeyi muhafaza etmek ve ayırmak amacıyla kullanılır. Ahşap çitler hava koşullarına karşı bir kalkan olarak (dar veya üzeri aralıklı) yapılabilir. Duvarlar, görüşü engellemeyecek bir biçimde göz seviyesinden alçak olarak yapılır. Verandada ya da binada kullanılan kanat çitler, çıkıntıları sayesinde gizlilik ve mahremiyeti sağlar. Çitler ve duvarlar (paket çitler, ahşap çitlerin birçok

çeşidi, 25 çeşitten fazla olan bambu çitler, doğal mazlemeden yapılmış çitler) son derece dekoratif ve çeşitli olabilirler.

Japon bahçeleri bu öğeleri bütünleştirerek insanın ruhunu dinlendirmeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Doğal ve sadeliğin bulunduğu ve temeli yüzyıllar öncesine dayanan bu bahçeler dünyanın her bölgesinde insanların beğenisine sunulmuştur.

Japon bahçelerinde dört ana bahçe stili ortaya çıkmıştır;

- Kuru taş bahçesi (Kare-sansui) (Zen Bahçesi)
- Çay bahçesi (Chaniwa)
- Gezinti bahçesi (Kaiyu-teien)
- Minyatür bahçe (Hako-niwa)

Kuru taş bahçesi (kare-sansui)(zen bahçesi)

Japon bahçe tarihindeki en büyük gelişmelerden biri kuru taş bahçelerinin gelişimidir. Muromachi Dönemi'nin sonunda gelişmiştir. Zen bahçelerinin klasik formu olarak bilinir (Yoshikiwa, 1991). Kuru taş bahçelerin gelişiminde birçok faktör etkili olmuştur. Bu faktörler şöyle sayılabilir;

1. Ekonomik faktörler
2. Su kaynakları
3. Ruhani ihtiyaçlar ve zen rahiplerin estetik tercihleri
4. Zen mimarisi ve shoin oda mimarisindeki yakınlık

1-Ekonomik faktörler: Onin Devrimi'nden sonra tapınakların restorasyonuna çok miktarda para gitmiştir. Bu yüzden 15. yüzyıldan sonra gelenkesel Japon bahçelerinin çok önemli bir elemanı olan suyu kullanarak eskisi gibi büyük su bahçelerinin yapılması zorlaşmıştır. Bu yüzden karesansui tipi bahçeler tercih edilmeye başlanmıştır.

2-Su kaynakları: Su bahçelerin yapımında çok önemli bir yeri olan su kaynaklarının, bulunmasındaki zorluk, tasarımcıları su öğesinin kullanılmadığı bahçeler yapmaya yöneltmiştir.

3-Ruhani ihtiyaçlar ve zen rahiplerinin estetik tercihleri: Sembolizmdeki zen düşünceleri kuru bahçeleri ortaya çıkarmıştır. Zen rahipleri, basitlik içindeki derin anlatımları tercih ediyorlardı. Bu yüzden beyaz kumun içindeki suyun sesini

algılamak Zen ruhuna hitap eden mistik bir anlam taşımaktaydı ve bu da kuru taş bahçelerinin en önemli özelliğidir.

4-Zen mimarisi ve shoin oda mimarisindeki yakınlık: Bu dönemde baş rahiplerin geçici meskenleri (hojo) shoin stilinde inşa ediliyordu. Bütün yüzey ve veranda tamamiyle kaplanıyordu. Sonuç olarak binaya yakın, meskenin içinden görebilecekleri bir peyzaj manzarasına ihtiyaçları vardı. Bu yüzden fazla yer kaplamayan ve sahip olduğu küçük alanda dereleri ve dağları yaşatan Karensansui bahçeleri tercih edilmiştir (Yoshikawa, 1991).

Zen bahçesi, genellikle Japon bahçesiyle karıştırılmaktadır. Ama aslında bu iki bahçe birbirinden çok farklıdır. Zen bahçesi bir çeşit Japon kayalık bahçesidir. Kum, çakıl, kaya veya bazen diğer doğal unsurları içeren sığ bir kum bahçesidir. Dinginlik ve huzur verdiği inaniilmektedir. Zen bahçesi, yaygın (ve hatalı) bir inanca göre sadece Japon zen rahipleri tarafından meditasyon amaçlı kullanılmaktadır.

Çin bahçe sanatıyla önemli benzerlikler gösteren Japon bahçeleri, zaman içerisinde kültür, sanat ve halkın yaşayışıyla özdeşleşmiştir. Zen bahçeleri, Japon bahçe tarihindeki en büyük gelişmelerden biri olmuştur.

Geleneksel zen bahçesi kavramı, hat sanatı ve peyzaj resimciliği gibi zen uygulamalarının Japon sanatına etkisinin arttığı Kamakura döneminin ikinci yarısında 1185 ve 1333 arasında ortaya çıktığı bilinmektedir (Ben-Joseph, 1987). Bu süre içerisinde peyzaj elemanlarının tümünü bir araya getirerek bir bakışta anlaşılabilir pitoresk bir görüntü oluşturularak doğanın saf ve sade formlarına Japon resim örneklerinde görüldüğü gibi dönüş hareketi yaşanmıştır (Schaarschmidt-Richter, 1979). Zamanla bu tip bahçeler filozofik düşüncenin odak noktası olup aydınlanma ile eş anlamlı hale gelmişlerdir.

Hat sanatı ve peyzaj resimciliği gibi, Zen Budizmi ile ilgili uygulamaların Japon sanatına olan etkisinin arttığı bir dönemde geleneksel zen bahçe tarzı da ortaya çıkmıştır. Bu etki Japon kültüründe hızla yayılmıştır, bu nedenle zen tapınaklarında ortaya çıkan bu bahçe tipine, artık evlerde, işyerlerinde ve restoranlarda da rastlanır olmuştur.

Dünya'nın zen bahçesi terimiyle ilk karşılaşması, 1935 yılında Loraine Kuck'un "*100 Kyoto Bahçesi*" kitabına dayanmaktadır. Bu bahçeler, ilk olarak Japon

kültüründe, zamanla kendine özgü ilkeleri ve insana huzur veren tasarımlarıyla dünyada yaygınlaşmıştır.

Bu bahçelerdeki esas elemanlar kayalar ve taşlardır. Bu bahçe stilinde hiç su kullanılmadan kaya, çakıl ve tırmıklanmış kum ile güçlü bir su ifadesi yaratılmaktadır. Kuru taş bahçelerinde amaç, küçük alanlarda geniş bir mekan yaratma düşüncesidir (Nurlu ve Erdem, 1994). Bu tip bahçelerin, bahçe sanatı tarihinde eşsiz sayılmasının en büyük nedeni; kullanılabilir en az elemanla maksimum etkiyi vermesinden kaynaklanmaktadır. Kuru taş bahçeleri görünüş açısından fakir olmasına karşın içerik bakımından oldukça zengindir.

Zen felsefesi soyut ruhsal bir öğretilerdir. Bunu pratikte bahçe tasarımına yansıtan Japonlar, su kullanmaksızın taş ve beyaz kum ile dağ ve ırmağı veya uzayı ve Dünya'yı soyut ve sembolik olarak ifade eden özgün bahçeler yaratmışlardır. Bakış açısı ve yorum özgürdür. Bir bakışta gözünüzün nereye takıldığı ve ne hissettirdiği çok önemlidir (Url-19). Bu bahçelerde yapısal unsurların altın oran ölçütleri (Gestalt Teorisi) olarak tanımlanan teoriye göre kayaların dikkatli yerleştirilmesi önemli hususlardan biridir. Biçimine, rengine, yapısına bağlı olarak her kayanın farklı bir anlamı vardır. Kayaların yeryüzünü, gökyüzünü, dağları, adaları hatta bazen bir hayvanı bile simgelemektedir. Bahçede manzara, uzakta algılanan peyzaj ile sağlanmaktadır. Ortaya çıkan kompozisyon, kişinin kendini bulması, kendine minyatür bir dünya kurması ile amacına ulaşmaktadır (Çınar, 2007). Zen bahçesinin içerisindeki kum, rüzgar yönünde taranarak okyanus ve nehirler üzerindeki dalgaları temsil edebilir. Bu konsept içerisinde yer alan kayalar ise adaları temsil eder. Başka bir görüşe göre taranmış kum yüzeyi zihnimizin enginliğini, içerisindeki kayalar ise zihnimiz içerisinde yer alan düşüncelerimizi temsil edebilir.

Zen bahçesinin yerleşimini açıklamak için çeşitli görüşler öne sürülmüştür;

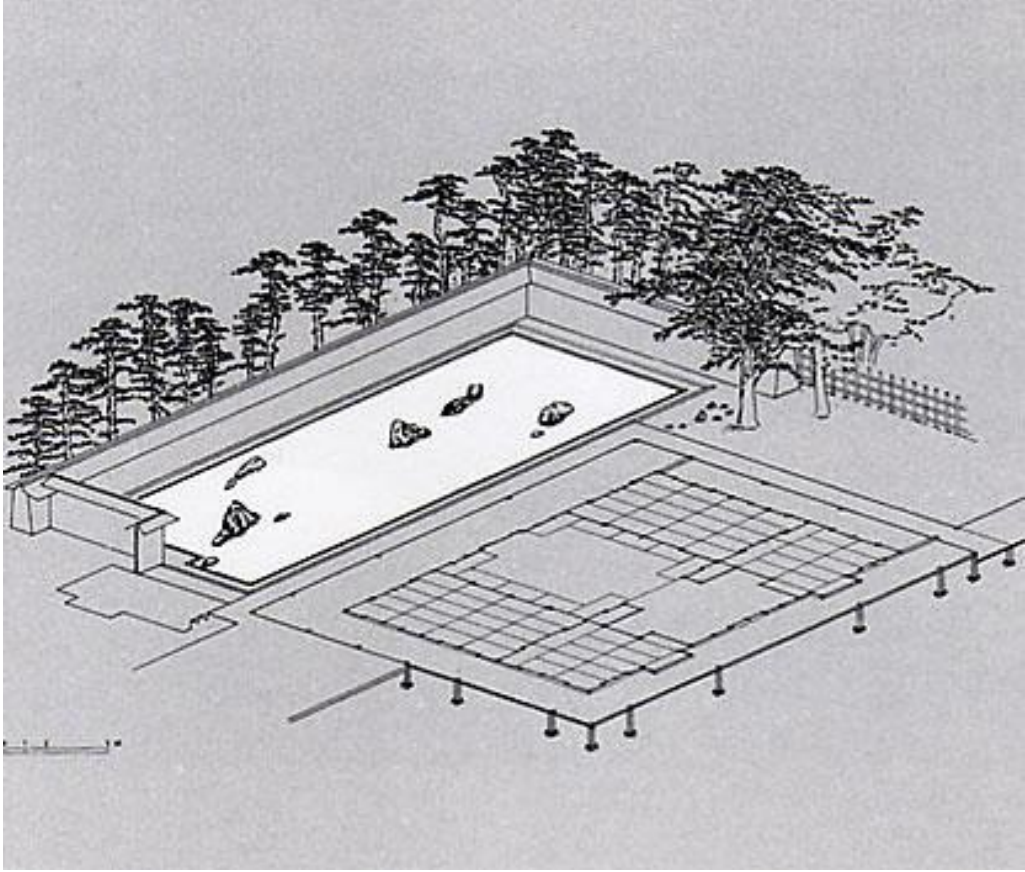
- Çakıllar okyanusu, kayalar Japon adalarını temsil eder.
- Kayalar bir ejdere doğru yüzmekte olan anne kaplan ve yavrularını temsil eder.
- Kayalar kalp veya zihne karşılık gelen kanji karakterinin bir parçasını oluşturur (Url-7).

Zen bahçelerini Japon bahçelerinden ayıran en önemli özellik, bitkilere çok az yer verilip yapısal elemanların çok daha fazla kullanılıyor olmasıdır. Kayalar, zen

bahçelerinde, bahçe kompozisyonunun omurgasını oluşturur. Çakıl, kum ve yosun gibi tasarım elemanları, bu kompozisyonun ayrılmaz parçalarıdır.

Kyoto'da bulunan Ryoan-ji mabedinin taş bahçesi bu tipin en güzel ve nadir örneklerinden birini teşkil eder. Ryoan-ji tapınak bahçesi, ressam ve bahçıvan olan Saomi tarafından 1499 yılında yapılmıştır. Japon bahçelerinin içinde dünyaca en tanınmış olanıdır. Eni 10m. , boyu 30m. olup bir kenarı mabedin verandası, diğer 3 kenarı ise üstü kiremit çatılı toprak duvarla çevrilidir. İri taneli beyaz kum serili, düz zemin üzerine yerleştirilmiş irili ufaklı 15 kayadan oluşmuştur. Kaya grupları 5, 2, 3, 2, 3'er kayadan oluşmuştur. Bahçede zamanla oluşan yosunlardan başka bir bitki yoktur. Asimetrik bir denge kurulmuş, kaya grupları kendi içlerinde ve diğer gruplarla birlikte belirli bir dinamizm oluşturmuşlardır. Bahçenin basit güzelliği felsefi düşünceyi çağrıştırmaktadır (Özgen, 1988). İnce beyaz kumun, suyun yerini aldığı bu düzenleme, rastlanabilecek en zarif aranjmanlardan birini oluşturur. Çünkü farklı yönlerde akan suyun hareketlerini çağrıştırır. Burada üstüste koyulmuş taşlarla tamamlanan manzara nehrin üstünde yüzerek suyun tehlikesinden kaçmaya çalışan bir dişi kaplanla yavrusunu temsil eder (Charageat, 1995). Kayalar, çakıl yatağına öyle yerleştirilmişlerdir ki, kuş bakışı hariç hangi açıdan bakılırsa bakılınsın bahçeye yerleştirilen onbeş taştan sadece on dört tanesi görülebilir. Efsaneye göre derin zen meditasyonu sonunda tinsel aydınlanmaya ulaşan kişinin, görünmez taşı aklının gözüyle görebileceği beklenmektedir (Şekil 2.22).

Ryoanji Bahçesi'nin tasarım açısından, diğer bütün Japon bahçelerinin üstünde bir yeri vardır. Bahçeye eğitilmiş bahçıvandan başka hiçkimse giremez. Bahçe çevresinde dolaşmak bile yasaktır, sadece durup düşünceye dalınabilir. Onaltıncı yüzyılda yaşamış olan zen rahiplerinden Shinzu, bu bahçedeki felsefeyi 30. 000 mili tek bir adımda katetme olarak belirtmiştir. Dönemin başka bir zen rahibi de bu tip bir bahçeyi seyretmek hiç kimseye bıkkınlık vermez, kişi burada geçen zamanın farkına varmadan kendini düşünceler alemi içinde bulmaktadır sözleriyle bahçeyi tanımlamıştır (Şekil 2.23), (Thacker, 1979).

Şekil 2.22: Ryoan-ji zen bahçesi'nin planı (Url-20).

Şekil 2.23: Ryoan-ji zen bahçesi (Url-21).

Özellikle günümüzde, metropollerdeki insanların, doğayla iç içe yaşamaya ihtiyaç duydukları göz önüne alınırsa zen bahçelerinin önemi ve işlevselliği daha da bir önem kazanır. Zen bahçeleri, çarpıcı sadeliği ve sahip olduğu simgesel anlatımıyla ruhları dinlendirme fırsatı sunar. Beyaz kumun içindeki suyun sesini algılamak, zen ruhuna hitap eden mistik bir anlam taşımaktadır. Kaya, çakıl veya tırmıklanmış kumla birlikte güçlü bir su ifadesi yaratılır (Şekil 2.24, Şekil 2.25). Tarihsel süreç içindeki devamlılıkları düşünüldüğünde, zen bahçeleri daha etkili bir anlam kazanmaktadır.

Şekil 2.24: Ryogen-in zen bahçesi (Url-20).

Şekil 2.25: Toufukuji Houjou zen bahçesi (Url-18).

Eğitimsiz bir gözlemci için zen kaya bahçesi, bir desen oluşturmak için bir sürü kaya ve çakılın bırakıldığı rastgele olarak bırakıldığı bir bahçe olarak görülebilir. Ancak gerçek bunun çok uzağındadır. Japon kültüründe ve Japon tasarımlarında hemen hemen herşeyin sembolik bir anlamı vardır. Japon bahçelerinin her elemanı stratejik öneme sahip bir şeyi sembolize ederek yerleştirilir. Bahçenin geneline bir bütün olarak bakıldığında, her elemanın sembolik bir görevi olduğunu ve rastgele olarak yerleştirilmediğini, bir kompozisyonu tamamlamak için belirli bir düzene göre yerleştirildiği görülmektedir.

Zen bahçelerinin üzerinde pek çok araştırma yapılmıştır. Bunlardan biri Kyoto Üniversitesi'nden Gert van Tonder ve ATR Intelligent Robotics and Communication Labs'dan Michael J. Lyons, kayaların, ağacın bilinçaltıyla algılanan görüntüsünü oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Araştırmacıların iddiasına göre bu görüntü, bakarken bilinçli olarak algılanmaz; ama bilinçaltı, kayalar arasındaki ince ilişkiyi görebilir. Bu nedenle araştırmacılar bahçenin sakinleştirici etkisi olduğunu öne sürmüşlerdir.

Yeni yapılan bir çalışmada, Kyoto bahçe düzeninde "müstehten simetri" kullanılarak beynin nörolojik sınırlarının kayalar arasındaki boşlukları bağlayarak bir ağaç görselleştirmek için kullanıldığı ileri sürülmüştür.

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar, hastane yönetimlerini cesaretlendirmiş ve yurtdışında pek çok hastanenin hem iç hem de dış mekânlarında zen bahçesi konseptine yer verilmiştir. Zen bahçelerinin meditasyon ve sakinleştirici özellikleri nedeniyle son yıllarda akıl hastalıkları ve alzhemier tedavisine yardımcı olmak amacıyla, hastaneler ve huzurevlerinin bahçelerinde konsept olarak uygulanmaya başlanmıştır. Stres azaltıcı ve rahatlatıcı özellikleri nedeniyle ev bahçelerinde, çatı bahçelerinde ve kamusal alanlarda da sıkça kullanılmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde herhangi bir hastane, huzur evi ya da bakımevinde zen bahçesine örneğine rastlanılmamaktadır.

Çay bahçesi

Zen bahçeleri, zaman içerisinde evrimleşerek kendinden farklı, soyut amaçlara hizmet eden bahçelere dönüşüp daha çok 18. yüzyılın sonlarına doğru gelişim gösteren Japon çay bahçelerini çay seramonileri gibi oluşturmuşlardır (Schaarschmidt-Richter, 1979).

Çay bahçeleri, çayizm denilen çay felsefesine göre düzenlenmektedir. Bu felsefeye göre: çay felsefesi sadece bir estetizm olmayı ahlak ve din ortaklığı yoluyla insanlık ve doğa hakkındaki görüşleri ifade etmektedir. Çayizm, temizliği gerektirdiği için sağlıklıdır, karmaşık ve pahalılıktan ziyade basitlikteki huzuru gösterdiği için ekonomiktir, evrene göre oranlama hissini tarif ettiği için ahlaki geometridir. Kısacası doğu demokrasisinin gerçek ruhunu temsil eder. Gariptir ama insanlık şimdiye kadar ancak çay fincanında buluşmuştur. Çay töreni evrensel saygıyı öngören tek Asya seremonisidir.

İlk bağımsız çay odası daha çok Rikyu ismiyle bilinen çay ustalarının en büyüğü Sen no Soeki'nin eseri idi. Bu eser, 16. yüzyılda çay töreninin formalitelerini belirledi ve yüksek bir mükemmellik seviyesine getirdi. Çay odası görünüm olarak oldukça sadedir. En küçük Japon evinden bile daha küçüktür ve yapımında kullanılan malzemeler özellikle rafine bir yoksulluğu çağırıştır, buna rağmen unutulmamalıdır ki, tüm bunlar derin bir artistik ön düşüncenin sonucu olup tüm detaylar üzerine en zengin saray ve tapınakların yapımına harcanan dikkatten daha fazlası harcanmıştır. İyi bir çay odası, normal bir konaktan daha fazlaya mal olur. Çünkü işçiliği ve seçilen malzemeler müthiş bir dikkat ve titizliği gerektirir. Çay odasındaki basitlik ve saflık, zen manastırı'nı örnek almanın bir sonucudur (Şekil 2.26), (Okakura, 1993).

Şekil 2.26: Çay odasının girişi (Url-16).

Çay odasının yer aldığı bahçe kısmının düzenlenmesi de çay felsefesinin derin etkisi altındadır. Chaniwa denilen çay bahçeleri, Japon bahçeleri içinde yer alan çay törenlerinin yapıldığı küçük bir mekândır (Şekil 2.27).

Şekil 2.27: Ufak bir çay bahçesi (Url-20).

Çay içmek amacıyla toplanılan bu bahçede genellikle çay evi, çalışma odası ve üzeri örtülü bir bekleme bölümü ile su çanağı, taş kandil, adım taşları gibi Japon bahçe öğelerine rastlamak mümkündür (Şekil 2.28). Bahçeye girildiğinde konuklar adım taşları ile bekleme bankına yönlendirilirler. Su çanaklarında el ve ağız yıkandıktan sonra konuklar çay odasına giderler.

Bu bahçe patikasını adımlamış her kişi, patika taşlarının düzgün düzensizliği üzerinden, kurumuş çam iğneleri yatan daimi yeşillerin yarattığı şafağın içinden ve küf kaplı granit fenerlerin yanından geçerken ruhunun nasıl da hafifleyip günlük düşüncelerin üzerine yükseldiğini düşünmekten kendini alamaz. Bu saflık ve huzur etkilerini yaratan çay ustalarının marifetleri gerçekten de büyüktür (Okakura, 1993).

Şekil 2.28: Çay Bahçesi arkasında bulunan çay odası (Url-20).

Çay bahçeleri, Japon tarihinde ilk kez geçit bahçeleri (roji) olarak karşımıza çıkmaktadır. Binalar arasındaki dar alanlarda inşa edilmişlerdir. Burada önemli olan bu alandan geçerken hissedilenlerdir. Misafirler bahçeye ilk adım attıkları andan itibaren çay törenine katılmış olurlar. Çay bahçeleri, misafirin bütün dikkatini yürüme eylemine verebileceği şekilde tasarlanmıştır. Bu yüzden bahçede kullanılan adım taşları çok önemlidir (Itoh, 1989).

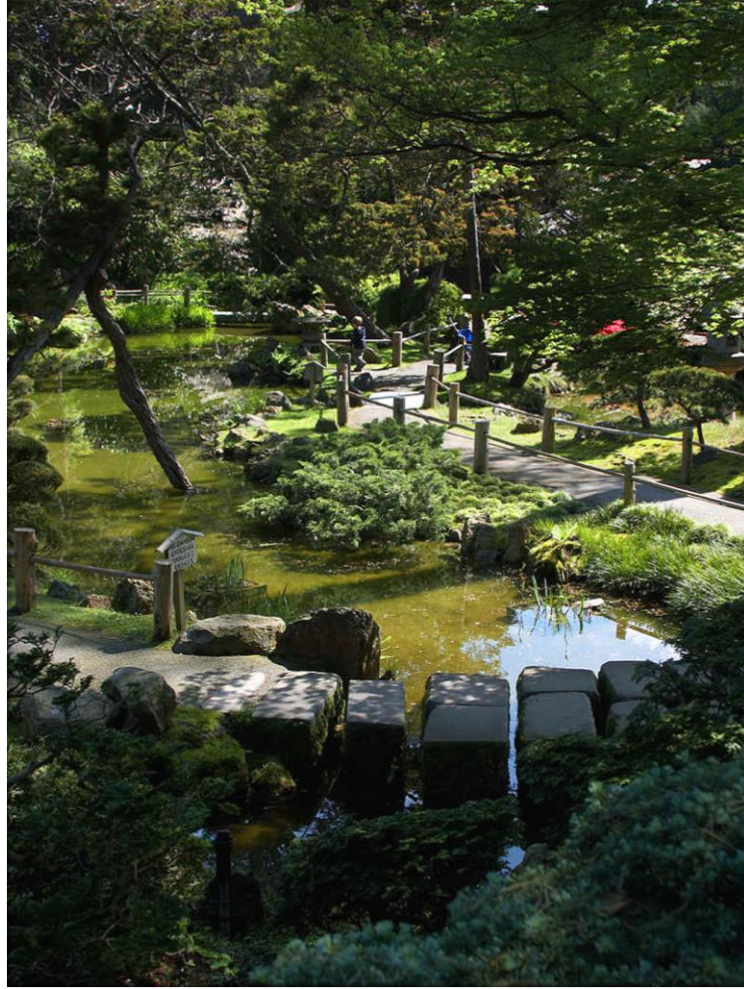
Çay bahçesi, psikolojik yönelimli bilinçli bir tasarımdır. Dış dünyadan estetik bir duyarlılık yaratan gerçek (çay) bir törene geçerken ki kırılma noktasıdır. Bu bahçedeki patikadan yürüyen herkimse ruhunu serbest bırakıp alacakaranlıkta çimlerin üzerindeki sıralı adımtaşlarının üzerinden geçerken çam ibrelerinin üzerine basıp taş fenerlerinden yanından geçtiğini farzederse asla başarısız olmaz yüreğindeki ve zihnindeki kötü düşüncelerden arınmış olur (Ben-Joseph, s.21, 1987)

Kritik bileşenleri muhafaza edilecekse Japon çay bahçelerinin medikal faydalı bahçeler haline dönüştürülmesi çok zordur. Çay bahçesinin temizleyici ve arındırıcı özelliği başta, sahip olduğu gezinti rotasından kaynaklanmaktadır. Gezi rotasında vistiralar, odak noktaları ve meditasyon alanları yer almaktadır. Bu rotanın sahip olduğu en büyük özellik düzenli düzensizliktir. Çünkü bu bahçede gezintiye çıkan insan yer yer hızlı yürür, kimi zaman yavaşlar, seyir teraslarında vakit geçirir, çevresine bakar. Ayrıntılardaki detaylar sayesinde duyuları harekete geçer ve zamanda kaybolur. Evrensel olarak kabul edilen yürüyüş yolu pürüzsüz ama sıkıcılık ve monotonluktan da bi o kadar uzak olarak tanımlanmaktadır. Yavaşlatan ve dikkat çeken alternatif mekanizmalar tasarıma ustaca dahil edilmelidir (Şekil 2.29).

Şekil 2.29: Kaliforniya, San Francisco'daki Golden Gate Parkı'nda bulunan Japon çay bahçesi (Url-22).

Geniş ana aksın yanında ikinci yardımcı bir aksın ve güzergahın olması ziyaretçiler, personel ya da refakatçiler için bahçeye ulaşmada bir avantajdır. Bahçenin diğer önemli bileşenleri dikkat çekici odak noktaları, huzur verici bitkiler, ölçekte farklılıklar vb (Şekil 2.30).

Şekil 2.30: ABD, San Fransisco'daki Golden Gate Parkı'nda Japon çay bahçesi (Url-22).

Tıbbi faydalara göre değişiklikler yapılan daha geleneksel zen bahçeleri hastanın katılımından çok hastanın gözlenmesine uygun olarak tasarlanmaktadır (Cooper-Marcus ve Barnes, s.94-96, 1999).

Gezinti bahçeleri

Kanyushiki diye tanımlanan gezinti bahçelerinin ortaya çıkışı 17. yüzyıla dayanmaktadır. Çay bahçesinin kırsal doğası ve eski cennet bahçelerinin görsel güzelliklerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Kanyushiki, hemen hemen bütün geleneksel tasarım elemanlarını içerir. Havuzlar, dağlar, adalar, dereler, köprüler, fenerler ve zıplama taşları bu tip bahçelerde kullanılan tasarım elemanlarıdır. Amaç

ziyaretçilere bütün bahçeyi dolaştırarak hoşça vakit geçirmelerini sağlamaktır (Şekil 2.31).

Şekil 2.31: Katsura imparatorluk gezinti bahçesi (Url-14).

Bu tip bahçelerde ana öge, adaları ile birlikte havuzlardır. Havuzun çevresini dolaşan patika bir yol bulunur. Bu yol ziyaretçilere bütün parkı gezdirir, gerektiğinde zıplama taşları ya da köprü kullanılarak ziyaretçinin yavaşlaması sağlanarak dikkat etmesi istenen manzaraları algılanması sağlanır (Murphy, 1983).

Resimler, önceki bahçe tasarımlarının kaynağı olmuştur bu yüzden önceki bahçe stilleri resim sanatına yatkındır ama gezinti bahçeleri için bunun söyleyemeyiz. Çünkü bu tip bahçelerdeki eğilim musikidir. Bunda da bahçenin, çay bahçelerinde olduğu gibi hareket etme eylemini içermesi etkilidir. Tabii ki tasarımcılar bahçede kullanılan elemanlara önem vermişlerdir ama bunun yanında alanın en iyi şekilde kullanılmasına da aynı oranda eşit önem vermişlerdir (Itoh, s.89, 1989).

Minyatür bahçeler

Japon bahçesi dinsel amaçlarla yaratılmış bir dünya oluşturduğundan o dünyayla o kozmozla bütünleşme gereksinimini bu bahçelerin imgesinin gündelik yaşama dahil edilmesini gerektiriyordu. Böylece japonlar yaşamlarının her tür koşuluna uyarlanan bazı küçültmelerle bir bahçe sanatını geliştirdiler (Demirbaş, s.38, 1997).

Bir antreye ya da bir dükkana koyulmak üzere yapılan içinde minyatür bir peyzajın olduğu kutuya Haka-niva adını verdiler. Küçük bir kırmızı balığı bulunan küçük göl bu kompozisyonun temel unsuruydu. Ban-kei adı ise yuvarlak, oval ya da dikdörtgen olan boyutları 0.90m ile 1.20m arasında yer alan porselen bronz hatta çimento

tepsilere verildi; bunların içinde ıslatılmış ve biçim verilerek boyanmış eski gazetelerden, çamurdan ve kumdan oluşan bir fonun üzerine cüce ağaçlar ve minnacık köprüler oturtularak gerçek birer peyzaj yaratılıyordu. Haka-niva (minyatür bahçe) Japon bahçesinin küçük bir tepsi ölçeğindeki minyatür modelidir. (Charageat s.118, 1995)

2.2.4 İslam bahçeleri

İslam bahçelerini incelerken sınırlı bir alanda, belirli bir kültür kompleksi ve belirli bir dönem içinde üretilmiş bir bahçe temasını ele almak yerine; Asya, Avrupa ve Afrika'da çok geniş bir alan göz önünde bulundurulmalıdır. Geniş bir zaman dilimi içinde oluşmuş İslam bahçelerinin tarihi bulunan yazılı kaynaklara göre M.S 700'lü yıllarda başlamaktadır. (Macdoughall, 1976)

Müslüman milletlerde bahçe sanatı İran, Bizans, Fenike ve İbranilerin etkisi altında şekillenmiştir. İslamiyetin ilk yılları mücadele ile geçmiş; sonraları Arap çölünde tarım çabaları fazlaşmış ve büyük şehirler kurulmuştur. Bu şehirlerde yer alan bahçeli villalar, köşkler ve saraylar özellikle çeşitli form ve ölçüde çiçekli avlular ile süslenmiştir (Gültekin, 1998).

İslam bahçeleri denilince başta Türkler, İranlılar, İspanyollar ve Arapların oluşturduğu bahçeler akla gelmektedir. Bu bahçeler sözü edilen her milletin adet, anâne ve sanat görüşleri ile İslamiyet'in kaynaştırılmasından ortaya çıkmıştır. Bugün İslam bahçe sanatının kökleri oldukça geçmişe dayanır. İslam sanatı, eski İran tarihinden beri oluşturulan İslami stillerde aranmalıdır (Kayakent, 1999).

İslam dünyasında gerek eski çağda ve gerek ileride de olduğu gibi en çok benimsenip uygulanan açık mekan düzeni, çevre iklim koşulları ve dış sosyal temastan izole amaçlı çevrili, yabancı gözlerden korunmuş, formal çizgili, yalın ve dural avlulardır. Aksiyal karesel formda basitlik, açıklık ve batı Avrupa geleneğinde görülmeyecek kadar disiplinli ve incelikli bir anlayış mevcuttur (Evyapan, 1974).

İran, İspanya ve Hindistan'da sarayların yanlarına yapılmış geniş, hoş bahçeler Müslüman toplumunda, saray halkı veya ayrıcalıklı kişilerin kullanımı ile sınırlı değildir. Dikkatlice planlanmış, ağaçlar, çiçekler, ortada bulunan fiskiyeler ve su depoları ile donatılmış bahçeler sayısız evin avlularını süsler. Bu küçük iç bahçeler, bahçe kavramının Müslüman dünyasında ne kadar yaygın olduğunun kanıtıdır.

Bahçelerin sadece şahsi keyiflere hitap eden mekânlar olduğu düşünülmemelidir. Yaşamla, hayatla sınırlı değildirler. Bahçe anlamına gelen “rawda” aynı zamanda kutsal insanların; mezarı, türbesi anlamına da gelmektedir. Hindistan’da en iyi planlanmış bahçelerin çoğu, türbelerin etrafındadır. Türkiye ve İran’da bu atmosfer öbür dünya ile ilişkilidir (Macdoughall, 1976).

İslam dünyasında bu derece “her yerde olan” bir sanat formu bahçenin, sosyal ve coğrafi olarak bu kadar kapsamlı gelişmesinin bir nedeni vardır. Bu gelişmeyi etkileyen iki faktörden bahsedilebilir:

Birincisi, cennet düşüncesidir. İnançlı müslümanlara bir ödül olarak vaat edilen cennetin bir bahçe olduğu, Hz. Muhammed aracılığı ile Müslümanlara bildirilmiştir. Kutsal kitap Kur’an-ı Kerim’de cennet bahçesi, topoğrafyası, doğası, içeriği ve detayları ile anlatılmıştır. Bu tasvirlerin İslam dünyasında, yaşam ve dini inanışlar üzerinde önemli bir rolü olmuştur. Kur’andaki cennet tasvirinin yansımaları, İslam dünyasındaki bahçe tasarımlarında açıkça görülür. Özellikle hükümdarlar, kutsal kitapta anlatılan, akarsuların, şelalelerin yer aldığı, yemyeşil ağaçların gölgesinde her türlü güzelliğin bulunduğu bu bahçeyi, yeryüzünde yaratma çabası içine girmişlerdir. Yazılı İslam kaynakları incelediğinde, bahçe olgusunu ele alan sayısız esere rastlanır (Bornovalı, 2000).

Cennet- bahçesi tasviri ve Cennet’te dört çeşit ırmak bulunuşu Kuran-ı Kerim’de net bir şekilde aktarılmıştır:

Allah’a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennet şöyledir:Orada temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır (Sure: 47, Ayet: 15).

Allah, inanıp yararlı iş işleyenleri, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada altın bilezikler ve incirler takınırlar. Oradaki elbiseleri de ipektendir (Sure: 22, Ayet: 23).

Onlar dikensiz sedir ağaçları, salkımları sarkmış muz ağaçları, uzamış gölge altında, çağlayarak akan sular kenarlarında; bitip tükenmeyen ve yasak da edilmeyen bol meyveler arasında; yüksek döşekler üzerindedirler (Sure: 56, Ayet: 28-34).

Orada türlü türlü meyveler, hurmalıklar ve nar ağaçları vardır (Sure: 76, Ayet: 68).

Orada tahtlara yaslanırlar, orada yakıcı sıcak ve dondurucu soğuk görmezler, meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır. Çevrelerinde gümüş kaplar ve billur kaseler dolaştırılır (Sure: 76, Ayet: 13-14-15).

Cennet bahçesinde, belki de daha sonraki dönemde İslam bahçe mimarisinde karşılaşılabilecek olan dört su kanalı ile bölümlenmiş olan bahçenin de kökenlerinden birini oluşturan dört ırmak akar.

Bahçenin yüksek duvarlarla çevrili bir yer olması, içinde köşklerinin bulunması gibi gerçek yaşam zorunluluk ve isteklerinden kaynaklanan unsurlar da Kuran-ı Kerim'in içerdiği ifadeler aracılığı ile kolaylıkla gerçekleştirilmiştir. Zaten Kuran'ın vaat ettiği cennet, varlıklı bir insanın dünya üzerinde yaratacağı ortamdaki farklı bir ortam olmayıp, pek de hayal gücüne yer vermemektedir. Dolayısıyla bu kapsamda uyum fazlasıyla kolay olmuştur (Brookes, 1997).

Kutsal kitap Kuran-ı Kerim dışında birçok edebi eserde de bahçe ile ilgili bilgi bulmak mümkündür. İçerik incelemesinden önce dikkate alınabilecek önemli bir nokta, Fars edebiyatında bahçe isimleri taşıyan edebi türlerin bulunmasıdır. Bostan ve Gülistan sözcükleri sadece bahçe anlamında değil, şiir ya da hikaye divanı ya da antoloji anlamında kullanılmıştır (Demiröz, 2003).

İslam dünyasında bahçe sanatına eğilimi açıklayan ikinci faktör, yakın doğuda, özellikle İran'da, İslamiyet öncesinde var olan Kraliyet Keyif Bahçeleri'dir. İslamiyet'te hem kutsal, düşsel, hem de dünyevi nitelikte özel bahçeler yapılmıştır. Bu iki gelenek birbirini etkilemiş ve onları geliştiren önemli bir faktör olan ekolojik koşullara bir yanıt şeklinde ortaya çıkmıştır. İtalya, Fransa, İngiltere gibi geniş ağaçlıklı, işlenmiş toprağa sahip ülkelerin aksine, ele aldığımız geniş alan, bazı bölgesel farklar olmakla birlikte hakim bir özelliğe sahiptir: kuru, çorak, sıcaktan kavrulmuş, belirgin niteliklerden yoksun bir alan. Bu çevrenin içinde güzel olan tek şey, vahalardı. Bu doğal olgudan yola çıkarak insanlar çeşitli su düzenleri kurmuş ve bahçeler yaratmışlardır. Formsuz, düzensiz, çevrenin içinde genellikle formel olarak gelişen her bahçe, sahibinin yeryüzündeki cenneti anlamını taşımaktadır (Westcoat, 1986).

Bahçeler özellikle Arap ikliminde denetim altına alınabilmiş tek doğa parçasını temsil etmektedir. Çöl gibi sonsuz ve korkutucu doğa parçasıyla birlikte yaşamaya alışmış kişiler için ancak etrafı çevrili doğa parçası, hakim olunabilen doğa parçası

demektir. Arapların yeşile olan tutkusu sarıya karşı, etrafı çevrili ve kapalı olan eğilimi, sonsuz ve açık olana karşı antipatisinden kaynaklanmış olmalıdır. Bahçe ortamının bir diğer özelliği de dünya keyifleri düşünüldüğünde ortaya çıkmaktadır. Vaha yada bahçedışında dünyasal keyiflerin rahatça yaşanabilmesine olanak veren ortam, Arap ikliminde pek bulunmamaktadır. İklimin olumsuzluklarını hafifleterek kişiyi rahatlatan ve keyife yönelten ortam tümüyle bahçede bulunmuştur (Hunt, 1989).

İslam bahçelerinin yol gösterici esas prensibi, dört bölümlü bileşimidir ki, bu kompozisyon yalnız başına soyut bir kavram değildir; aynı zamanda temel fiziksel yapıyı tanımlar. Hemen hemen korunabilmiş tüm İslam bahçesi örnekleri bunu göstermektedir. İran, Araplar tarafından fethedildiğinde bu kavram, yeni bir ideolojidir. Sufist anlatıma göre, (4 bahçe 4 devlete dair ayaktadır) ruhun bahçesi, kullanan bahçesi, aklın bahçesi ve varlığın bahçesidir. Bu cennet sembolizması kendi fiziksel ifadesini yakın bahçelerde bulur. Bu kavramın esas noktası bahçe pavyonu tarafından belirtilir ki, bahçe pavyonu 4 kanal ve 4 alan etrafında simetrik olarak düzenlenmiştir. Bu 4 köşeli kompozisyon İslam bahçe geleneğine temel özelliklerini ve kaçınılmaz bütünlüğünü verir.

İslam felsefesine göre su baskındır; havayı temizler, bitki bahçelerini sular. Bu genellikle İslam bahçesinin duyumsal karakterini hesaplar. Bahçe düzenlenmesinde su çok kullanılmış, havuzlar, fiskiyeler, şadırvanlar, çağlayanlar ve hatta göller en önemli su tesislerinden olmuşlardır. Bitkiler sembolik mesajları ifade eder. Örneğin sevilir ölümü temsil eder. İslam bahçe mirası, uygulandığı ülkelerin çoğunda korunamamıştır (Kayakent, 1999).

İslam dünyasının geniş bir zaman diliminde inceleniyor olması, her dönemle ilgili aynı tür veri mevcut olmadığı için başlı başına bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

İslam'ın Emeviler öncesindeki ilk dönemlerine ışık tutacak tek kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Emevi devrinde arkeolojik bazı veriler mevcuttur. Abbasi döneminde arkeolojik kaynaklara az da olsa çağdaş anlatımlar katılır. Daha sonraki dönemlerde iyi korunmuş örnekler, eksiksiz sayılabilecek veriler bulunmaktadır.

Roma bahçelerinde bahçıvanların görevlerinden olan yaprak ve dalları kesmek suretiyle bunlara sanatsal bir görünüm kazandırmaya İslam bahçelerinde

rastlanmamaktadır. İslam bahçelerinde yapay malzemelere rastlansa bile ağaçların doğal görünümlerine el sürülmemektedir.

İran'da bahçeler hayat verici unsurlar olarak görülür. Hatta İslam bahçelerinde sıklıkla rastlanan dörde bölünmüş bir dünya anlayışına İran'da sık sık rastlanmaktadır. İran'ın kurak ve ağaçsız bir bölge olması bahçelere verilen değerin artmasına yol açmıştır. İran bahçelerinde geometrik unsurlara ve simetriye çok önem verilmektedir.

İslam'ın en büyük kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de mimariye yönelik kurallara rastlanmamaktadır. Dolayısıyla ibadet yerlerinin bile nasıl inşa edilmesi ve düzenlenmesi gerektiğini belirten kurallar bulunmazken zaten dini açıdan yeryüzündeki varlığı pek de gerekli bulunmayan (hatta bazı şartlarda günah bile sayılabilecek olan) bahçe hakkındaki ifadelerin de belirgin kurallardan ziyade sadece satır aralarından çıkarılabilecek alışkanlıklar düzeyinden ileri gitmemektedir. Ayrıca hem bahçe hem de cennet anlamına gelen "Jannat" sözcüğünün nerede ve hangi anlamda kullanıldığına dair fikir uyuşmazlıkları mevcuttur.

Kur'an-ı Kerim'de normal bahçeye ya da Cennet'e yönelik olarak bahçe sözcüğü yüzden fazla geçmektedir. Çeşitli çevirilerde (Arapça özgün metinde aynı sözcük kullanıldığı için) hangi ifadenin Cennet niyetiyle kullanıldığı konusunda uyuşmazlık bulunabilmektedir. Her durumda da filolojik kökte bulduğumuz "Cennet bahçesi" nin Kur'an-ı Kerim'de tümüyle var olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Kur'an-ı Kerim'den çok daha eski bir semitik kökenli hikaye olan, Kitab-ı Mukaddes'te de rastladığımız Adem ve Havva hikayesinde de olayın geçtiği kutsal mekan bir Cennet bahçesidir. Bu hikayenin Kitab-ı Mukaddes'teki versiyonuna göre tanrı yerleri ve gökleri yarattıktan sonra bir de bahçe yaratır ve insanı bu bahçeye yerleştirir. Bu bahçede belki de daha sonraki dönemde İslam bahçe mimarisinde karşılaşılacak olan dört su kanalıyla bölümlenmiş olan bahçenin de kökenlerinin birini oluşturan dört ırmak akar. (Sure 2, Ayet: 8-14).

Adem ve Havva hikayesiyle Kur'an-ı Kerim'de (Sure 2, Ayet: 29) de karşılaşılıyor olması sözü geçen geleneğin Aarap toplumunda da zaten var olduğunu gösteren bir kanıt oluşturmaktadır.

Dört su kanalıyla bölümlenmiş bahçenin kökenlerinin İslam'dan çok daha geriye giden Budist geleneğinde bulunması, bu unsurun bir İslam unsuru olarak kabul

edilmesini engellese de en azından hem İran'da hem Araplar dışındaki semitik uluslarda ve İslam kültüründe bulunan bir ortak köken olarak göz önüne alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Cennet'te dört (çeşit) ırmak bulunuşu Kur'an- Kerim (Sure 47, Ayet: 15)'de net bir şekilde aktarılmıştır;

Müttakilere va'dolunan cennetin durumu şöyledir: içinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttan ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır.

Yine Kur'an-ı Kerim (Sure 55, Ayet: 46-66)'de;

Rabbinin makamında durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?İki cennet de çeşit çeşit ağaçlarla doludur. . .

. . . İkisinde de akıp giden iki kaynak vardır. ikisinde de her türlü meyveden çift çift vardır. Bu ikisinden başka iki cennet daha vardır. ikisinde de durmadan fişkırın iki kaynak vardır.

İfadeleriyle hem Cennet bahçesi sayısı dört olarak ifade edilmiş hem de toplam kaynak sayısı dört olarak belirlenmiştir.

Tüm bunların yanında ilgi çekici bir nokta Kur'an-ı Kerim'de Cennet dahilinde sahip olunacaklar kapsamında vaat edilenler arasında çiçeklerin yer almayışıdır. Ancak bahçe banileri Kur'an-ı Kerim aracılığıyla gerekçelendirememelerine rağmen bahçelerinde çok çeşitli çiçek dikme konusunda tereddüt göstermemişlerdir.

Çiçek tutkusunun hem Hindistan'da hem İran'da İslam devrinden çok daha önceleri olduğu bilinmektedir. Çiçek yetiştiriciliği bu geleneklere bağlı olarak yaşamış ve gelişmiş, daha sonra bu çiçeklerin bahçelerde bulundurulması, lale ile Allah'ın Hz. Muhammed'le gülün ilişkilendirilmesi gibi yöntemlerle İslami açıdan gerekçelendirilmiştir.

Hadisler İslam'ın şahıs olarak tek kaynağı sayılabilecek Hz. Muhammed'in bu konudaki görüşlerini yansıttığı için ve derlenerek bu görüşleri sonraki nesillere aktardıkları için önemli sayılmalıdır. Hz. Muhammed yaptığı bir rüya yorumunda bahçe İslam'ı temsil eder ifadesini kullanmıştır (Ayet 9, Sure: 87,142)Kendi gördüğü bir rüyada da büyük bir bahçe içinde bir kent bu kentin içinde akan bir

ırmak görmüştür. Daha sonra burasının Cennet olduğu kendisine anlatılmıştır. (Ayet 9, Sure: 87,171) Genelde Cennet konusunda verilen standartlaşmış bilgiler dışında hadislerde daha belirgin detaylarla karşılaşılabilmektedir. Elde edilen başlıca bilgi bahçeler hakkında belirli düzenlemeler olmadığıdır. Hz Muhammed bahçeler üzerine söylediği her sözde ekonomik önemi açısından konuşmuş, Cennet dışında bahçe ifadesinden meyve (özellikle hurma) yetiştirilen yer anlaşılmıştır. Konular verimlilik, zenginlik, ya da bunlar üzerine hukuki meseleler olmaktan öteye gitmemiştir. Sık sık bahsedilse bile her zaman ekonomik değer arzetmesi bahçenin az bulunur, değerli bir unsur olduğunu açıklamaktadır. Su kanallarının bulunduğu bunların çeşitli bahçeler tarafından ortak kullanıldığı ve suyun kurallara göre paylaşıldığı da yine hadislerden öğrenilebilir (Ayet 3, Sure: 49,871). Ne yazık ki hadisler bunların kente göre konumu ya da boyutları (küçük, büyük gibi bilgiler dışında) hakkında aydınlatıcı olamamakta, erken devir İslam bahçeleri hakkında daha fazla detay öğrenilmesini sağlayamamaktadır (Bornovalı, 1999).

Önemli türbelerin bulunduğu mezarlık alanlarının Cenneti hatırlatması, cenneti taklit etmek değil sadece çağrıştırmak amacını gütmektedir. Mezarın bahçe içine yerleştirilmesinde cennetteki zevklere yönelik bir ima aramak da mümkündür.

Kur'an'ın içeriği taklit edilemeyeceği için bahçelerde Cennet'i taklit etmeye çalışmanın başlı başına bir suç olduğunu düşündüren bir antitez de mevcuttur. Buna göre Cennet'i taklit eden mekan, şarap içilen, tembellik edilen, yemek yenen, genç kız ve erkeklerle ilişkiye girilen bir günah mekanından başka birşey olmayacaktır.

İslam dünyasında bahçe ile kaynaklardan biri de edebiyattır. Fars edebiyatında bustan ve gülistan şiir ya da hikaye antolojisi anlamında kullanılmıştır. Arap edebiyatında bahçeler ve çiçeklerle ilgili eserler veren “ravdiyat” ve “navriyat”a rastlanır.

Ünlü tasavvuf şairi Yunus Emre'nin “Şol Cennetin İrmakları” adıyla tanınan en popüler eserinin bahçe konusunu işlemiş olması İslam dünyasında bahçeye duyulan ilgiyi gözler önüne sermektedir.

En önemli İslam sanatlarından biri olan minyatür, bahçelerin genel özellikleri hakkında pek çok önemli bilgiyi günümüze ulaştırmaktadır. İslam bahçeleri konusunda bilgi verecek herhangi bir duvar resmi bulunmamakla birlikte Emevi devrinde bu konuda başlıca üç eserden bahsedilebilir. Şam Emeviye Camii, Kubbet

ül Sahra ve Mşatta. Şam Emeviye Camii'ndeki görkemli ağaçlara rastlanırken diğer iki eserde merkezde birer ağaç bulunmaktadır.

İran halılarında da bahçe betimlemelerine sık sık rastlanır. XVII yy. 'dan itibaren ise bahçe halıları ortaya çıkar. Bunların hemen hemen tamamı cihar-bağ şemasını sergiler.

Türk bahçeleri kendi göçebe dünyalarında bulunan geniş çayırları arar. Türkler için bahçe bakıp dinlenmeyi değil keşfedilmesi gereken bir sonsuzluğu simgelemektedir. Selçuklu devrinde bağ sözcüğü, saray ve bahçeyi içeren külliye verilen isimdir.

İran'da bulunan ve üzerinde dörde bölünmüş ortasında ağaç ya da havuz betimlemeleri bulunan çanak çömleklerin varlığı M. Ö. 4000 yılına kadar uzanmaktadır. Bu ve sonrasındaki örneklerde İslam bahçelerinde 4 ve 8 rakamlarına sık sık rastlanmaktadır. 4 sayısı insanı ve dünyasal olanları simgelerken 8 devinen bir 4'ü yani yaşamı simgeler.

İslam mimarisi çeşitli dönemlerde bahçelerini doğal olmayan malzemelerle zenginleştirmiştir. Bu malzemelerin arasında doğal ağaçlar haricindeki ahşap malzemeler, bakır çemberler ve değerli metaller sayılabilir.

Sonuç olarak İslam dünyasının geniş bir zaman dilimine yayılması, İslam dünyasında bahçe konusunda homojen ve net sonuçlar ortaya konmasını zorlaştırmıştır. Ancak çağlar boyunca izlenebilen ve ayırt edici olan birkaç nokta şöyle sıralanabilir;

- Bahçeler kozmolojik anlamlar taşıyan kuruluşlara sahiptir.
- Bahçeler fayda sağlanan mekanlardır.
- Tümünde köşk, kasır gibi yapılar bulunur.
- Bahçeler temaşaya uygundur.
- Bahçelerde suyun mevcudiyetine dikkat çekilmiştir.
- Mutlaka belirgin bir şekilde çevrelenmişlerdir.
- Tam bir geometrik düzene uyarlar (Bornovalı, 1999).

2.2.4.1 Cennet bahçesi

Bahçe düzenleme anlayışı tarih boyunca, cennet bahçesi mitinden bugüne gelinceye kadar farklı coğrafyalara ve kültürlerle ait dini, felsefi, politik ve bilimsel çeşitlilikleri temsil etmiş, doğayı sanat ve ideolojiyle buluşturmuştur. Bu mit, tek tanrılı dinler döneminden çok önce de ulaşılamaz uzaklıktaki kutsal bir bahçeyle ilgilidir.

Kökeni Babil Krallığı'na kadar uzanan, dört farklı nehrin suladığı bu Cennet Bahçesi, tek tanrılı dinler döneminde ilk kez Tevrat'la karşımıza çıkar. Kültür tarihinin devamında İncil ve Kuran'da da anlatılan bu kavram, doğu ve batıyı binlerce yıl etkisi altına alan bahçe tipini oluşturmuştur.

Cennet bahçesi kültürel anlamda haz bahçesi, politik olarak ise sürekli barışı sembolize eden büyük düşün simgesel alanıdır.

Merkezi bir sudan beslenen dört bölümlü bu şemaya “cihar bağ” adı verilir. Bu keskin geometrik düzen simgesel öneminin yanı sıra, sulamayı kolaylaştırdığı için de ilgi görür.

Mısır, Asur ve İran uygarlıklarında ilk örnekleri karşımıza çıkan bu bahçe, sonraları Yakın Doğu, Eski Yunan, Roma, İslam etkisiyle de İspanya ve Hindistan'a kadar yayılacaktır. Bu şema, ortaçağ manastırları ve şatolarında da kullanılmıştır. 15 ve 16. yüzyıllarda bu geometri hacimsel mekanlara da yayılmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda bahçeler su ile ilgili icatlarla ve adeta tek başına sanat dalı haline gelen bitkilere form veren budama sanatı topiari düzenlemeleriyle görkemli bir gösteriye dönüştürecektir.

Cennet bahçesi kavramı bir İran yaratısı değildir, ancak bu ülkede başka her yerden daha fazla gelişmiş, tüm siyasi ve sosyal değişimler sırasında da varlığını sürdürmüştür. Ana özelliklerini yitirmeden uzak ülkelerdeki yeni şartlara uygun yeni yaratılara ilham olmuştur. Cennet bahçesi fikrinin daha geç dönemlerde Fransa ve İngiltere'ye taşınması haçlılar aracılığıyla olmalıdır (Crowe, 1972).

“Cennet” Farsça bir kelime olup basit bir ifade ile duvarla çevrilmiş alan demektir. Bu kelimenin kökleri, eski İranca'da bulunan “paradeisoi” kelimesine dayanmaktadır. Paradeisoi kelimesi de yaklaşık anlamına gelen “pairi” ve duvar anlamına gelen “deaze” kelimelerinden türemiştir. Bu terim ilk olarak şehirlerde ya da kırsal kesimde bulunan dikdörtgen duvarlarla çevrili büyük av parkları için kullanılmıştır. Daha sonraları Cennet bahçesi, Allah'ın mekânı ve erdemli insanların ölümden sonra yaşadıkları yer anlamında kullanılmıştır. Cennet bahçeleri, gürültülü ve tozlu dış dünyadan kaçmak için sakin bir sığınak idi. Bahçelerdeki üst pencereler veya bahçe pavilyonları, açık alanda oda vazifesi görmüşler ve bahçenin seyri amaçlı kullanılmışlardır. Su kanalları, havuzlar ve kaskatlar kullanılarak hava serinletilmiştir. Çiçekler, renklendirme ve koku sağlama; meyve ağaçları da gölge sağlama amacıyla kullanılmıştır.

Mükemmel bir yerin hayali çok eski zamanlara dayanmaktadır ve Gilgamiş destanında şöyle anlatılmaktadır;

“With crystal branches in the golden sands,
In this immortal garden stands the Tree,
With trunk of gold and beautiful to see. ”

Altın kumlardaki kristal dallarla birlikte,
Bu ebedi bahçede duran ağaç,
Gövdesi altından ve görmek zevk verir.

Bu yer, “tanrıların bahçesi” olarak düşünülmüş ve bir “cennet” olarak tasvir edilmiştir. Dünyevi bahçeler, cennet bahçeleri olarak yapılmıştır. Yaşamın kaynağı olduğuna inanılan su, yaşamı sembolize etmekteydi. Sulama kanalları, tarımı mümkün kılmıştır. M.Ö 3000 yıllarında İran platosunun çeşitli kısımlarında tarım başlamıştır. Bitki ve ağaçlar, tanrıları sembolize eder. M.Ö 4000 yıllarında yapılan seramiklerde dünya, tam ortasındaki merkezden geçen bir su kanalı ile dört eşit parçaya bölünmüş olarak tasvir edilmiştir. Bir Akad kralı kendisini “dört çeyrek kralı” ilan etmiştir. Chahar bagh, dörtlü bahçe anlamına gelmektedir ve kökeni, chahar (dört) + bagh (bahçe) kelimelerine dayanmaktadır. Bu dörtlü bahçe fikri M.Ö 2000 yıllarına dayanmaktadır ama hangi bahçelerin model alınıp bu bahçe yapısının oluşturulduğu bilinmemektedir. Mehdi Khansari, chahar bagh tipi bahçelerin , fiziksel bir kanıt olmamasına rağmen, Ahameniş’lerden beri yapıldığını söylemiştir. Kare bahçelerin, 1000 yıllık bir tarihe (M.S 600) sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Klasik cennet bahçesi, kanallarla dört bölüme ayrılmıştır. Cihar bağ ya da dörtlü bahçe olarak bilinen cennet bahçesi, su kanalları ile ayrılmış dört kare bölümden oluşmaktadır. Yunanlılar, dört element fikrini eklemiştirler: toprak, su, ateş ve hava. Kur’an’da cennet; su, süt, şarap ve bal akan dört nehiri olan sonsuzluğun bahçesi (Arapça jannat al-khud) olarak anlatılmaktadır. Persler tarafından M.Ö 6. yüzyıldan itibaren, Araplar tarafından M.S 8. yüzyıldan itibaren ve Moğollar tarafından milattan sonra 16 ve 18. yüzyıllar arasında, düz bir hat üzerinde oluşturulmuş, su

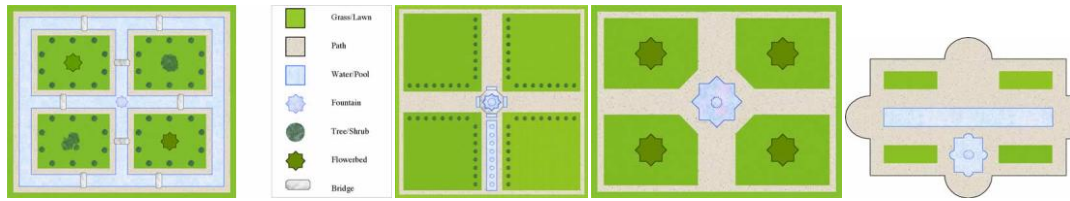
kanalları ile sınırlandırılmış kare veya dikdörtgen bahçeler yapılmıştır. Bahçelerin oluşturulmasındaki temel geometri 2500 yıl boyunca inanılmaz bir tutarlılık göstermiştir.

Chahar Bagh (telaffuzu ch-haar-bah) : Dört kenerli Pers cennet bahçesinin planını tanımlamak için kullanılmaktadır. Temel yapısı su yolları veya yollar tarafından dört parçaya bölünmüş bir cennet bahçesi tasarımıdır. En eski dikdörtgen kanal desen örneği Passargadae'dır. Bu planın, kanal geçiş yollarını gösterdiği tahmin edilir ve bilinen en örnektir. Planda alan ortasından geçen yollarla dört eş parçaya ayrılmaktadır. Bu plan Passargadae'den yaklaşık olarak 1000 yıl sonra yapılmıştır.

Bu bahçeler, yazılı eserlere ve anıtlara göre ilk cennet bahçelerini oluşturmuşlardır. Tıpkı Babil-Asur'lularda olduğu gibi av-avlanma parkları ve besin temin etmek için meyve yetiştirilen alanlar olarak kullanılmışlardır.

Klasik bir cihar bağ bahçesinin ortasında bir çeşme bulunur ve su, dört su kanalından akar (Şekil 2.32). Diğer su kanalları bahçenin dışarısından akar. Su kanalları tarafından bahçe dört eşit parçaya bölüldüğü için "dörtlü bahçe" de denmektedir. Ünlü cihar bağ örnekleri: Aslanlar bahçesi, Alhambra, Granada, İspanya; Fin Bahçesi, Kashan, İran ve Taj Mahal, Agra, Hindistan'da bulunmaktadır.

Dört su kanalı Kur'an'da sık sık anlatılan Cennet'teki dört nehir ile ilişkilendirilir. Cihar bağ bahçelerinde Kur'an'da anlatıldığı gibi suyun akış yönü çevreden merkeze doğru tasarlanmış ve Cennet'in dört tane ırmağını sembolize etmek için su yolları dört kollu yapılmıştır.

Şekil 2.32: Cihar bağ bahçe planları (Url-23).

Avrupa'da manastır bahçeleri ne kadar önemli ise, Doğu'da da cennet bahçeleri o kadar çok öneme sahiptir. Persliler, Avrupa'da manastırlarda ve manastır çevrelerinde oluşturulan gösterişsiz bahçelerin aksine şaşalı ve sayıca çok daha fazla cennet bahçesi yapmışlardır. Manastır bahçeleri ve cennet bahçelerinin yapıları benzerlik göstermese de aynı amaçlarla kullanılmaktadır. Tek farkları manastır

bahçelerinin Hristiyan inancına göre, cennet bahçelerinin ise İslamiyet inancına göre şekillendirilmesidir.

Cennet bahçesi konsepti, Cincinnati Ohio’da bulunan Alois Alzheimer Merkezi’nin bahçesine adapte edip uygulanmıştır. İngiltere’deki Woodsland Bakımevi bahçesine ise simetrik tasarımlı, çapraz ekseninin ortasında küçük bir çeşme ve sıralı ağaçlar kullanılarak daha geleneksel bir cennet bahçesi konsepti uygulanmıştır. Ne yazık ki bu alanda meydana gelen kuvvetli ışık yansıması hastaları rahatsız etmektedir. Böyle durumlarda hastaların ışığa olan hassasiyetleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak konseptler adapte edip uygulanmalıdır (Cooper-Marcus ve Barnes, s.96, 1999).

Tarihsel süreç içerisinde sağlık bahçesi olarak iyileştirme amacıyla kullanılan geleneksel bahçe modellerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulmasından sonra iyileştirme amacıyla oluşturulan sağlık bahçelerini tasarlarken dikkat edilmesi gereken hususlardan bahsedilmesi gerekir.

3. SAĞLIK BAHÇELERİ

3.1 Sağlık Bahçelerine Yöneliş Nedenleri

Sağlık bahçeleri; sağlık kuruluşuna bağlı, açık veya kapalı, stresi azaltmaya yardımcı olan, egzersiz yapmaya teşvik edici ve rahatlatıcı; personele, hastalara ve ailelerine doğanın keyfini çıkartabilecekleri mekânlar sunan bahçelerdir (Lake, 1999).

Hasta sağlığına ölçülebilir olumsuz bir etkiye sahip hastane bahçesine bir örnek bile yoktur (Ulrich, 1999). Olumlu etkileri sebebiyle popülerliği giderek artan sağlık bahçeleri, dünya çapında İtalya, Almanya, Hollanda, Danimarka, Norveç, Kore ve Japonya başta olmak üzere hergeçen gün daha fazla ülkede ilgi görmektedir.

Sağlık bahçelerinin kendilerinden beklenen faydaları ve etkileri sağlayabilmeleri için tasarımında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Öncelikle bir sağlık bahçesi tasarımında, bu bahçeyi kullanacak olan kişi veya hasta üzerine odaklanıp kullanıcıya göre tasarım yapmak esastır. Bu bağlamda tasarımda, hastaların ve ziyaretçilerinin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalı ve bahçe ile ilişkileri, “erişilebilirlik” de göz önünde bulundurularak dikkatli bir şekilde kurgulanmalıdır.

Dikkatli olunması gereken diğer bir nokta ise; ingilizce terimden kaynaklanan “healing garden” teriminin türkçemize “iyileştirme bahçesi” olarak tercüme edilip, beklentilerin yanlış yönlendirilmesine mâni olunmasıdır. Sağlık bahçelerinden büyük beklentilerle, mucizevî bir şekilde hastalıkları tedavi etmesini beklemek hata olur. Sonuç olarak bir sağlık bahçesi bir bahçe kırık bir bacağı yada kanseri iyileştiremez ama Marcus’a göre şunları yapabilir;

- Stresimizi azaltarak vücudumuzun daha dengeli bir hal almasına yardımcı olur.
- Hastaya kendi iyileştirici içsel gücünü keşfetmesi için gereken cesareti verir.
- Hastaya tedavisi çok zor olan hastalıklarla mücadele edebilmesi için destek olur ve moral verir.
- Personelin hastalarla birlikte fiziksel terapi ve bahçe tedavisi yapabilmesi için uygun koşulları oluşturur.

- Hastane personelinin iş yeri stresinden uzaklaşıp rahatlamasını sağlar.
- Hasta ve ziyaretçilerine, hastane havasından uzakta rahatlatıcı bir ortam oluşturur (Marcus, 2005).

Yukarıda belirtildiği gibi faydalı etkileri olan bahçeleri, sağlık bahçesi olarak adlandırabiliriz. Ayrıca böyle etkileri olan bahçeleri tanımlamak için rehabilite edici, onarıcı ve tedavi edici gibi sıfatlar da kullanılabilir.

Bu bahçelerde, iyileşme sürecine faydalı çeşitli aktiviteler yapmak da mümkündür. Bu aktiviteleri pasif kullanım ve aktif kullanım olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Sağlık bahçelerindeki potansiyel kullanım aktiviteleri, aktiften pasife doğru;

- Pencereden bahçeyi seyretmek
- Açık alanda oturmak
- Rahatça şekerleme ve meditasyon yapmak ve dua etmek
- Hafif rehabilitasyon egzersizleri yapmak
- Tercih edilen bir noktaya yürüyüş yapmak
- Yemek yemek, okumak, açık havada yazı işleri yapmak
- Gezintiye çıkmak
- Çocuklarda bahçede oynamak
- Çiçekler için hazırlanmış yataklara dikim yapmak ve bahçe işleriyle uğraşmak
- Joking yapmak
- Çeşitli spor aktiviteleri yapmak olarak sıralanabilir (Marcus, 2005).

Yukarıda sayılan açık alan aktivitelerinde dikkat edilmesi gereken nokta, bu aktivitelerin sağlık bahçelerinde pasif kullanımdan aktif kullanıma doğru düzenlenmesi gerektiğidir.

Sağlık bahçelerinin pek çok faydası sayılabilir. Şüphesiz bunların en önemlilerinin başında stres düzeyinin azaltılması gelir. Ulrich, sağlık bahçelerinde stresi azaltmaya yardımcı aktivitelerin yapılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bir sağlık bahçesinde stres düzeyinin azaltılmasının yardımcı aktivitelerin yapılabilmesi için de gerekli olan tasarım ilkelerini şu şekilde tanımlamıştır;

- Fiziksel hareket ve egzersiz için fırsatlar yaratılmalıdır (Şekil 3.1).

- Seçimler yapabilmek için fırsatlar sağlanmalı, intim alanlara yer verilmeli ve duyularını tanıyabilecekleri deneyimler yaşıyabilmeleri için uygun ortamlar oluşturulmalıdır (Şekil 3.2).
- İnsanları biraraya getirmek için cesaretlendirici ortamlar ve koşullar oluşturulmalı, sosyalleşebilmeleri için desteklenmelidirler.
- Doğaya kolaylıkla erişilebilen ve doğayla iç içe ortamlar oluşturulmalıdır (Ulrich, 1999).

Şekil 3.1: ABD, Atlanta’da bulunan Shepherd Merkezi’nin Sağlık Bahçesi (Url-24).

Şekil 3.2: New York’taki Peninsula hastanesinde bulunan Graham Sağlık Bahçesi (Url-24).

Bu dört temel tasarım ilkesine ilave olarak, Clare Cooper Marcus'un dört kıtada (Amerika, İngiltere, Kanada ve Avustralya) 100'den fazla hastane bahçesi üzerinde yapmış olduğu araştırma ve gözlemlere dayanarak elde ettiği, hastanelerin ihtiyaç ve potansiyellerine ait veriler de eklenmelidir. Belirlen bu ihtiyaçlar ve potansiyeller;

- Görünürlük
- Ulaşılabilirlik
- Aşınalık
- Sessizlik
- Konfor
- Pozitif Sanat olarak sayılabilir (Marcus, 2005).

Sağlık bahçeleri tasarlanırken kullanılan ana ilkeler, diğer bahçe tasarımları yapılırken de kullanılan ışık, renk, mekân ve form, düzen, birlik, oran ve orantı gibi temel tasarım ilkeleridir. Sağlık bahçeleri tasarlanırken ele alınan bu ilkeler, kullanıcı gruplarının farklı ihtiyaçları göz önüne alınarak temel tasarım ilkeleriyle birlikte harmanlanır. Kullanıcı guruplarının ihtiyaçlarının tanımlanması, hastane bahçelerinin tasarımında ele alınması gereken birincil faktördür. Bu tasarım sürecinde kullanıcıların kim olduğunu ve ihtiyaçlarının ne olacağını belirlemek çok önemlidir (Burnett, s.271, 1997). Paine (1990) yapmış olduğu çalışmalarında, hastane dış mekanlarının en çok hasta bakıcı veya hastane personeli tarafından tek başına veya gruplar halinde daha sonra da hastaların ziyaretçileriyle beraber ya da tek başlarına kullandıklarını belirtmiştir (Ghose, s.20, 1999).

3.2 Tasarım Amaçlarına Göre Sağlık Bahçeleri

Aşağıda peyzaj içerisine özel amaçlarla tasarlanıp yerleştirilmiş farklı bahçe çeşitleri listelenmiştir. Özel amaçlı iyileştirme bahçeleri için anlatılan tasarım ilkeleri önceki bölümde anlatılan ilkelerle benzerlik göstermekle birlikte bunlara ek olarak kullanıcıları için çeşitli özelleştirmeler içermektedir. Bu bahçe çeşitleri şunlardır;

- Akıl hastalarına yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri
- Çocuklara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri
- Yaşlılara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri
- Görme engellilere yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri
- Duyulara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

3.2.1 Akıl hastalarına yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

Diğer hastane bahçeleri ve sağlık bahçeleri için kullanılan tasarım ilkeleri akıl hastaneleri için oluşturulan sağlık bahçelerinde de aynen kullanılmıştır. Dikkat edilmesi gereken tek nokta, bu genel kurallara ek olarak akıl hastaneleri için gerekli olan gereksinimlerin dikkate alınmasıdır. Marcus ve Barnes'a (1999) göre tasarım ilkeleri şöyle sıralanabilir;

- Kullanıcı ihtiyaçlarına göre tasarım yapılmalıdır.
- Diğer tasarımcılar ve kullanıcılarla işbirliği yapılmalıdır.
- Dış mekânlara birbirine bağlı bir bütünün parçası gibi davranılmalıdır.
- Dış mekânlar içeriye taşınmalıdır.
- Hastalar, ziyaretçiler ve personel için iç mekândan dış mekâna kolay erişim sağlanmalıdır.
- Olası tüm özel ihtiyaçlar düşünülerek tasarım yapılmalıdır.
- Mekânsal çeşitlilik ve deneyim sağlanmalıdır.
- Küçük alalarda bile deneyim çeşitliliğine sağlanmalıdır.
- Gizlilik ve güvenlik arasında denge kurulmalıdır.
- Kullanıcılar tarafından “okunabilir” mekânlar oluşturulmalıdır. Kafa karışıklığını önlemek için yollar açık ve net bir şekilde ortaya konmalıdır.
- “Balık göz” etkisinden kaçınılmalıdır.
- Personel için hastalardan ayrı kullanabilecekleri mekânlar oluşturulmalıdır.
- Tasarımlarda hangi malzemelerin nasıl algılanacağı göz önüne alınmalıdır.
- Kötü kullanıma ve zamana dayanıklı malzemeler kullanılmalıdır ve eğer güvenlik bir sorun teşkil ediyorsa hastaların silah gibi kullanıp kendilerine zarar verebileceği özellikler taşıyan malzemeler kullanılmamalıdır.
- Su ögesi kullanılmalıdır.
- Hastaların zamanın geçtiğini farkedebilmeleri için sağlık bahçelerinde zamansal ipuçları kullanılmalıdır.
- Güneş ve parlama: güneşten korunmak için çok sayıda gölge seçeneği sunulmalıdır, yollarda kafa karışıklığını önlemek için kullanılan desenler ve parlama azaltılmalıdır.
- Birden fazla duyuya hitap eden bitkiler kullanılmalıdır.
- Zehirli bitkilerin kullanımından kullanılmamalıdır.

- Dokunarak tahrişe yol açan bitkilerin kullanımından kaçınılmalıdır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999; Url-15).

3.2.2 Çocuklara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

Çocuklara yönelik tasarlanan sağlık bahçelerinde dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde sıralanabilir;

1. Yerleşim planlaması
 - Bahçe, yıl boyunca güneş almak ve kış rüzgarlarından korunmak için uygun bir şekilde konumlandırılmalıdır.
 - Bahçe, arazi seviyesine uygun yerleştirilmelidir.
 - Yerleşim alanının sahip olduğu doğal kaynakları ve özellikleri korunmalıdır.
2. Konum
 - Bahçe, hasta odalarından tamamı görünecek şekilde konumlandırılmalıdır.
 - Bahçe, oyun odalarının yakınına konumlandırılmalıdır.
 - Bahçe; girişler, bekleme alanları, kafeteryalar gibi kamu kullanımına açık alanlardan kolay görünecek şekilde konumlandırılmalıdır.
3. Güvenlik
 - Bahçe, dört tarafı kapalı olan ve halkın, hastaneye güvenlik kontrollü giriş kapıları dışında hiçbir yerden giremeyeceği bir yere konumlandırılmalıdır. Eğer halk bahçeyi kullanmak isterse güvenlik kuralları (tek giriş, bahçe içinde bulunan idari büro tarafından giriş-çıkışların denetlenmesi, her gelen ya da giden için ses sinyali, elektrik kontrollü kapı, vb.) uygulanmalıdır.
4. Mikroklima
 - Yaz güneşinden korunma amacıyla gölgelikler oluşturulmalıdır.
 - İlkbahar, kış ve sonbaharda güneş ışığından yararlanmalıdır. Bu amaçla aktivite alanları, güneşe (güney yarım kürede tam tersi) doğru konumlandırılmalıdır.
 - Yağmurdan korunmak için çardaklar yapılmalıdır.
5. Giriş ve çıkış
 - Bütün girişler, davetkâr ve çocuk dostu olmalıdır.
6. Erişilebilirlik/kullanılabilirlik

- Tekerlekli sandalye kullanan, taşıyıcı araca gereksinim duyan, yürüyebilen, karyolada olan veya tekerlekli sedyede olan tüm çocukların bahçeye erişimi sağlanmalıdır.
 - Duyusal bozukluk/yetersizliği olan çocukların bahçeyi kullanabilmeleri sağlanmalıdır.
 - Yollarda açık ve net bir hiyerarşi sağlanmalıdır.
 - Ana yollar da dahil olmak üzere tüm yollarda pürüzsüz bir yüzey sağlanmalıdır.
7. Kullanıcı grubu bölgeleri (çocuklar, gençler, aileler, personel, ziyaretçiler)
- Bahçenin farklı alanlara ayrılması veya kullanıcılara göre farklı zaman aralıklarına ayrılması suretiyle farklı grupların kullanımını sağlanmalıdır.
 - Mutsuz ve stresli ailelerin kullanımı için özel alanlar oluşturulmalıdır.
 - Eğer bahçe için yeterli alan varsa, ergenlik öncesi veya ergenlik dönemindeki gençler gibi farklı yaş gruplarının kullanımı için alanlarda farklılaşma sağlanarak özel kullanım alanları sağlanmalıdır.
8. Gözetim
- Ailelerin ve personelin oturabileceği ve çocuklarla birlikte paylaşabileceği kadar büyük ve rahat bir sosyal ortam oluşturulmalıdır.
9. Eğitim gönüllüleri
- Gönüllülerin çalışabilmesi için dikkat çekici ve cazip bir ortam oluşturulmalıdır.
10. Kullanım çeşitliliği
- Çocukların birarada olabilmelerinin yanı sıra gruptan ayrılarak yalnız vakit geçirebilmelerine olanak tanıyan geniş bir mekânsal çeşitlilik sağlanmalıdır.
 - Velilerin, personelin ve eğitmenlerin çocuklarla oturup vakit geçirebileceği geniş, rahat ve sosyal ortamlar oluşturulmalıdır.
 - Çocukların, ailelerin ve kardeşlerin birarada olabilmelerine imkan tanıyan mekân seçenekleri sunulmalıdır (Şekil 3.15).
 - Özel organizasyonların ve eğlencelerin düzenlenebilmesine veya sahnelenmesine imkan tanıyan ayarlamalar yapılmalıdır.
11. Farklı kullanıcı grupları
- Sağlık bahçeleri tasarımına, mümkün olduğunca tüm hasta tipleri dahil edilmelidir.

Şekil 3.3: ABD, New York'taki Rusk Enstitüsü'nde bulunan çocuk sağlık bahçesi (Url-26).

12. Farklı psikolojik ihtiyaçların karşılanması

- Meydan okuma ve dinlenme ihtiyaçlarının her ikisinin birden sağlanmalıdır. Çocukların kendi maceracı ruhlarını keşfetmeleri ve sınırlarını öğrenmeleri için fiziksel ve sosyal olarak gerekli ayarlamalar yapılmalı ve uygun ortamlar oluşturulmalıdır.

13. Çocuk-doğa etkileşimi

- Çocukların temel doğa deneyimine sahip olabilmesi için duyularıyla ve/veya elleriyle doğayla etkileşime girebileceği rahat hareket edebilecekleri ortamlar sağlanmalı ve mümkün olduğunca çok seçenek ve fırsat yaratılmalıdır.
- Bahçede çeşitli dikim alanları oluşturarak çocuklara bitki ekip dikmeleri için uygun fırsatlar yaratılmalıdır.
- Çocukların kendi yetiştirdikleri bitkilerin (meyve, sebze ve çiçeklerin) hasatını yapmaları için fırsatlar sağlanmalıdır.

14. Doğal kaynakların çeşitliliği

Doğal kaynaklar, iklim koşulları ve alan yeterli olduğunda mümkün olduğunca geniş bir yelpaze çerçevesinde düşünülmelidir. Göz önünde bulundurulup dikkate alınması gereken doğal kaynaklar şöyle sıralanabilir;

- Vejetasyon
- Hayvanlar (Şekil 3.16)
- Su kaynakları

Şekil 3.4: Legacy Emanuel Çocuk Sağlık Bahçesi'ndeki kuş yuvaları (Url-29).

Şekil 3.4: Legacy Emanuel Çocuk Sağlık Bahçesi'ndeki kuş yuvaları (Url-29).

15. Aktiviteler

- Çocukların bahçeyi kullanmalarını teşvik edecek ilgilerini çekecek hareketli cazibeli öğeler kullanılmalıdır (Şekil 3.17).
- Çocukların hem fiziki hem de zihinsel gelişimlerine olumlu yönde katkı sağlayan, uygun ölçekli, erişilebilir, çok amaçlı, çeşitli yararlar sağlayan farklı sosyal aktivitelerin düzenlenmesi için uygun ortamlar düzenlenmelidir.

16. Bahçe ile sanatın entegre edilmesi sağlanmalıdır.

- Hem bahçenin tasarımına hem de bahçenin programlamasına sanatçıların katılımı için fırsatlar sağlanmalıdır.

17. Depolama

- Dış mekânda, dikkatlice tahmin edilip, hesaplanmış depo yerlerine ihtiyaç vardır.

18. Bakım

- Sahip olunan bahçenin ihtiyacına göre bakım düzeyi belirlenerek, sağlık tesisi tarafından bakım hizmetlerinin maliyetine destek çıkılmalıdır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999; Url-15).

Şekil 3.5: San Diego'daki Çocuk Hastanesi'nde bulunan Leichtag Aile Sağlık Bahçesi.

3.2.3 Yaşlılara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

Yaşlılara yönelik yapılan sağlık bahçelerinin tasarlanmasında dikkat edilecek noktalar şöyle sıralanabilir;

- Bahçede mânevi, canlandırıcı, hayata bağlayıcı, estetik, güvenli ve rahat bir ortam oluşturulmalıdır.
- Sosyalleşmek için fırsatlar yaratılmalıdır (Şekil 3.18).
- Yaşlılar için soğutucu tonlardan (mavi, mor, yeşil) daha ziyade görmek için daha kolay olan sıcak, doygunluğu yüksek renkler (kırmızı, turuncu, sarı) kullanılmalıdır.
- Baskın olmayan renkler, dokular ve formlar kullanılarak sakinleştirici ortamlar yaratılmalıdır.

Şekil 3.6: ABD, Illinios'daki Tabor Hill Sağlık ve Bakım Merkezinde'ki Naperville Yaşlı Bakımevi Sağlık Bahçesi (Url-30).

- Bitkiler ve diğer elemanlar hafıza, konuşma ve aktiviteleri teşvik edici, destekleyici unsurlar olarak kullanılmalıdır.
- Zihinsel fonksiyonları arttırmak için duyarlar uyarılmalıdır bunun için farklı yaprak dokuları, farklı formlar ile birlikte, farklı kokuya sahip bitkiler birarada kullanılmalıdır.
- Zehirli bitkiler kullanılmamalıdır.
- Bitkilerin ve yapıların kullanımı ile pek çok farklı doku oluşturularak, kullanıcıların bahçedeki şeylere dokunması teşvik edilmelidir.
- Farklı ihtiyaçları olan kullanıcılara göre farklı uzunluk ve zorluk seviyelerinde çeşitli yürüyüş güzergahları oluşturulmalıdır.
- Açık alan aktiviteleri için uygun ortamlar sağlanmalıdır (Şekil 3.19).

- Korkuluklarla daha az hareket kabiliyeti olan kullanıcılar bile cesaretlendirilip, açık hava aktivitelerine katılımları teşvik edilmelidir.
- İç ve dış mekânlar arasında revaklar veya çıkıntılar gibi gün ışığının girdiği geçiş mekânları oluşturulmalıdır. Bu mekânlar sayesinde parlak ışıktan gün ışığına geçerken, gözlerin uyum sağlaması için uygun ortamlar yaratılır. Bu tip yerler, yaşlıların aktivitelere dahil olmadan bile onları oturup izlemesine olanak sağlar.

Şekil 3.7: New York'taki Bitkisel Terapi Program'ında bulunan Sağlık Bahçesi (Url-31).

- Açık alanlarda güneş ve rüzgarın sert etkisini hafifletmek için tente, kafes, çit, duvar ve bitkilerin koruyucu etkilerinden yararlanılmalıdır.
- Parlama ve ışık kontrolünün sağlanması için ağaçların yerleşimi dikkatli bir biçimde planlanmalıdır.
- Yollar, kör noktalar içermeyen sürekli döngüler halinde oluşturulmalıdır.
- İyi tanımlanmış yollar ve bitkilendirilmiş alanlar, net bir hiyerarşi içinde tasarlanmalı ve oluşturulan odak noktaları ile kullanıcıların yönlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Odak noktaları heykel, çiçek yatağı ya da su ögesi ile desteklenerek, kullanıcıların yönlendirilmesine yardımcı olunmalıdır.
- Yürüme yolları ile bitkilendirilmiş alanlar arasında kontrast farkı oluşturulmalıdır. Bitkilendirilmiş alanlarla yollar arasındaki sınır, değişen derinlik algısı ile çizilmektedir. -Bu sınırın görme bozukluğu olan kişiler

tarafından ayırt edilebilmesi için sandalye ve masa rengi, zemin malzemesinin rengi ile kontrast oluşturulmalıdır.

- Zamana dayanıklı ve gelişmiş tasarım malzemeleri kullanılmalıdır böylece bahçede kullanılan elemanlar ve objeler daha zor yıpranıp eskiyecektir. Bu da kullanıcıların morallerinin bozulmamasını sağlayacaktır.
- Oturma birimleri ve elemanlarında sırt ve kol destekli olanları tercih edilmelidir.
- Pencereden bakıldığında güzel manzaralar oluşturulmalıdır.
- Dışarıya çıkamayacak durumda olan insanların bahçeye bakan odalara yerleştirilip pencerelerinden bahçeyi rahatça görebilmeleri sağlanmalıdır.
- Bahçede doğal ve yatıştırıcı sesler kullanılmalıdır. İşitme duyusu ölen bir insanın kullanabildiği son duyudur.
- Oturup düşünebilmek için sakin mekânlar oluşturulmalıdır.
- Su ögesi kullanılmalıdır. Su, insanlar üzerinde yatıştırıcı özelliğe sahiptir. Bu nedenle su sesi ve su hareketi meditasyon ve dua etmek için uygun ortamlar yaratır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999; Url-15).

3.2.4 Görme engellilere yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

Görme engellilere yönelik tasarlanan sağlık bahçelerinde dikkat edilmesi gereken husular şu şekilde sıralanabilir;

- Yönlendirmeyi kolayca sağlamak için bahçe, düz kenarlardan ve dik açılardan yararlanarak tasarlanmalıdır. Eğrilerden ve karışık döşemelerden kaçınılmalıdır.
- Yönlendirmeye yardımcı olmak ve kolaylaştırmak için odak noktaları ya da referans noktaları oluşturulmalıdır. Örneğin kokulu veya dokunsal bitkiler, süs eşyaları ve mobilyalar, rüzgar gülü veya akan su gibi işitsel elemanlar, çakıl veya kabuk gibi döşeme elemanları kullanılarak çeşitli odak noktaları yaratılabilmektedir.
- Kısmî görme zorluğu çeken insanlar için canlı renkler ve kalın malzemeler kullanılmalıdır.
- Bahçıvanların sorunları bulabilmesi yada farkedebilmesi için konteynerlerde, yollarda, çitlerde, kapı mandallarında, basamaklarda ve diğer bahçe ekipmanlarında renk kontrastlarından yararlanılmalıdır.

- Yılın farklı zamanlarında bahçenin farklı yerlerinden farklı kokular gelmesi kafa karışıklığına yol açarak yönlendirmeyi bozacaktır. Bu yüzden çok farklı ve çeşitli kokuları birarada kullanıp karıştırılmamalıdır.
- Oturma ve süs elemanları, yürüme yollarına gömülü olarak monte edilmelidir.
- Yollarda doku değişiklikleri ile farklı yönlendirmeler yapılabilmektedir (Url-15).

3.2.5 Meditasyona yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

Bu bahçelerin amacı; rahatlamayı sağlamak ve konantrasyonu arttırarak iyileşmeye olumlu katkılar sağlamaktır. Bu bağlamda meditasyon bahçelerinin olumlu etkileri şu şekilde sayılabilir;

- Bahçe mümkün olduğunca basit ve düzenli bir şekilde tasarlanmalıdır (Şekil 3.20).

Şekil 3.8: Royan-ji Meditasyon Bahçesi (Url-26).

- Bahçe tasarımında yaşamın döngüsünü temsil eden daire, evrensel düzeni temsil eden kare ya da yolculuğu simgeleyen kelt düğümü gibi belirli bazı geometrik şekiller veya kompozisyonlardan yararlanılmalıdır.
- Uzun süreler oturmak için uygun, geniş çim alanlar oluşturulmalıdır.
- Oturma alanını gören odak noktalar oluşturulmalıdır.
- Su ögesi mümkün olduğunca çok kullanılmalıdır. Su, konsantre olmak için mükemmel bir odak noktası oluşturur ve meditasyon için gerekli ortamı sağlar.
- Karmaşık renklerin kullanımından kaçınılmalıdır.

- Bitki seçiminde soğuk (mor, mavi, yeşil) renklere sahip bitkiler kullanılmalıdır (Şekil 3.21),(Url-26).

Şekil 3.9: Royan-ji Meditasyon Bahçesi (Url-26).

3.2.6 Duyulara yönelik tasarlanan sağlık bahçeleri

Duyu bahçeleri, beş duyumuza birden hitap eden bahçelerdir (Şekil 3.22). Bu bağlamda duyu bahçelerinin özellikleri şunlardır;

- Bahçe tasarımında çiçek ve bitki örtüsü, su ve diğer bahçe elemanlarının kullanımı ile sahip oldukları renk, doku, koku, ses ve tatların kullanımı ile beş duyunun uyarılması sağlanır.
- Gizem duygusu geliştirilerek sakin bir ortam oluşturulmalıdır. Sakin ve huzurlu yumuşak ağaçlar ve çiçekler, yaprak manzaraları ve bitki örtüsüyle kaplanmış çitler cennetten gelen bir kare gibi baştan çıkarıcı, dinlendirici ve sakin bir ortam sunarlar.
- Bitkiler ve bahçe elemanlarının düzenli ve ritmik yerleşimi sayesinde dengeli bahçe alanları yaratılır. Bu sayede bahçede, duysal olarak yatıştırıcı ve sakin ortamlar oluşturulabilir. Bu bağlamda denge, sakinleştirici ve dinlendirici mekânlar oluşturabilmede kilit noktadır.

- Renk, biçim, doku, koku ve sesin uyumu açısından orta seviyede karışık mekânlar oluşturulmalıdır. Duyusal uyarılmanın kontrol edilebilir düzeylerde tutulması, kullanıcıların mekândaki duyuşal karışıklıktan bunalıp sıkılmalarını engelleme açısından önemlidir.

Şekil 3.10: İngiltere, Londra’da bulunan Bupa Duyusal Sağlık Bahçesi (Url-32).

- Bitkilendirmede, gölge etkisine sahip ağaçlar ya da ağaç grupları kullanılmalıdır. Bu kullanım psikolojik açıdan önemli olan koruma, konfor ve güvenlik hissinin sağlanmasına yardımcı olur.
- Su ögesi, yumuşak ve tatlı sesler ve hareketler üreten, görsel açıdan rahatlamayı sağlayan bir şekilde kullanılmalıdır. Aksi takdirde çok fazla ses, hareket kullanımı veya görsel rahatsızlık, anksiyete neden olabilir ve bu da strese yol açar.

- Mümkünse geniş bir ayır gibi, sağlık için elverişli küçük bir çim alan oluşturulmalıdır. Açık alanlar sağlığın devamı için gerekli bilinçaltında saklı bulunan güvenlik, sığınma ve yaşam gibi duyguları çağrıştırmaktadır.
- Sınırlandırılmış alanlarda estetik zevk hissi daha fazla hissedilir. Bu bağlamda bahçe olarak tasarlanılacak alanın sınırları belli olmalıdır.
- Her duyu için ayrı, küçük bahçe bölümleri oluşturulmalıdır. Böylece kullanıcılar hangi duyuya yönelik bölümü kullanmak isterlerse orayı tercih edebilirler.
- Kuş ve kelebek gibi çeşitli hayvanları bahçeye çekebilmek için iekli bitkilerin yanında kuş yuvaları, kafesler ve korunaklar gibi yapılar da kullanılmalıdır.
- iekli bitkiler ve çalıların farklı boylarda kullanılması ile görsel çekicilik ve derinlik hissi sağlanır.
- İsteyen kullanıcıların bitki bakımına aktif katılabilmeleri için bahçede bir alan sağlanmalıdır. Bu alan, kullanıcıların bahçe ile ruhsal, duygusal ve fiziksel açıdan bağ kurmalarını sağlar.
- Farklı şekiller, renkler ve dokuların kullanımı ile uyumlu bir kompozisyon sağlanır ve duyular yumuşak bir şekilde harekete geçirilir. Çeşitlilik, sağlık açısından önemlidir. Monotonluk sıkıcıdır ve duygusal olarak rahat hissedilmez ve yeteri kadar motive olunmaz. Bu da endişe yaratır.
- Yollar; yumuşak, eğrisel ve direk hedefe giden bir şekilde tasarlanmalıdır. Bu formlar, insanların çoğu için sakinleştirici melodik bir görsel algı üretir. Eğer yollar daha dik açılarla yapılmak zorunda kalınırsa, yol kenarlarında bitkiler kullanarak yolun formu yumuşatılmalıdır.
- Yürüyüş yollarının yüzeyleri; yumuşak dokulu olmalı ve doğal hissettirmelidir. Eğer bir yol yüzeyi sert bulunursa, insanlar kendilerini rahatsız ve tedirgin hissederler. Tuğla ve taş gibi yığma ve kaygan olmayan doğal malzemeler kullanılması ile toprakla bağlılık duygusu geliştirilir. Ayrıca yol yüzeylerinin pürüzsüz olması, baston ve tekerlekli sandalye kullananlar için manevra kolaylığı sağlamaktadır.
- Baheyle kontrast oluşurmeyen uyumlu bir yol sistemi oluşturulmalıdır. Ancak bahçe ile aşırı kontrast oluşurmeyen bir yol rahatlatıcı ve güvenli bir

his uyandırabilir. Bu etkiler de dengeli renk, doku, form ve desen ile elde edilebilir.

- Yemyeşil ve rengarenk bahçelerde su havuzlarının etkileri ve yansımaları büyük olur. Bu bağlamda bu havuzlarda renkli balıklar ve su bitkileri kullanılmalı, yumuşak su sesi ve hareketlerinden faydalanmalıdır.
- Su ile yumuşak ve ritmik bir ses oluşturulmalıdır. Bu ses; kaskatlar, dalgalanmalar ve çeşitli formdaki havuzlarla yaratılabilir. Oluşturulan bu ses ile duyuların dengeli ve ılımlı bir şekilde uyarılması sağlanarak suyun iyileştirici etkisinden faydalanılır.
- Bahçe, binalara yakın olarak konumlandırılmalıdır. Böylece bahçe konsepti binalara aktarılır ve binalar ile bahçe arasında bir bağ oluşturularak tasarımda birlik ilkesi sağlanır.
- Yüksekliği, yapıyı ve alan sınırlarını muhafaza etmek için dikey bahçeler kullanılmalıdır. Bitkisel tasarımla renk, koku, şekil ve doku ile duyuların uyarılması sağlanır. Bahçe mimarisi ile kontrast oluşturmak ve görsel uyarma için yeşillik ve tırmanıcı çiçekli bitkiler kullanılmalıdır. Çiçekli bitkiler, kontrastı yumuşatarak rahatlatıcı ve estetik bir algı sunarlar. Dikey bahçelerde yukarıdan aşağıya inen kokulu bitkiler ile farklı bir mekân deneyimi yaşanır. Dikeylik, spritüelliği vurgular ve manevi vir sığınak oluşturur. Bu sayede tam amlamıyla her açıdan sağlık kazanılır.
- Girişlerde kullanıcıların ilgisini çekmek için vurgu yapılmalı ve mekân duygusu sağlanmalıdır (Salamy, 1995).

3.3 Sağlık Bahçesi Kullanıcı Grupları

Sağlık bahçeleri tasarım ikeleri ele alınmadan önce, kullanıcı gruplarının incelenmesi gerekir.

Sağlık tesislerini kullanan üç ana kullanıcı grubu vardır. Bunlar;

- Hastalar
- Personel
- Ziyaretçilerdir.

3.3.1 Hastalar

Sağlık tesislerinde farklı hasta grupları bulunur. Hastaların hareket edebilme kabiliyetleri ve fiziksel yeterlilikleri, hastalıklarına ve yaşlarına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu bağlamda yapabildikleri aktiviteler ve beklentileri birbirlerinden farklı olur. Genellikle bağımsız hareket edebilen, herhangi bir izleme cihazına bağlı olmayan veya sağlık tesisinde uzun süreli tedavi görmesi gereken hastalar, bahçede vakit geçirmekten hoşlanırlar. Bazen solunum yolu hastalarının da personel veya bakıcıları yardımıyla bahçede vakit geçirdiği görülür. Sağlık tesislerinde tedavi gören bir başka özel hasta grubu ise çocuk hastalardır. Yetişkin hastalarla ilgili tasarım kriterlerine ek olarak, çocukların yaratıcılıkları ve hayalgüçlerinin gelişmesi için gerekli fırsatların sunulduğu ve fiziki ihtiyaçlarının karşılandığı ortamlar oluşturulması gerekir. Hasta odalarındaki manzara da çok önemlidir. Özellikle hareket edemeyen yataklık hastaların dışarı çıkmadan da odalarının penceresinden bahçeyi rahatlıkla görebilmeleri gerekir.

3.3.2 Personel

Sağlık tesisi personeli , çalıştığı süre içerisinde orada bulunan açık alanları en fazla kullanan gruptur. Paine, idari personelin daha düzenli dinlenme süreleri olduğunu ve bu zamanları açık alanlarda geçirmeyi tercih ettiklerini gözlemlemiştir (Paine, 1990). Doktorların da sürekli sağlık tesisi içerisinde hastaları kontrol etmek için dolaştığını, ameliyat yaptığını ve geri kalan zamanlarında odalarında hasta muayene ederek zaman geçirdiklerini düşünürsek, onların da dinlenme sürelerini dışarıdaki açık alanlarda geçirmeyi istediklerini tahmin etmek zor olmaz. Hemşireler doktorlar gibi de tüm gün yoğun bir şekilde hastaların bakımı ile ilgilenirler ve onların da dinlenme süreleri kısadır. Bu bağlamda açık alanlar hemşire odalarına yakın olarak konumlandırılmalıdır. Böylece yoğun bir tempoda çalışan hemşire ve diğer sağlık personelinin de temiz hava almak veya rahatça sigara içebilmek için kısa süreli bahçe kullanımı sağlanabilir.

3.3.3 Ziyaretçiler

Hastalar için aile ve arkadaş ziyaretleri, normal yaşamla bağlantısının ve sürekliliğin sağlanması, hasta-ziyaretçi arasındaki karşılıklı güven için bir şans oluşturması açısından çok önemlidir (Paine, 1990). Bir hastanın sağlık tesisine yatırıldığı zaman, onunla birlikte ailesinin de yatırılmış olduğunun idrâk edilmesi gerekir. Hastaya

yapılacak olan ziyaretler, sık sık ailesel konuları içeren duygusal ziyaretler olacaktır. İster özel ister özel olmasın bu tür görüşmeler için hastane ortamları uygun yerler değildir. Hasta odaları genellikle ufak, koridorlar toplu kullanıma açık ve kafeterya ise hastaları götürmek için uygun ortamlar değildir. Bu bağlamda açık alanlar, hasta ve ziyaretçileri için uygun görüşme ortamlarını oluşturan yegane alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamusal alan olarak kabul edilen zihinsel ve fiziksel engelli çocukların tedavi edildiği rehabilitasyon merkezleri, yaşlıların kaldığı huzurevleri ve hastaların tedavi gördüğü hastanelerin kamusal alan olarak kabul edilen açık alanlarında, sağlık bahçesi tasarlanırken hasta ve hasta olmayan personel ve ziyaretçi gibi kullanıcılar da dikkate alınarak peyzaj tasarımı yapılmalıdır.

Sağlık tesislerinde sağlık bahçeleri tasarlanırken öncelikle hastalar için aşağıdaki tasarım hedefleri dikkate alınmalıdır:

- Sağlık kazandırma
- Hayata bağlama
- Ümit verme
- Olumsuz düşüncelerden uzaklaştırma
- Dinlendirme
- Sıkılmayı engelleme
- Rahat ettirme
- Eğlendirme
- İlişki kurdurmayı sağlama (Aksoy ve Turan, 2009).

Hasta olmayan personel ve ziyaretçi gibi kullanıcılar içinde aşağıdaki tasarım hedefleri dikkate alınmalıdır:

- Dinlendirme
- Sıkılmayı engelleme
- Rahat ettirme
- Eğlendirme
- İlişki kurdurmayı sağlama (Aksoy ve Turan, 2009).

Sağlık tesislerinde peyzaj tasarımı yapılacak olan açık alanları dört gruba ayırmak mümkündür:

1. Sosyal iletişimin amaçlandığı açık alanlar

2. Doğanın hissedildiği açık alanlar
3. Sağlık, egzersiz ve terapi için düşünülen (sağlık bahçesi) açık alanlar
4. İçeriden izlemeyi amaçlayan seyirlik manzara alanları (Aksoy ve Turan, 2009).

3.4 Sağlık Bahçesi Tasarım İlkeleri

Pek çok tasarımcı, yazar ve araştırmacı, hastaneler için ideal çevreler ve dış mekanlar yaratma amacıyla çeşitli tasarım kriterleri önermiştir. Bu önerilerden bazıları bu alanda daha evvel yapılan çalışmalara benzemektedir, bazıları ise daha sezgisel verilere dayanmaktadır. Tüm bu tasarımcı ve araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalar sonucunda elde edilen verilere göre, genel olarak sağlık tesisi bahçeleri ve açık alan tasarımları için çeşitli ve farklı tasarım ilkeleri ortaya konmuştur. Bu tasarım ilkeleri kısaca şöyle özetlenebilir:

Robert Paine (1990)

- Sağlık tesisinin yerleşim planlaması ve konumuna dikkat edilmelidir.
- Fiziksel ulaşılabilirlik önemlidir.
- Sağlık bahçesinin manzaraya sahip olması gereklidir.
- Dış çevrenin de farkında olarak tasarımlar yapılmalı ve dış çevrenin perdelenmemesine dikkat edilmelidir.
- Bitki ve bahçe mobilyası kullanımında çeşitlilik sağlanmalıdır.
- Depolama ve ekipmanlar için uygun alanlar oluşturulması sağlanmalıdır.
- Oluşturulan alanlardan her yer rahatlıkla görülebilmelidir.

James Burnett (1997)

- Yaratılan mekânın ruhunun olması gereklidir.
- Fiziksel çevre, maksimum oranda kullanılmalıdır.
- Duyusal uyarılma sağlanmalıdır.
- Bitkilerin iyileştirme gücünden yararlanılmalıdır.

Clare Cooper Marcus ve Marni Barnes (1999)

- Sağlık tesisinin konumu ve yerleşim planlamasına dikkat edilmelidir.
- Yapılan tasarımlarda bitkilendirme, oturma birimleri ve estetik detaylara çok dikkat edilmesi gereklidir.
- Sağlık tesisinin yönetimince oluşturulan bakış açısının korunması ve bahçelerin bakımının sürekliliğinin sağlanması gereklidir.

Susan Edge-Gumbel (1996)

- Ulaşılabilirlik sağlanmalıdır.
- Görünürlük önemlidir.
- Duyuları harekete geçirecek girdilerin çeşitliliği sağlanmalıdır.
- Tasarım çeşitliliği sağlanmalıdır.
- İç mekan tasarımından farklı konseptler oluşturulması gereklidir.

Mara Eckerling (1996a)

- Yaratılan yerin ruhunun olması gerekir.
- Alanın içinden ve dışından bakıldığı zaman bir manzaraya sahip olmalıdır.
- Bahçenin yapılacağı yer, sağlık tesisinin iç mekanlarıyla ilişkili olmalıdır.
- Bahçenin yerleşiminin planlanması gereklidir.
- Tasarımda duyuların da göz önünde bulundurulması gereklidir.

David Kamp (1996)

- Sağlık tesisinin, yerleşim analizi yapılmalıdır.
- Yerleşim düzeninde çeşitlilik sağlanmalıdır.
- Ulaşılabilirlik ve kullanım kolaylığı sağlanmalıdır.
- Bitki materyalinde çeşitlilik sağlanmalıdır.
- Bakım hizmetlerinin kalitesi sağlanmalıdır.

Scott Scarfone (1996)

- Görsel ve fiziksel ulaşılabilirlik sağlanmalıdır.
- Çevresel aktarılabilmek önemlidir.
- Bağımsızlık teşvik edilmelidir.
- Hastalara destek olunmalı ve meydan okumaya cesaretlendirilmelidir.
- Kamusal, intim ve yarı intim alanlar oluşturulmalıdır.
- Duyusal farkındalığı güçlendirici ortamlar oluşturulmalıdır.
- Kişisel alanlar oluşturulmalıdır.

Christopher Delaney (1992)

- Güvenli alanlar tasarlanmalıdır.
- Kapalı bahçeler odalarla bağlanmalıdır.
- Alan kullanımları düzenlenmelidir.
- Su ögesi kullanılmalıdır.
- Yapılan tasarım doğayla etkileşim içerisinde olmalıdır.

- Biyolojik çeşitlilik sağlanmalıdır.

Cheryl Ware (1994)

- Kullanıcılar fiziksel ve duygusal açıdan güvende hissetirilmelidirler.
- Duyusal girdiler dikkatli kullanılmalıdır.
- Mevsimsel dönemlere göre meydana gelecek değişimler göz önüne alınarak tasarım yapılmalıdır.
- Yapılan tasarımların estetik değerlere uygun olarak yapılması gerekir.
- Tasarımlarda ilgi çekici atraksiyonlara yer verilmelidir.

Görüldüğü gibi yukarıdaki listelerde yer alan maddelerin çoğu birbirine benzemektedir. Farklı tasarımcılar olmalarına karşın, tasarım ilkelerinde anlattıkları şeyler ifade açısından farklı olsa bile anlam açısından benzerlik göstermektedir. Yapılan çalışmalar özetlenirse ortak noktaları şu şekilde sıralanabilir;

- Tasarlanan mekânın ruhu olmalıdır.
- Sağlık bahçelerinin yerleşim planlaması ve konumu dikkatlice planlanmalı; tasarımda çeşitlilik sağlanmalıdır.
- Fiziksel ve görsel ulaşılabilirlik sağlanmalıdır.
- Duyusal uyarılma sağlanmalıdır.
- Bitkilerin iyileştirici etkilerinden (bahçe terapisi) yararlanılmalıdır.
- Kullanıcıların sağlık bahçelerinde fiziksel ve duygusal olarak güvende hissetmesi sağlanmalıdır.
- Bitkilendirme, oturma birimleri ve diğer tesisler; ihtiyaçlara yönelik dikkatli bir şekilde kullanılmalıdır.
- Bahçenin bakımıyla ilgili bilinçli olunmalıdır (Ghose, 1999).

Yukarıdaki maddeleri şu şekilde açıklanabilir;

3.4.1 Tasarlanan mekânın ruhu

Başarılı bir iyileştirme bahçesi, ihtiyaçların iyi bir şekilde anlaşılabilmesine bağlıdır. Bu da o yere gerekli olan ruhun oluşturulabilmesi ve gerekli program ihtiyaçlarının sağlanabilmesi ile mümkündür. Eckerling'e göre bir iyileştirme bahçesi tasarlanmasında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, hastaneye daha fazla yatak ya da ekipman sağlamak için kimi zaman unutulmuş ya da ihmal edilen o yere ait ruhun

bulunması, korunması ve muhafaza edilmesidir (Eckerling, 1996b). İnsanların rahat hissettikleri daha az stresli benzersiz ya da eşsiz mekanlar oluşturmanın temel çıkış noktası, insanların iç dünyalarına hitap eden yerler yapılmasından geçer.

Estetik tasarım ilkeleri ve bahçe elemanları aracılığıyla manevi bir sığınak oluşturan ve iç dünyaya hitap eden yerler, stresi azaltır ve sağlık üretirler. Bitkilendirme ve peyzaj tasarımı; renk, doku ve keyif verici formları önererek ilginç ve nazik bir biçimde duyuları uyarır. Bu bağlamda tasarlanan bahçeler, duyular tarafından şöyle algılanırlar;

- Doğal bahçe elemanlarının kullanımı sayesinde duysal açıdan ilgi çekilir.
- Özel ve kişisel alanlara yer verilmesi ile güven duygusu yaratılır.
- Bahçe elemanlarının hafif düzenlenmesi ile rahatlama duygusu sağlanır.

Sağlık bahçeleri, kendini yenilemek ve geçmişini gözden geçirmek için teşvik edici koronaklar teklif eder. Bu bağlamda “bahçe” kelimesi, doğal bir değerlendirme yoluyla insanların kendilerini iyileştirebilecekleri manevi yerleri tanımlamak için kullanılabilir.

3.4.2 Yerleşim Planlaması, Konum ve Tasarımda Çeşitlilik

Planlama aşamasında, profesyonel bir peyzaj mimarı, yerleşim alanının özelliklerini, çevrede bulunan açık alan yada alanlarının konumunu, potansiyel kullanıcılarını ve sağlık tesisinin program gereksinimlerini iyice araştırmalı ve analiz edilmelidir. Mekânsal düzenlemede dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardır;

- Açık alanlar ve kamusal alanlar bunlara hastanenin ana girişi de dahil olmak üzere pek çok alan rahatlıkla görülebilmeli ve bu açık alanlara yönelik açıklayıcı, net yönlendirici tabelalar bulunmalıdır.
- Açık alanlarda farklı kullanıcı gruplarına ve farklı ihtiyaçlara yönelik olarak intim, yarı intim ve kamusal açık alan gibi çeşitli alan kullanımına yer verilmelidir. Bu çeşitli alan kullanımları farklı mesâfelerde konumlandırılmalıdır; kafeteryanın yakınlarındaki geniş alanları yemek alanı olarak, ana girişin yakınlarındaki ve çok تنها olmayan yakın alanları da servis alanı olarak düzenlenmelidir.
- Açık alanlar, bu alanlardan ve bu alanlarda bulunan aktiviteleri yapmaktan keyif alan hastaların odalarına yakın olarak planlanmalıdır.

- Açık alan planlanmasında, çocuklar da unutulmamalıdır. Özellikle onların rahatça oynayabilecekleri özel alanlar tasarlanmalıdır.
- Oluşturulan alanların çeşitliliği sağlanarak hem bireysel hem de grup etkinliklerine olanak sağlayacak şekilde farklı aktivitelere ve farklı gizlilik düzeylerine uygun alanlar oluşturulmalıdır.
- Bitkilerden bir tampon oluşturularak hastanedeki insanların pencerelerden bahçedeki insanları izlemesi engellenmelidir.
- Bahçede oluşturulan kamusal alanlarla intim alanlar arasındaki geçişi akıcı bir şekilde sağlanmalıdır.
- Kullanıcıların bahçe içerisindeki güvenliği sağlanmalıdır.
- Dışarıdan gelen rahatsız edici sesler minimuma indirilmelidir. Bahçeler için mümkün olduğunca gürültülü caddelerden veya klimalar gibi gürültü çıkaran mekanik aletlerden uzak yerler tercih edilmelidir. İstenmeyen seslerin engellenemediği durumlarda bu sesler su sesi ya da rüzgar çanı kullanılarak maskenmelidir.
- Bahçe planı kafa karışıklıklarını önlemek için kolaylıkla okunabilir olmalıdır. Yollar açık ve net bir şekilde ortaya konmalıdır.
- Alanlar işaretlenerek kullanıcıların yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu işaretlemeler kimi zaman heykel, çiçek yatağı kimi zaman ise su ögesi kullanılarak yapılmaktadır.
- Işığa karşı hassasiyetleri farklı olan kullanıcılar düşünülerek ışık hassasiyeti farklı olan güneşli ve gölgeli alanlar oluşturulmalıdır.
- Bahçede olabildiği kadar farklı oturma elemanı çeşidi kullanılmalıdır. Kullanıcıların oturma elemanlarını istedikleri yere rahatça taşıyıp oturabilmeleri için oturma elemanları taşınabilir, portatif ve hafif olmalıdır. Uzun süre oturmak için desteğe ihtiyacı olanlar için de oturma elemanları sırt ve kol sestekli olmalıdır.
- Mümkün olan yerlerde su ögesine yer verilmelidir. Suyun insanlar üzerinde yatıştırıcı etkisi bulunmaktadır (Url-26).

3.4.3 Fiziksel ve Görsel Ulaşılabilirlik

Sağlık bahçeleri tasarımında dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri fiziksel ve görsel ulaşılabilirliktir. Mekânda fiziksel ve görsel ulaşılabilirlik sağlanması için dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde sayılabilir;

3.4.3.1 Dengeli ve düzenli bir mekansal düzenleme

Mekansal düzenleme; estetik tasarım kriterlerine göre ilgi çekici, düzenli ve dengeli bir şekilde yapıldığında stresi azaltır ve sağlık üretir. Alan, duyuların algılayabilmesi için görsel algıda dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde sıralanabilir;

- Doğal düzen ve denge duygusu ile görsel çekicilik sağlanmalı; duyuşal açıdan uyarıcı, ilginç ve ulaşılabilir mekânlar tasarlanmalıdır.
- Anlaşılabilir, tutarlı ve okunaklı bir şekilde mekân kurgusu yapılmalıdır.
- Duyuşal ve fiziksel olumlu etkiler yaratılarak duyuşal rahatlama sağlanmalıdır.

Kaplan, Berlyne, Mehrebian ve Russell'a göre yaratılan alanın önemi, ilgi çekici fiziksel yönleri ve odak noktalarıdır. Bahçenin tasarım kriterlerine göre mekansal düzenlenmesinin yapılması duyulara hitap eden, ilginç ve okunaklı bir mekan ortaya çıkarır. Mekanı duyuşal ve fiziksel olarak algılamak rahatlamaı sağlamaktadır (Lynch, 1960). Mekanların anlaşılabilmesi fonksiyonlarını rahatça yerine getirebilmesiyle mümkündür (Kaplans, 1989). Bu bağlamda bir alanda keyifli bir bahçe deneyimi yaratmak için fiziksel fonksiyonlar öngörülmalıdır. Alanda, "okunabilirlik" ve "öngörülebilirlik", düşünsel süreci teşvik ederek yenilenmeyi sağlayarak keyifli bir bahçe deneyimi yaşatır ve stres düzeyini azaltır. Görüldüğü gibi bu iki kavram insanların kaybolan yaşam enerjilerini kazanmalarında ve yaşamlarına devam etmelerinde çok önemlidir.

Mekânsal düzenlemeler "birlik, denge ve ritim" ilkeleri göz önüne alınarak yapılırsa ilginç, keyif verici ve rahatlatıcı olarak algılanan mekânlar ortaya çıkar. Farklı mekânlar ve zengin bahçe elemanlarının kullanılması ile keyif verici mekânsal düzenlemeler yapılabilmektedir. Mekândan belirli bir oranın üzerinde keyif alındığı zaman stres düzeyi azalmaya başlar ve sağlık belirtileri ortaya çıkar.

3.4.3.2 Görsel değerlendirme

Belirlenmiş bir açık alan, bahçe elemanlarının dengeli ve düzenli bir şekilde tasarlanması ile görsel algı oluşturarak stresi azaltır ve sağlık üretir. Bir mekân görsel algıda;

- Duyusal açıdan uyarıcı, ilginç ve ulaşılabilir olması
- Okunaklı ve tutarlı bir mekân olması
- Mekânın işlevini analiz etmek için yeterli bilgiyi sağlaması açısından değerlendirilmektedir.

Kaplan yaptığı çalışmalarda açıklığın, mekânsal yapılandırmada tercih edilen bir kalite gibi görüldüğünü saptamıştır. Bu açıklık, belirli ve sınırlı bir alan içinde tanımlanmalı (bahçenin tanımlanarak sınırlanması ve diğer peyzajdan ayrılması önemlidir çünkü alanda herhangi bir tanımlama ve sınırlama olmaması psikolojik olarak insanların kafalarının karışmasına ve kendilerini buldukları ortamda rahatsız hissetmelerine yol açar) ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bulunulan ortamı anlayıp değerlendirerek yapılmak istenilen şeylerle ilgili kararlar verebilir. Bu bağlamda mekândaki kullanımların net bir biçimde algılanabilmesi, zihinsel yorgunluğu ve psikolojik stresi azaltır.

3.4.3.3 Tüm kullanıcı grupları için fiziksel ulaşılabilirlik

Tasarlanan mekânda tüm kullanıcı grupları göz önüne alınarak tasarım gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda tasarlanan bahçe ya da açık alana, pek çok girişten ulaşılabilmesi ve bu girişler engellilerin de kullanımı düşünülerek tasarlanmalıdır. Alandaki teraslarda ve terasların kendi içerisindeki kot farklılıkları minimum mesafede tutulmalıdır. Scarfone, yürüyüş yollarındaki kot ve seviye farklılıklarını, engelli insanların normal fonksiyonlarını geri kazanmaları için cesaretlendiren görünmez engeller olarak tanımlamıştır (Scarfone, 1996).

Yürüyüş yolları tekerlekli sandalyelerin, sedyelerin ve insanların karşılıklı geçebilecekleri ve kapıların rahatça açılacağı ve manevra yapılabileceği genişlikte olmalıdır. Oturma alanları, kaymaz yüzeyler ve korkuluklarla desteklenmeli, daha az hareket edebilen kullanıcılar da düşünülerek oturma alanlarında korkuluklar daha kısa mesafeli kullanılmalıdır (Şekil 3.3).

Şekil 3.11: Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi, 2006 ASLA Genel Tasarım Onur Ödülü (Url-25).

Bahçeden hasta odalarına ya da personel ofislerine bakıldığında görülen manzaranın farklı seviyeler halinde olması, açık alana fiziksel girişin algılanmasında çok etkilidir. Herhangi bir odadan bahçeye bakıldığında görülen manzaranın insanları içine çekebilmesi ve yürüyüşe davet edebilmelidir. Yatalak ya da hareket engeli olan hastaların odaları bol pencereli bahçeye yakın yerlerde olmalıdır. Burnett, teras bahçeleri ya da saksılı bitkilerle bahçeyi hasta odalarına getirmeyi önermiştir. Bu uygulamanın da hastaların bahçeye çıkma isteğini arttırdığı gözlemlenmiştir. Burnett tavsiyelerinde bir adım daha da ileri giderek, hasta odalarında sürgülü kapılar yardımı ile hasta için gerekli tüm ekipmanı ve yatağını teras bahçelerine çıkarmanın mümkün olabileceğini savunmuştur (Burnett, 1997).

3.4.4 Duyusal uyarılma

Bahçe elemanlarının dengeli bir şekilde tasarlanmasıyla duyular zevkle uyarılır, stres azalır ve sağlık kazanılır. Uyarılma ile bahçede içsel olarak şunlar yaşanır;

- Çeşitlilikten görsel çekicilik sağlanır.
- Duyuların dengeli uyarılmasıyla keşif deneyimi başlar.

- Keyifli bir ortam oluşturularak rahatlama sağlanır.

Fiziksel ve psikolojik sağlık için duyuların zevk alıp uyarılacakları bir ortam oluşturmak için gerekli olan ihtiyaçlar göz önüne alınır. Ortamdan keyif alındığı zaman, bedenen ve ruhen olumlu davranışlar sergilenmeye başlanır ve böylece iyileşme gerçekleşir. Karmaşıklık, keşif davranışını teşvik etmek için gereklidir (Berlyne, 1960). Bu “karmaşıklık” kavramı Berlyne tarafından uyarılmayı azaltmak için bulunmuştur ve eğer ortamdaki karmaşıklık tolere edilebilir düzeylerde olmazsa psikolojik açıdan olumsuz durumlara sebebiyet verebilir.

Mehrabian ve Russell, Kaplan ve Ulrich gibi bazı araştırmacılara göre karmaşıklık ilgi çekici veya zevkli olmalıdır aksi taktirde duyular tarafından algılanmaz. Tasarlanan mekânlarda büyük oranda karmaşıklık önerilir ama stres düzeyini arttıracak oranlarda ilgi çekici ve rahatsızlık verecek kadar uzun süre algılanması tavsiye edilmez. Kaplan (1989), Mehrabian ve Russel (1974) ve Ulrich (1983) çeşitli türlerle düzenlenmiş zengin bir çevrenin, görsel çekicilik ve çoklu duyuşsal uyarılma ile gerekli keyfin alınabileceğini belirtmişlerdir. Bir bahçe; ışık, renk, doku gibi üç temel tasarım elemanı, mekan ve bahçenin formu ile birlikte iyileştirme etkisi kazanabilir.

Denge duygusu, çevrede ve yaşamda hissedildiği zaman zevk vermektedir. Dengeli bir uyarılma, çevredeki ortamı keşfetmek için gerekli motivasyonu sağlar. Doğadan keyif almanın yollarını aramak hayatta kalmayı sağlamaktadır (Wilson, 1993). Ulrich (1983) ve Kaplan (1989) tarafından önerildiği gibi bilgi ve etki ikisi birarada tam anlamıyla keyif verici bir deneyim sağlamaktadır. Bu durum bizim yeteneklerimizi geliştirdiği gibi ortamdan neden zevk aldığımızı ve neden rahatladığımızı anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kaplan (1989) ve Ulrich’e (1983) göre bilgi ve etki, alınan keyfin göstergesi olması açısından çok önemli iki noktadır. Bu bağlamda rahatlama, keyfi yerine getirir; keyif te hem fiziksel hem de manevi açıdan sağlıklı davranışlar oluşmasına yardımcı olur.

Beş duyunun bir araya gelmesiyle duyuşsal uyarılma gerçekleşmektedir. Eckerling’e göre bahçeye duyuların da dahil edilmesiyle yaşanan deneyim daha doyurucu ve tam olur (Eckerling, 1996a). Beş duyu organımız şu şekilde sayılabilir;

- Görme
- İşitme

- Dokunma
- Tat alma
- Koklama

3.4.4.1 Görme

Görme insanın en önemli duyularından bir tanesidir. Hasta odalarından görülen manzaranın, insanların ilgisini ve dikkatini çekebilmesi için büyük bir titizlikle tasarlanmalıdır. Tasarlanan alanda, insanların ilgisini çekecek ve onları, alanı kullanmaları için istek duymalarına sebep olacak çok çeşitli doku, renk, form ve ilgi çekici atraksiyon kullanılmalıdır. Doku çeşitliliği pek çok farklı malzeme ile sağlanabilmektedir: bitkiler, kaldırım taşları, çakıltaşları gibi. Hastanelerde özellikle de uzun süreli hizmet veren bakımevlerinde, bahçelerde meydana gelen mevsimsel değişiklikler çok önem kazanır. Burnett, bahçelerde meydana gelen mevsimsel değişikliklerin zamanın geçtiğini anlamayı ve gerçek hayata tutunmayı sağlayan, yegane güç olduğunu belirtmiştir (Burnett, 1997). Zamanın geçişi; bitkilerde meydana gelen mevsimsel değişimler, çiçeklenme ve yaprak renklerindeki değişimlerle farkedebilir. Görme duyusunu etkileyen diğer bir faktör de renktir. Renkler sahip oldukları dalga boylarına bağlı olarak insanlarda sukûnet, heyecan ve pozitiflik gibi pek çok farklı duygu uyandırabilir.

3.4.4.2 İşitme

Sağlık bahçelerinde sakinleştirici ve rahatlatıcı seslerin, stresi azaltmada önemi büyüktür. İyileştirici çevredeki en önemli eleman akan yada düşen su sesidir. Burnett ve Ulrich'e göre su inanılmaz derecede iyileştirici etkiye sahiptir : örnek olarak su sembolik olarak yaşam kaynağını temsil eder. Aynı zamanda temizliği de simgeler. Akan suyun hastalıkları ve stresi de beraberinde götürdüğüne inanılır. "Psikolojik Tarama" (beyaz ses) ile istenmeyen seslerin perdelenerek giderilmesini sağlar ve iyileştirici bir etki yaratılır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1995). Duyular üzerinde kuşların kanat çırparken çıkardıkları sesler ile yaprakların rüzgarda hareket ederken çıkardıkları seslerin de olumlu etkileri vardır. Belirli bir açık alanda rüzgar gülü kullanılması o alanın hastane havasından uzaklaşıp daha yaşayan ve canlı bir yer haline getirir.

3.4.4.3 Koklama

Güzel kokular sağlık bahçesindeki en önemli elemandır ve insanları davet edici bir etki yaratmalıdır (Burnett, 1997). Güllerin tatlı kokusu ve bitkilerin kokuları bahçede koku duyumuzu uyarıcak hoş bir ortam oluşturur. Kokular hatırlamak istediğimiz güzel anıları veya hatırlamak istemediğimiz, bilinçaltına ittiğimiz kötü anıları çağırabilir (Healy, 1987).

Aromaterapilerle yapılan araştırmalar, kokuların duyuları harekete geçirdiği ve rahatlamayı sağladığı, sakinleştirici ve dinlendirici etkileri olduğunu göstermiştir. Terapistler uzaktaki anıları canlandırmak örneğin mutlu çocukluk anıları gibi yada ruhun iyileştirmesine yardımcı olmak için kokuları kullanırlar. Bahçenin nasıl bir kokuya sahip olacağı verilmek istenen etkiye bağlı olarak bahçeyi kullanacak olan kullanıcılar göz önüne alınarak belirlenmelidir.

3.4.4.4 Dokunma

Prematüre bebekler üzerinde nazikçe yapılan masajın, onların büyüme hızlarında artışa neden olduğu klinik araştırmalar tarafından kanıtlanmıştır. Hayvanları okşamanın, insanlar üzerinde sakinleştirici ve rahatlatıcı etkileri olduğunu görülmüştür. Dokunma duygusu, bitkilerin ve çiçeklerin dokunma isteği uyandırdığı ve arzu edildiği takdirde suyun de dokunulabilir bir özellikte olduğu hastane bahçelerinde çok önemli bir yere sahip elemandır. Tasarımcılar, tekerlekli sandalyeli hastaların bitkilere dokunmak istediklerini göz önünde bulundurmalı ve buna uygun bitki kullanmalıdırlar. Bitkilerin boylarındaki uzama, tekerlekli sandalyenin boyuna göre gerektikçe ayarlanmalıdır. Zehirli ve toksik madde içeren bitkilerin kullanımından kaçınılmalıdır.

3.4.4.5 Tat alma

Hastane ortamında yenilebilir bitkilerden bir bahçenin oluşturulması, kullanıcıların bir peyzajın estetik açıdan görsel bir manzara oluşturması ve aynı zamanda yenilebilir özelliğinin olduğunu görmeleri açısından ilgilerini çekebilir (Burnett, 1997). Daha çok bakım hizmetlerinin verildiği sağlık kuruluşlarında bitkisel terapinin bir parçası olarak, bitki ve sebze bahçesinin oluşturulması kullanıcıların hatıralarının özellikle de aileleriyle olan anılarının canlandırılarak ruhen iyileşmelerine katkı sağlaması açısından önemlidir.

3.4.5 Fiziksel ve duygusal olarak güvenlik hissi

Emniyet ve güvenlik, hastane bahçelerindeki önemli bileşenleridir. Daha evvel de bahsettiğimiz gibi yürüyüş yolları, tekerlekli sandalyeler, sedyeler ve yürüyen insanların karşılıklı geçebilecekleri ve kapıların rahatça her yöne açılabileceği ve manevra yapılabilecek genişlikte olmalıdır. Oturma alanları kaymaz yüzeyler ve korkuluklarla desteklenmeli, daha az hareket edebilen kullanıcılar da düşünülerek oturma alanlarında korkuluklar daha kısa mesafeli kullanılmalıdır. Kot farklılıkları minimum düzeyde tutulmalı ve kolay aşılabilir olmalıdır. Toksik madde içeren zehirli bitkiler kullanılmamalıdır. Bahçeler kullanıcıların kaybolmayacağı ama aynı zamanda gizem ve merak uyandıracak şekilde, basit ve sade bir şekilde planlanarak tasarlanmalıdır. İyi tasarlanmış bir alan, genellikle keyif verici ve dinlendirici olmalıdır (McGrath, 1995).

Sıralı, okunaklı ve ilginç mekanlar stresi azaltır ve bunamaya sahip olan kişiler için çok önemli olan kaybolma korkusunu yok ederek mekandan alınan zevki artırırlar. Kapalı bir bahçe odası ya da hastalar ve aileleri için duygularını gizlice yaşayabilecekleri güvenli bir sığınak oluşturmak için, yeşil duvarlardan faydalanılmalıdır (Delaney ve Burnett, 1992). Oluşturulacak bu alanlar hastane personelinin de kullanımına olanak sağlayarak deşarj olmalarını sağlamalıdır.

3.4.6 Bitkilendirme ve Bahçe Elemanları

3.4.6.1 Bitkilendirme

Bitkiler uzun dönem rehabilitasyon ve bakım hizmetlerinde bütün duyuları harekete geçirerek iyileşmeye çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bu yararlar; kendine olan güvenin yükseltilmesi, sosyal iletişim, kendi yiyeceğini kendinin yetiştirmenin vermiş olduğu zevk ve mutluluk, yaşam ve doğayla kurulan bağlantı olarak sayılabilir.

Sağlık bahçelerinde bitkilendirmede dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardır;

- Bitkilerin kültürlerde ve belirli yaş gruplarında kutsal ya da özel anlamları olup olmadığı araştırılarak bitki seçimi buna göre yapılmalıdır.
- Bazı bitkilerin tıbbi değeri vardır. Bitkilerin tıbbi ve iyileştirici etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

- Bütün duyuları harekete geçiren bitkiler kullanmaya dikkat edilmelidir. Bitkiler çeşitli doku,koku ve renkleriyle hem de rüzgarın etkisiyle yaprakların çıkarmış olduğu sesleriyle duyuları uyandırır. Mevsimsel değişikliklerin farkedilmesi çok önemlidir. Bu mevsimlik değişimlerle kullanıcılar yaşama bağlanırlar.
- Özellikle çocuklar ve bazı ruhsal bozuklukları olan kişiler tarafından kullanılan bahçelerde dikenli ve zehirli bitkilerin kullanımından kaçınılmalıdır.
- Böcek ve hastalıklara karşı dayanıklı bitkilerin kullanılmasıyla pestisit kullanımına gerek kalmaz.
- Çiçek, sebze ya da bitkilere kullanıcıların rahat ulaşabilmesi için yüksek bitki yatakları tercih edilmelidir (Şekil 3.5), (Url-15).

Şekil 3.12: Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi, 2006 ASLA Genel Tasarım Onur Ödülü (Url-25).

3.4.6.2 Bahçe elemanları

Duyusal ve sembolik özellikler içeren bahçe elemanlarının çeşitliliği stresi azaltabilir ve sağlık üretebilir. Bahçe elemanları duyuları harekete geçirecek ilginç, keyifli ve rahatlatıcı özellikte olmalıdır. Bahçe elemanları şöyle algılanmalıdır;

- Formları tanıdık, rahat ve tehdit edici olmamalıdır.
- Işıklar, renkler ve dokular dengeli ve ilgi çekici olmalıdır.

- Beslenme, rahatlatma ve psişik özellikler gibi doğuştan gelen sembolik özellikleri içermelidir.
- İyileştirici kokular, ışıklar, renkler, dokular, tatlar ve sesler hatırlatmalıdır.

Konfor ve güvenlik sunan tanıdık formlar bize doğa ile olan bağlantımızı hatırlatmaktadır. Çünkü bu formlar bizim ruhumuzun doğuştan gelen parçalarıdır (Relf, 1993). Shearer, fraktal geometrisinde bunu referans vermiştir; geometrik formlar, nesnelerin evrendeki yapılarının makyajlarını oluşturmaktadır. Örneğin daire çoğu kültürde sembolik bir anlam taşımaktadır ve sürekli doğaya ve sağlığa atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Güneş, ay ve dünya hepsi daire şeklindedir ve daireler de hayatta dengeden sorumludurlar. Dünya, basit tek bir organizmanın homestazına bağlı olan yaşamın kutsal simgesidir. Lovelock (1974)'a göre bu "Gaia Hipotezi"dir. Bu hipoteze göre dünyadaki her organizma arasında bir denge vardır ve bu konsepte göre bu denge, sağlık üretir. Bu bağlamda Dünya'nın yuvarlak olmasının hayatımızda özel bir anlamı vardır.

Bu formlar bize duygusal ve ruhsal açıdan dokunurlar çünkü Wilson'ın da biophilia hipotezinde çıkardığı sonuç bu formların bize doğal elemanları ve çevreyi algılayabilmemiz için genetik olarak kodlanmış olabileceğidir. İnsanların algı eşikleri çok düşüktür. Wohlwill (1976) form ve düzende karmaşıklığı azaltmak ve yüzeyleri yumuşatmak amacıyla doğada büyük miktarlarda bitki içeren alanlar olduğunu keşfetmiştir. Dağlar, göller, ağaçlar ve diğer doğal formların uzaktan bakıldığında ana hatlarıyla yumuşak ve meleodik sıvı eğrileri gibi doğal görünmektedirler. Bizde bu formları tanıdık, rahatlatıcı ve tehdit edici olmayan doğal formlar olarak algılamaktayız. Bu formlar Kaplan, R. Ve Kaplan, S. (1989)'nin çalışmalarında tercih ettikleri formlardır.

Işık mevsimlere göre değişimler göstererek duylara farklı renk ve dokular sunmaktadır. Doğal ışık, keyif ve konfor hissi uyandırmaktadır. Doğal ışık bir bahçede var ise yansıma yoluyla fiziksel açıdan sembolik olarak sağlık hissi uyandırmaktadır. Renklerin tonları, gölgeleri ve zıtlıkları sayesinde duyları uyarmak ve psikolojik iyileşme sağlamak mümkündür. Renklerin uyumlu kombinasyonları ile bitkisel tedavi yapmak mümkündür. İlginç dokular ile kontrast ve çeşitlilik sağlanarak duylar harekete geçirilir.

Koku, ses ve tat kullanımı, duyuları uyarıcı ve rahatlatıcı bir ortam oluşturarak siniri sistemini uyararak stresi azaltır. Bir sağlık bahçesi, aynı anda birden çok duyuya hitap ederek kullanıcıyı motive etmeli ve iyi hissetmesini sağlamalıdır. Bahçede istediğimiz etkileri alabileceğimiz bir ortam yaratmak için ışık, renk, form ve doku en önemli unsurlardır.

Doğuştan gelen rahatlatıcı, besleyici ve iyileştirici gibi sembolik psikolojik özellikler restoratif bahçelerde önemlidir. Bir sağlık bahçesinde vejetasyon özellikle de çiçekli bitkiler, su ve ışık (renk içeren ve formu olan ışık) en önemli üç sembolik unsurdur. Bu üç unsur olmadan yaşam da olmaz. Bu üç unsur insanlara doğdukları ve yaşamlarını sürdürdükleri dünyaya olan bağlılığı hatırlatmaktadır. Dengeli bir biçimde kullandıkları zaman sağlığı algılatmaktadır.

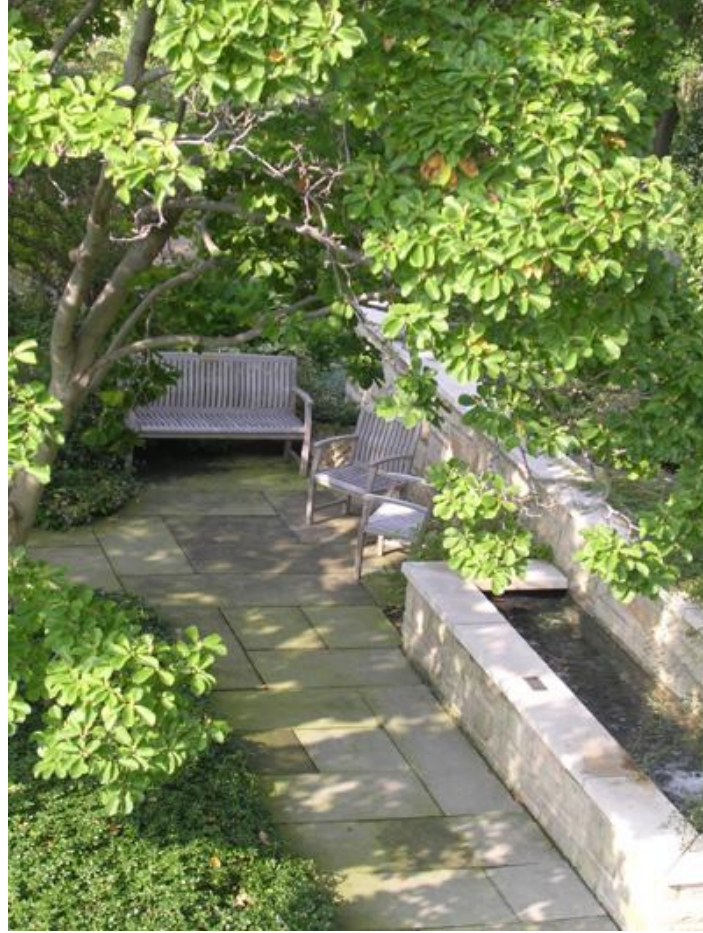
Bu öneriler takip edildiği zaman bahçe boyunca uyum yakalanabilir. Sağlıklı ve dengeli bir estetik tasarımın kalitesi, uyuma bağlıdır. Bir sağlık bahçesi, hem tasarım hem de amaç olarak evrensel kuralları izlemelidir. Bir bahçe tasarımında ışık, renk, doku ve form dikkatlice düşünölmelidir. Bitkilendirme, su ve bahçe mimarisi olumlu duyuşal uyarımlarla iyileştirme hissi verebilmelidir. Bu elemanlar rahatlatıcı, ilgi çekici ve keyif verici olmalıdır. Bahçede bu tasarım unsurları biraraya geldiğinde ortaya iyileştirici ortamlar çıkar (Şekil 3.6).

Şekil 3.13: Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi, 2006 ASLA Genel Tasarım Onur Ödülü (Url-25).

Sağlık kuruluşlarında bulunan bahçelerin sağlayacağı faydalar; duyuşsal uyarımlarla duyuşları harekete geçirerek hastane çevresinden kaynaklanan stresi azaltmak ve sosyal etkileşim için bireylerin bakış açılarını değiştirecek çeşitli güvenli mekânlar oluşturmaktır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1995). Bahçe, birinin gözünden resmedilen tablolar gibi yemyeşil ve rengarenk ağaçlardan oluşmalıdır. Bitkiler ve çiçekler, mevsimsel değişimleri tam anlamıyla yansıtmalı; doku, form ve kokuda çeşitlilik sağlanmalı ve monotonluktan kaçınılmalıdır. Kuş banyoları ve kuş yuvaları gibi özelliklerle hayvanlar ve bitkiler, doğal hayatla birlikte düşünölmelidir. Bu gibi özellikler, duyuşları uyararak iyileşmeye önemli katkılar sağlamaktadır.

Oturma birimleri sosyal etkileşim göz önüne alınarak, özel ve yarı özel olabilecek düzenlemelere fırsat verecek şekilde düzenlenmelidir. Oturma birimlerinde, sandalye ve masa gibi hareketli parçalara yer verilerek kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda yer değiştirilerek arzu edilen alanlara taşıma fırsatı verilmelidir (Şekil 3.7, Şekil 3.8, Şekil 3.9). Böylece çeşitli ve değişik mekan kullanımları cesaretlendirilmiş olur.

Şekil 3.14: Ohio'da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi, 2006 ASLA Genel Tasarım Onur Ödülü (Url-25).

Şekil 3.15: ABD, Boston'da bulunan Virginia Thurston Sağlık Bahçesi (Url-27).

Şekil 3.16: ABD, Bloomfield'taki Duncaster Kliniğinin Sağlık Bahçesi (Url-28).

Bahçe tasarımında hava koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır. Çeşitli hava koşulları düşünülerek farklı ihtiyaçlara yönelik çeşitli alan kullanımları için korunaklı mekânlar oluşturulmalıdır. Güneşli ve gölgeli kullanım alanları ile rüzgardan ve yağmurdan korunmuş alanlar birlikte düşünülmelidir (Şekil 3.10, Şekil 3.11). İnsanların bakış açıları için odak noktaları oluşturulmalıdır. Bu odak noktaları, insanların vizyonlarını değiştirmeli, anılarını tazeleyebilmeli ve yeni anılar oluşmasına yardımcı olmalıdır.

Şekil 3.17: ABD, Boston'da bulunan Virginia Thurston Sağlık Bahçesi (Url-27).

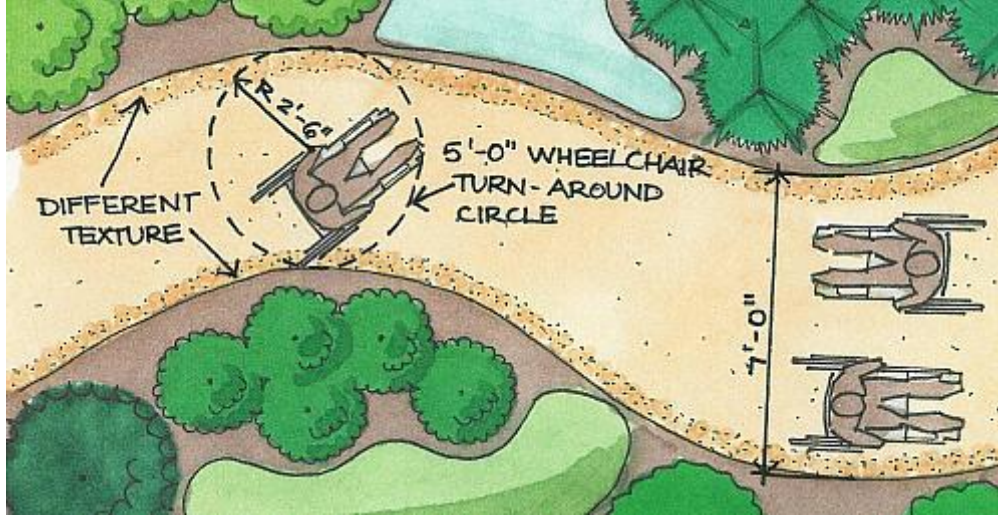

Şekil 3.18: ABD, Boston'da bulunan Virginia Thurston Sağlık Bahçesi (Url-27).

3.4.6.3 Yollar ve Yüzeyler

- Trafiğin tek yönlü olduğu yollarda bir tekerlekli sandalyenin dönüş yarıçapını karşılamak için şekilde görüldüğü gibi en az beş ayak genişliği

sağlanmalıdır. Trafiğin çift yönlü olduğu yollarda ise tekerlekli sandalyeler için minimum yedi ayak genişliği sağlanmalıdır (Şekil 3.12).

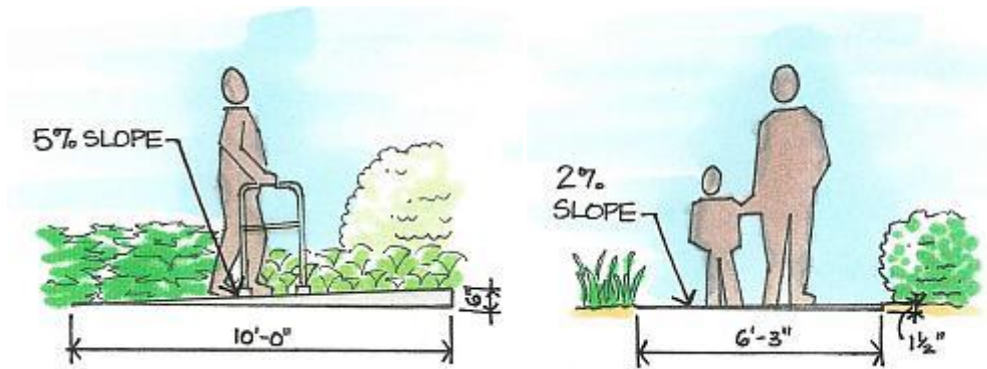
Şekil 3.19: Tekerlekli sandalyelerin rahat hareketi için uygun yol genişlikleri (Url-26).

- Görme yetisi daha az olan insanlara yardım etmek için yollarda doku farklılıkları oluşturulmalıdır. Böylece doku farklılıkları ile yolun dışına çıktıklarını farkedebilirler. Ayrıca yoldaki kenarların yükseltilmesi tehlike oluşturabilir.
- Yol yüzeyleri tekerlekli sandalyeler ve sedyelerin rahat hareket edebilmesi için düzgün ve sağlam olmalıdır (Şekil 3.13). Derin oluklar döşemede engel teşkil edebilmektedir. Döşemede beton iyi bir seçimdir ama pahalı bir malzemedir. Asfalt ise yaz aylarında ısıyı absorbe eder ve daha sonra da absorbe ettiği ısıyı yayarak çok fazla sıcak olmaktadır. Dekompozit granit tekerlekli sandalye kullananlar için iyi bir seçim olsa da koltuk değneği kullananlar için iyi bir seçim değildir. Yeni döşeme malzemesi olan kauçuk, tekerlekli sandalyeler için yeterli sağlamlıkta olup aynı zamanda düşmeler için de minder görevi görmektedir.

Şekil 3.20: ABD, Ohio’da bulunan Cleveland Botanik Bahçesinde bulunan Elizabeth & Nona Evans Sağlık Bahçesi, 2006 ASLA Genel Tasarım Onur Ödülü (Url-25).

- Yürürken destek kullanan hastalar da unutulmamalıdır. Yol kenarlarında gerekli yerlerde korkuluklardan faydalanılmalıdır.
- Parlama yapan maddelerin kullanımından kaçınılmalıdır. Özellikle renksiz çimento kullanılarak yapılan yerler yaşlı insanlar için tehlike oluşturabilmektedir. Bu yüzden eğer mümkünse renki çimento kullanmaya özen göstermeliyiz.
- Açık alanlarda belirtilen sınırlar çerçevesinde eğimler ayarlanmalıdır. Yürüyüş eğimi % 5’i ya da 20 birimlik mesafede 1 birim olmalıdır. Arazi eğimi ise %2’yi ya da 50 birimlik bir artış için 1 birimi geçmemelidir (Şekil 3.14).

Şekil 3.21: Farklı kullanıcılar için eğim oranları; (a) Destekle yürüyen kullanıcılar için (b) Çocuklu kullanıcılar için uygun yüzey eğim oranı (Url-26).

- Yamaç eğiminin 1:20'yi aşmadığı yerlerde kullanıcılara doğal bir destek sağlamaktadır (Url-26).

3.4.7 Bütçe

Planlama sürecinin en başında açık alana harcanacak bütçenin belirlenmiş olması gerekmektedir.Tasarım sürecine geçildiğinde ise açık alan, sağlık tesisiyle bir bütün olarak ele alınmalı ve tesiste uygulanacak olan tedavi programlarının ihtiyaçları, kullanılacak olan malzemeleri ve harcamaları göz önünde bulundurularak tasarım gerçekleştirilmelidir (Kamp, 1996).

Hastane bahçelerinin yaratılmasında va bakımında oluşturulan gönüllü programlar, maliyetin azatılmasına yardımcı olabilir.

- İşlevsellik zorunludur çünkü bahçenin sınırları kullanıcılar için sınırlandırılması gerekmektedir.
- Bahçe tasarımının fiziksel güvenlik ve iyileştirici etkilerinin görülebilmesi için sürdürülebilirlik çok önemlidir.Özellikle hastane gibi sağlık kuruluşlarında bakımsız bahçeler hastaların güveninin kaybedilmesine yol açabilir.Bu yüzden hastanelerdeki bahçelerin bakımlarının yapılması ve temiz tutulması çok önemlidir.Hastane bahçesi tasarımlarında, bahçe bakımlarının hastane personeli tarafından kolayca yapılacak şekilde tasarlanmasına dikkat edilmelidir.
- Bahçenin çevresel seslerden etkilenmemesine dikkat edilmelidir.Aksi takdirde, hastalar bu seslerden rahatsız olur ve fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmezler.
- Hastanelerdeki iyileştirme bahçeleri, genellikle toplanan bağışlarla yapılmaktadır.Bu yüzden tasarlanan bahçelerin, düşük maliyetli olması çok önemlidir (Url-26).
- Son olarak iyileştirme bahçeleri keyifli ortamlar sağlayarak kullanıcıları üzerinde iyileştirici etkiler yaratmaktadır.Eğer iyileştirme bahçeleri kullanıcılarını görsel olarak tatmin edemezse başarılı olmuş sayılmazlar (Kamp, 1996).

3.5 Sağlık Bahçesi Tasarım Amaçları

Literatür taraması, farklı tasarımcılar ve araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalar sonucu elde edilen veriler sonucu elde edilen verilerin harmanlamasıyla;

1. Yol bulma amaçlı tasarım (konum ve fiziksel ulaşılabilirlik)
2. Duyusal uyarılma amaçlı tasarım (beş duyunun dahil edildiği, kullanılan malzemelerde çeşitlilik, doku ve renk farklılıkları, canlı bitkilendirme, su ögesi, ve yüzey farklılıklarının kullanılması)
3. Konfor amaçlı tasarım (oturma, yürüme, gölgeli veya güneşli alanlar, özel veya yarı özel alanlar, koruma ve güvenlik amacıyla kullanılan çeşitli peyzaj elemanları)
4. İyileştirme amaçlı tasarım (restoratif deneyim veya bitkisel terapi) kriterleri elde edilmiştir (Ghose, s.72, 1999).

Bu dört tasarım kriteri ile güçlü terapatik etkileri olan sağlık bahçeleri, kolaylıkla yaratılabilir. Bu bağlamda bu kriterler; hastane ihtiyaçları, program gereksinimleri ve “mekânın ruhu” ile bütünleştirildiği zaman çok daha başarılı sonuçlar alınmaktadır.

3.5.1 Yol bulma amaçlı tasarım

1. Açık alanların varlığı hakkındaki bilgiler arttırılmalıdır:
 - Ana girişten görünürlük sağlanmalıdır.
 - Lobi, bekleme salonu ve kafe gibi kamusal alanlardan bina içine görünürlük arttırılmalıdır.
 - Bireysel reklamlarla alan övülmeli ve alanı kullanmak isteyen insanların sayısı arttırılmalıdır.
 - Kullanıcılar, asansör ve girişlerdeki haritalar, bilgilendirme panoları ile net ve doğru bir şekilde alana yönlendirilmelidir.
2. Dış mekanların konumu dikkatlice düşünülmalıdır :
 - Farklı kullanıcı potansiyelleri düşünülerek farklı nitelikte mekanlar oluşturulmalıdır. Ziyaretçiler ve personel gibi farklı kullanım süreleri ve farklı ihtiyaçları olan kullanıcıların yemek yemesi için kafeterya yanında açık havada, beklemeleri için hastane girişinin yanında, bahçeyi

seyredebilecekleri veya zamanlarını dışarıda geçirebilmeleri için hasta odalarına yakın farklı nitelikte mekanlar oluşturulmalıdır.

3. Görünülebilirlik geliştirilmelidir :

- Bahçedeki hastaların, hastane personeli tarafından rahatça gözlemlenebilmesi gerekir özellikle uzun süreli bakım yapan sağlık tesisleri ve akıl hastanelerinde bu çok önemlidir.
- Akut bakım odalarındaki pencereden görülen vista çok önemlidir.
- Pencereden bakıldığında “balık göz” etkisinden kaçınmak için bitkiler, su ögesi gibi kullanımlar için alan en az 20 metre olmalıdır.
- Açık alanların görünümü insanlara neşe ve umut vermeil, kendilerine olan güvenlerini teşvik etmeli ve cesaretlendirmelidir.

4. Fiziksel erişilebilirlik geliştirilmelidir :

- Dış mekanlardan girişler ulaşılabilir olmalı ve daha az hareket edebilen hastalar da göz önüne alınarak tasarlanmalıdır.
- Kapılar kolay açılır kapanır olmalı ve kapandığında otomatik olarak kilitlememelidir.
- Yüksek basamaklı merdivenlerden, derin oluklardan ve ağır veya büyük agregalardan kaçınılmalıdır.
- Yürüyüş yolları ve diğer yerlerdeki zemin kaplamalarında kaygan zeminlerden kaçınılmalıdır.
- Güçsüz hastaların alan kullanımına yardımcı olmak için korkuluklar kullanılmalıdır.
- Ana yürüyüş yolları iki tekerlekli sanadalyenin rahat geçebilmesi için en az altı feet (1,829 m) olmalıdır.
- Sağlık tesislerinin açık alan girişleri ücretsiz olmalı, geniş manevra alanları ve rampalar içermelidir.

- Açık alan, Engelli Yasası Standartlarında belirtilen ölçülere ve eğitim oranlarına göre tasarlanmalıdır.
- Kullanıcıların, bahçe ve bina arasında geçişini sağlayan bir alan oluşturulmalıdır (Ghose, s.72, 1999).

3.5.2 Duyusal uyarılma amaçlı tasarım

Buradaki temel hedef, beş duyunun : görme, işitme, koklama, dokunma ve tat alma; dahil edildiği bir tasarım oluşturulmasıdır.

1. Binanın içerisinden dışarıya açık alana doğru bakıldığında görünenler :

Pencereler, özgürlüğü ve açıklığı sembolize ederler. Hastanedeki hastalar için pencereler, paneller ve çerçevelerden daha fazlası demektir. Onlar için pencere, hastane dışındaki yaşamdan tecrit edildikleri dünyaya açılan kapı demektir. Pencerelerden hastalar ve personel, doğanın huzurunu hissedebilme, kent yaşamının yoğunluğundan kaçma, mevsimlerin ve gecenin gündüze dönüşümünü izleme, insanları ve yaptıkları aktiviteleri gözlemlenme, dünyayı izledikleri ve aktif bir katılım fırsatı bulurlar (Paine, s.276, 1990).

- Pencereler , asansör lobileri, ziyaretçi salonları, kafeteryalar, personel ve hasta odaları gibi hastanenin en çok kullanılan bölümleri açık alanlara doğru konumlandırılmalıdır.
 - Hasta odalarının pencerelerinde hastanın dışarıyı rahatça görebilmesi sağlanmalı fakat dışarıdan bakıldığında hasta odasının içerisinin görülmemesine dikkat edilmelidir.
2. Mümkün olduğunca çok yerde çim alanlara yer verilmelidir. Çim alanlar; çocuklar, ziyaretçiler, hastalar ve personel gibi farklı kullanıcı grupları için çok yönlü kullanılabilen fonksiyonel yüzeyler sağlamaktadır.
 3. Gür ve renkli bitkilerle çeşitlilik sağlanmalıdır. Bitkiler; renkleri, dokuları, çiçeklenme dönemindeki değişimleri ve kokuları göz önüne alınarak seçilmelidir.
 4. Yükseltilmiş bitki dikim yatakları, tekerlekli sandalyeli hastaların bitkilere erişerek elleriyle dokunup koklayabilmelerine imkan vermektedir.
 5. Bitkiler, buldukları ortama tehlikeli olmayan yaban hayatını da beraberinde getirirler.

6. Bitki materyali pek çok farklı dokuyu içerdiği için monotonluğu önlemektedir.
7. Su elemanı, rahatlatıcı ve yumuşak sesiyle psikolojik olarak rahatlama sağlarken aynı zamanda istenmeyen sesleri de perdeler.
8. Bahçe, hastalarda yada personelde sahiplenme duygusu uyandırır ve bitkisel terapi ile zihnin uyarılmasını sağlar. Zehirli ve alerjik bitki kullanımından kaçınılmalıdır.
9. Bitki materyalinin özelliklerini içeren kimlik tabelaları kullanmak, kullanıcıların ilgisini çeker (Ghose, s.74, 1999).

3.5.3 Konfor amaçlı tasarım

1. Farklı özellikte oturma düzenleri sağlanmalıdır : grup halinde kullanılan banklar sosyal etkileşimi sağlarken hareketli sandalyeler ve masalar da kullanıcıların özel ihtiyaçlarına göre açık veya kısmen kapalı ya da تنها yerlerde oturma olanağı verir.
2. Bireysel oturma elemanları sağlanmalıdır. Bunlar yükselteli alanlar veya bitkilerin yakınlarında oluşturulan intim alanlar olabilir.
3. Özellikle fiziksel olarak zayıf hastaların rahatı için, arkalıklı ve kolları koymak için destek yerleri olan oturma elemanları kullanılmalıdır.
4. Uzun süre yürüyebileceğinden emin olmayan ve bahçeyi uzun uzadıya dolaşıp keşfetmek istemeyen hastalar için yürüyüş yollarının yakınlarına oturma birimleri konmalıdır.
5. Hem güneşli hem de yağmurlu zamanlarda kullanılacak, kullanıcıların isteklerine göre ayarlayabilen korunaklı noktalar oluşturulmalıdır.
6. Rüzgar ve yağmur korunakları yapılmalıdır.
7. Oturma elemanlarının yönü vistaya doğru olmalıdır.
8. Çöp kutuları, giriş ve yürüyüş yollarına yakın konumlandırılmalıdır.
9. Yeşil alanın içerisine veya yakınlarına çeşme ve tuvalet konmalıdır.
10. Sigara içme alanları oluşturulmalıdır böylece sigara içmeyen kişileri rahatsız etmeden isteyenler sigaralarını diledikleri gibi rahatça içebilirler.
11. Bitki materyali ve su ögesi kullanımı ile, klima gibi makinalardan gelen istenmeyen sesler perdelenir (Ghose, s.75, 1999).

3.5.4 İyileştirme amaçlı tasarım

Bu kategori altındaki tasarım kriterleri, daha iyi bir iyileştirme ortamı yaratılması için daha önce saydığımız üç kategoriden gelen kriterler oluşturmaktadır.

1. Hastaların dikkatini dağıtmak için farklı duyuşsal uyarın odak noktaları oluşturulmalıdır.
2. Hastaların ilgisini ve dikkatini çekmek için parlak, renkli bitkililer kullanılmalıdır.
3. Bitkilerde doku, renk, çiçeklenme dönemi, boy ve dallanma özellikleri açısından farklı varyasyonlar kullanılmalıdır.
4. Yaşamın döngüsünü ve ritmini; ağaçların, çalıların ve çok yıllık bitkilerin mevsimsel yaprak rengi değişimleri, yeni yapraklanmaları ve çiçeklenme dönemlerinde meydana gelen değişimlerle anlaşılması sağlanmalıdır.
5. Bahçe ve bitkiler, kuşlar ve tehlikeli olmayan yaban hayatını da beraberinde çekeceği için hastaların duyuşsal olarak uyarılmalarını sağlayarak ruhlarını canlandırır.
6. Çeşmelerden akan suyun sakinleştirici özelliği, psikolojik perdeleme sağlayarak hastaların mekana odaklanmalarını sağlar.
7. Açık alan, hastanenin stresli ortamından bir “kaçış” mekânı olmalıdır.
8. Uzun yürüyüş yolları ve vistalar, hastaların, fiziksel ve psikolojik açıdan olumlu gelişmelerini sağlar; kişisel bakış açılarını değiştirir ve ruh hallerini geliştirmeye yardımcı olur.
 - Tefekkür için yapılan yollar dolambaçlıdır ve düşünmeye fırsat verir ve diğer yürüyüş yolları gibi ulaşılabilecek yere direk götürmez, farklı yol alternatifleri ve rotalar sunar.
 - Geniş alanlardaki yürüyüş güzergâhlarında; vistalar, korunaklı noktalar ve bitkilendirilmede çeşitlilik bulunur.
9. Tefekkür için tasarlanan tenhâ ve intim alanlar olduğu gibi sosyal iletişim için de alanlar ayrılmalıdır.
10. Bitkilendirme, intim veya yarı özel oturma alanlarında, güven hissi verilmesine yardımcı olur.
11. Alanda genel olarak huzurlu ve destekleyici bir ortam yaratılarak gizem duygusu sağlanmalıdır.

12. Oturma elemanlarında kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak için, sabit olmayan masa ve sandalyeler kullanılmalıdır.
13. Oturma elemanlarını manzaraya doğru konumlandırılması ile hastaların psikolojik olarak alandan uzaklaşması sağlanmalıdır.
14. Tutarlı ve kolay takip edilebilen bahçe organizasyonu ile güvenlik hissi sağlanmalıdır.
15. Fizisel güvenlik için bahçe bakımı düzenli olarak sağlanmalıdır (Ghose, s.76, 1999).

3.6 Sağlık Bahçelerinin Avantajları

Hastane bahçeleri hakkında şu ana kadar belirli miktarlarda bilimsel veriye ulaşmış ve bu bilgileri aktardık. Peki bu iyileştirme bahçeleri sağladıkları bu avantajları nasıl yapmaktadır? Bir tasarımcı sağlık kuruluşlarına iyileşme etkilerini destekleyici ve duyarlı makul ücretli bahçeler için öneriler ortaya koyarken, hastane yönetimi tarafından neler beklenmektedir? Tasarımcı orta yolu nasıl bulmalıdır?

Sağlık bahçeleri hakkında doğrudan ve dolaylı yollardan yapılan çok geniş ve büyük kapsamlı bir araştırmayı baz alarak iyileştirme bahçesilerinin bulunduğu sağlık kuruluşlarına getirdiği avantajlar şöyle sıralanabilir;

Hastaların, ziyaretçilerin ve personelin anksiyete ve stres oranlarında azalma meydana gelecektir.

Depresyon oranında azalma meydana gelecektir. Özellikle de bahçede egzersiz yapan hastalarda depresyona yakalanma riski azalacaktır.

Kronik ve terminal hastaların yaşam kalitesinde gözle görülür bir artış kaydedilecektir. Özellikle de bahçede egzersiz yapan hastalarda bu artış daha fazla olacaktır.

Hastalardaki ağrı duyma hissi azalacaktır.

Sağlık tesisi, bahçeden daha fazla yararlanmak için daha farklı ve gelişmiş yollar bulacaktır. Özellikle bahçe sağladığı yararlardan sonra çok daha farklı bir görünüme ve çok daha önemli bir konuma sahip olacaktır.

Maliyetlerin azalması sağlanacaktır;

-Hastaların daha az ağrı kesiciye ihtiyaç duyacaktır ve böylece ağrı kesici ilaçlara ayrılan ödenek azalacaktır.

-Hastaların sağlık tesislerinde kalma süreleri kısılacaktır böylece aynı süre içerisinde eskisine oranla daha fazla hasta tedavi etme imkanı sağlanacaktır.

Hastaların hareketlilikleri ve bağımsızlıkları artacaktır. Eğer bahçede tekerlekli sandalyeli hastalar ve gezintiye çıkan hastalar için belirli uzaklıktaki çeşitli mesafeler hedef olarak konursa bir süre sonra hastalar kendi kendine daha fazla hareket etmeye ve koyulan hedefe ulaşmaya çalışırlar bu sayede büyük ilerlemeler kaydedilir.

Daha fazla hasta memnuniyeti sağlanacaktır.

Sağlık tesisi personeli yaptığı işten daha tatminkâr olacak ve işini zevkle yapacaktır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1999)

Sağlık bahçeleri sayılan tüm bu faydalarının yanında stres düzeyinin azaltılmasına yaptığı olumlu etkilerden de bahsedilmesi gerekir. Bugünün dünyasının modern hastalığı olan stres üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların çoğunun amacı, stresin kaynağını bulmak ve tedavi yöntemleri üzerine olmuştur. Selye (1936) ve Lazarus (1966), çalışmalarının sonucunda, stresin insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olabileceği sonucuna varmışlardır. Teorilerine göre insanların sağlıklı ve zinde kalabilmeleri için hayatlarındaki stresi azaltmaları gerekmektedir. Dr. Benson'a göre stresi azaltmanın yolu rahatlatıcı bir deneyim olan "gevşemekten" geçmektedir. Bu bağlamda egzersiz ve meditasyon, stres azaltma tedavilerinde kullanılan en gözde yöntemlerdir.

Bahçede yapılan egzersizler, kişilerin doğayla bağ kurmasına yardımcı olarak içlerine ruhsal yolculuk yapmasına olanak tanır. Kaplan ve Lewis, bahçenin faydalarından bahsetmiş ve doğaya yakın olmanın psikolojik stresi azaltan doğal bir ilaç etkisi gösterdiğini belirtmişlerdir. Kaplan, Lewis, Ulrich, Wilson ve diğerlerine göre, kişisel sağlığın devamı için doğaya yakın olunmalıdır. Bu bağlamda bahçe, stres azaltmak için tavsiye edilen araçlardan biridir. Bir sağlık bahçesi; estetik tasarım ilkelerine ve uluslararası sağlık kurallarına göre duyuları ve doğal dünyayı uyumlu bir şekilde düzenlemelidir. Bu ilkelere göre yapılan bir sağlık bahçesi iyileştirici nitelikte olur. Dolayısıyla bir sağlık bahçesi; bedeni ve ruhu iyileştirmek, insanoğlu ile doğa arasında doğuştan var olan içsel ilişkiyi sağlamak, sanatsal tasarımı harmoni ile bütünleştirmek ve duyuları iyileştirmek için yaratılmaktadır.

3.7 Bahçe Bakımının nemi

Marcus ve Barnes, California'da pek çok hastanede yapmış oldukları gözlemler sonucunda,

bir hastane bahçesinin etkin kullanımına katkıda bulunan ana faktörün; hastane personeli, hasta ve ziyaretçilerin farkındalığı olduğunu saptamışlardır. Farkındalığın arttırılabilmesi için bilgilendirme şarttır. Bu amaçla ortak alanlara, bahçeye ve açık alanlara yönlendirici tabelalar konması gerekir. Hasta bilgilendirme kitapçıklarında hastanede açık alan, büfe ve dinlenme salonu gibi alanların yerini gösteren haritalar yer almalıdır. Bunlarla birlikte hastane yönetimi, açık alanların yönetiminde aktif bir rol üstlenmeli ve hastane personelinin açık alanların iyileştirmesi üzerine eğitilmesi ve aktif açık alan kullanımını desteklemesi gerekmektedir.

Sağlık tesislerinde yapılan açık alan bakımları, hastaların fiziksel sağlığına olumlu yönde katkı sağladığı gibi onların güvende hissetmelerini sağlayan bir terapi gibi yarar sağlamaktadır.

Sağlık bahçesi tasarım ilkelerinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmesinden sonra bu ilkeler ve bilgiler doğrultusunda Hindular Tekkesi bahçesinde yapılacak olan örnek sağlık bahçesi tasarım çalışması doğru bir şekilde rahatlıkla yapılabilir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1 Sağlık Bahçelerinin Olumlu Etkileri

İnsanların kendilerini psikolojik ve fizyolojik yönden iyi hissetmeleri için tasarlanan ve uygulanan bahçelere sağlık bahçeleri denmektedir. Sağlık bahçeleri genellikle stresi azaltmayı ve sağlık durumunu iyi yönde etkilemeyi hedefleyen huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri ve hastaneler gibi bakım kuruluşlarının bahçelerinde tasarlanmaktadır (Elings, 2006).

Yakın zamanda gündeme gelen sağlık bahçeleri ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda, insan mekanizmasının doğayla birebir ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaşam stresi ve psikolojik sarsıntılarla doğa arasında bir bağlantı kurulmuş ve doğanın insan yaşamında bir tampon görevi üstlendiği anlaşılmıştır (Sherman et al. , 2005). Ayrıca doğanın ve iyi düzenlenmiş açık alanların, insanlar üzerindeki stresi azalttığı ve ruhsal durumlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Whitehouse et al. , 2001). Bu olumlu etkiler şöyle sıralayabilir;

1. Çocuklar üzerindeki olumlu etkileri
2. Yaşlı insanlar üzerindeki olumlu etkileri
3. Hastanede bulunan hastalar üzerindeki olumlu etkileri

4.1.1 Çocuklar üzerindeki olumlu etkileri

İyileştirme bahçeleri fiziksel semptomları dindiren, stresi azaltan, aktif veya pasif aktiviteler sayesinde çocukların esenliklerini artıran doğal mekanlardır (Marcus ve Barnes, 1999).

Doğa ve doğal alanların, çocuk gelişimi ve onların psikolojileri üzerinde birçok olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir. Çocuk gelişiminde doğayla birebir temasın, çocukların duygularını; şefkat ve moral duygularını olumlu yönde etkileyip, çocukların kişilik ve şahsiyet gelişimlerine olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu bahsedilen olumlu etkiler şöyle sıralanabilir;

- Sağlık bahçeleri ile çocukta kendine güven, kendine saygı, özgünlük ve kapasitede artış sağlanmaktadır.
- Doğal alanlar hem sağlıklı çocuklar hem de zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar üzerinde olumlu etkilere sahiptir.
- Doğal özellik taşıyan sağlık bahçeleri, hastaneye yatırılan pediatrik çocuk hastaların iyileştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.
- Çocuklar, sağlık bahçesinde yapılan aktif veya pasif aktivitelerle mutlu olmaktadır.
- Sağlık bahçelerinde yapılan açık alan terapileriyle, fiziksel ve zihinsel engelli çocuklar üzerinde hem fiziksel hem de psikolojik açıdan olumlu etkiler sağlanmaktadır.

Doğal alanlar, sağlıklı çocuklar üzerinde pozitif fayda sağlamakla birlikte, zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar üzerinde de, olumlu etkilere sahiptir. Bu sebeple, doğal özellik taşıyan iyileştirme bahçeleri, hastaneye yatırılan çocuklar için de önemli görülmektedir (Horsburgh, 1995). Sağlıklı yaşama katkıda bulunan dış mekan alanları, hastaların iyileştirilmesinde özellikle pediatrik alanda önemli rol oynamaktadır (Devlin ve Arnell, 2003).

Zihinsel ve fiziksel engelli çocukların buldukları hastanenin terapi bahçesinde, aktif ve pasif oyunlara katılması, psikolojilerini pozitif yönde etkilemekte olup, çocuklar daha paylaşımcı ve daha sakin olmakta, görevlilere ve bakıcılarına karşı daha itaatkar yaklaşmaktadırlar. Bu çocuklar bahçede sürekli değişik şeyler keşfedip bulduklarından dolayı canları sıkılmamakta, daha neşeli ve paylaşımcı olmaktadır (Said, 2003).

Hollanda Sağlık Konseyi, çocuklar için doğru tasarlanmış dış mekan alanlarının, çocukları fiziksel aktivitelerde bulunmaya teşvik ettiğini ve bu aktivitelerin fiziksel veya psikolojik açıdan hasta çocuklar üzerinde pozitif katkılarının olduğunu, özellikle yapılan aktivitelerin çocuk kas-iskelet gelişimini desteklediğini ve obezite gibi rahatsızlıkları minimize ettiğini açıklamıştır (Elings, 2006).

4.1.2 Yaşlı insanlar üzerindeki olumlu etkileri

Doğal alanlar ve profesyonelce düzenlenmiş dış mekanlar, birtakım fiziksel ve psikolojik baskılar altında bulunan yaşlı insanlar için de şüphesiz ki önem taşımaktadır (Beer, 2003).

Son zamanlarda yapılan çalışmalar sonucunda, sağlık bahçelerinin ve bu bahçelerde yapılan çeşitli aktivitelerin, yaşlıların hayatlarına pozitif etkiler kattığı bulunmuştur. Yapılan bu çalışmaların sonuçları iyileştirme bahçeleri ve bahçeciliğe olan eğilimi arttırmıştır. Artık batıda bahçecilik, yaşlıların boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıkları aktivitelerin başında gelmektedir (Burgess, 1990; Hill ve Reff, 1983).

İnsanların sağlığını iyileştirmek için bilinçli olarak tasarlanmış sağlık bahçeleri kapsamındaki bu spesifik bahçelerin, yaşlılar üzerindeki pozitif etkileri şu şekilde sıralanabilir;

- Sağlık bahçeleri, yaşlı bireylere sosyalleşme fırsatı vermekle beraber, geniş alanda aktivite imkanı da (çim biçme, bahçecilik, çelik dikme vs.) sağlamaktadır.
- Sağlık bahçeleri; yaşlı insanların, önceki ev hayatlarının hatırlanması ve uyarılmasına imkan sağlamaktadır.
- Sağlık bahçeleri, yaşlı insanların hafızalarını yenilemekte, hislerini ve dikkatli kalma sürelerini yükseltmeye yardımcı olmaktadır.
- Hastaların, sağlık bahçelerinde çeşitli aktivitelere katılması diğer yaşlılarla olan iletişimlerini arttırmaktadır.
- Yeşil alanda yapılan egzersizler, yaşlıların hem fiziksel hem de psikolojik açıdan sağlık durumlarına olumlu yönde katkılar sağlamaktadır.
- Açık alanda yapılan aktiviteler, yaşlıların fiziksel aktivitelerinin ve motivasyonlarının artmasına yardımcı olmaktadır.
- Fiziksel aktiviteler, sağlıklı yaşama katkı sağlamak ve kalp rahatsızlığı gibi çeşitli kronik hastalık risklerini de azaltmaktadır.

4.1.3 Hastanede bulunan hastalar üzerindeki olumlu etkileri

Profesyonel yaklaşımlarla düzenlenmiş sağlık bahçelerinin hastalar, refakatçiler ve personeller üzerindeki olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir;

- Sağlık bahçeleri ve doğanın varlığı; hastaların, personelin ve refakatçilerin memnuniyetlerini arttırmaktadır.
- Sağlık tesislerinde sağlık bahçelerinin olması, hastaların iyileşme sürelerinin kısalmasına yardımcı olmaktadır.
- Sağlık bahçeleri, personelin veriminin artmasına sağlamaktadır.

- Sağlık bahçelerinin varlığı ile hastalarca kullanılan ilaç oranında azalış sağlanmaktadır.
- Sağlık bahçeleri, buldukları sağlık tesislerine ekonomik açıdan olumlu yönde katkılar sağlamaktadır.
- Sağlık bahçelerinin varlığı, personel-hasta iletişiminin artmasını yardımcı olmaktadır.
- Sağlık bahçelerinin varlığı ile bulunduğu sağlık tesisinin yönetici, personel ve hasta bakıcı gibi her zaman yoğun baskılara maruz kalan çalışanlarının iş kalitesi artırılması sağlanmaktadır.

4.2 Sağlık Bahçeleri Tasarımında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Bir sağlık bahçesi tasarımı için tasarım ilkelerini kullanarak bir birlik oluşturmak çok önemlidir. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar incelendiğinde sağlık bahçeleri tasarımında dikkat edilmesi gereken ilkeler şu şekilde özetlenebilir;

- Tasarım sürecine kullanıcılar da dahil edilmelidir.
- Tasarımda bütün kullanıcı grupları göz önünde bulundurulmalıdır. Engelli, çocuk, yaşlı gibi çeşitli kullanıcı gruplarının bahçeye erişilebilirliği sağlanmalıdır.
- Basitlik, iyileştirme bahçeleri tasarımlarında mekanın kolay algılanabilmesi için gereklidir. Bahçedeki mekânsal organizasyon kolay okunabilir olmalı ve kullanıcılar yönlerini rahatça bulabilmelidir.
- Tasarım hem göze hem de duylara da hitap etmeli çeşitli form, doku, mevsimsel değişimler ve renkler içermelidir.
- Mekânın bir bütün olarak istikrarlı angılanabilmesi için dengenin simetrik ya da asimetric olarak sağlanmasına bağlıdır. Bu yüzden dengenin oluşturulması çok önemlidir.
- Mekânsal organizasyon, mevsimler ve hava koşulları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.
- Anahtar objeler kullanarak, odak noktaları oluşturularak ve hacimli bitkilerin kullanılmasıyla alanda oluşturulan çeşitli odak noktaları ile insanların bahçede yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

- Bir alandan diğereine geerirken belirli bir düzen oluşturulmalı ya da yumuşak geçişler sağlanmalıdır.
- Bahçe tasarımımda uygun ölçeklerin kullanılması çok önemlidir.
- Bahçede yaban hayatı (kuşlar, kelebekler, küçük hayvanlar, vb.) desteklenmelidir.
- Yaşam döngüsünün etkisi, bitkilerin mevsimsel değişikleri ile güçlendirilmelidir.
- Bahçe kullanıcıları için yaşamdaki stresli ortamlara kontrast olarak rahatlatıcı ve sakin ortamlar oluşturulmalıdır.
- Eğer mümkünse ve yeterli alan varsa su ögesi kullanılmalıdır.
- Kullanıcıların ihtiyaçlarına göre kolayca şekillenebilen hareketli bahçe elemanları kullanılmalıdır.
- Bahçe elemanlarında kullanılan malzemeler dayanıklı olmalıdır.
- Tüm kullanıcı grupları göz önüne alınarak bitkisel tasarımda zehirli bitkiler kullanılmamalıdır.
- Tasarlanan bahçeler, en az bakımlı maksimum fayda verecek şekilde dşnlmelidir.
- Güvenlik hissi sağlanmalıdır.
- Çeşitli gizemler oluşturularak kullanıcıların ilgisi çekilmelidir.
- Çok amaçlı olarak kullanılabilen fonksiyonel çim alanlar oluşturulmalıdır.
- Döşeme elemanlarında yapay sert malzemeler yerine doğal malzemeler tercih edilmelidir.
- Yürüme yollarında keskin açılarla alışılmamalı, eğer alan açılı çalışmaya zorluyorsa yol kenarında bitki kullanımı ile keskin hatlar yumuşatılmalıdır.
- Kot farkı ve teraslarla mekâna hareketlilik getirilmelidir.

4.3 Sağlık Bahçelerinin İçinde Buldukları Durum

Sağlık tesisleri, uzun bir süredir teknolojik gelişmelere, idari etkinliklerine ve verimliliklerine odaklanmışlardır. Halkın ilgisinin artması ve bilinçlenmesi ile birlikte sağlık kuruluşlarındaki tercihlerini de ona göre yapmaya başlamaları hastane yönetimlerinin de kendi tesislerini hem sağlık ekipmanları hem de çevresel açıdan gözden geçirmelerini sağlamıştır. Sağlık tesisi dış mekân tasarımı genellikle göz ardı edilen bir husus olmasına rağmen en az hasta bakımı kadar önemli bir konudur (Paine, 1990).

Sağlık tesisleri ziyaret ettiğimiz en stresli yerlerden biridir. Hastaneler ve bakımevlerinde günlük hayat ve ölüm karşılıklı mücadele halindedir. Karmaşık tıbbi teknolojiler, çok az anlaşılan karmaşık prosedürler, yeni ortaya çıkan engellerle baş etmek için yapılan girişimler, kronik hastalıkları stabil hale getirmek için verilen çabalar, ilaçların yan etkilerini dengelenmesi, endişeli bekleyiş içinde olan aileler, çalışanlar için oldukça zor ve stresli bir çalışma ortamı oluşturup sürekli stres seviyesinde bir artış meydana getirmektedir. Ama çoğu sağlık kuruluşu tasarımlarında modern fonksiyonel ihtiyaçların çözümlenmesine odaklandığı için hastaların psikolojik ihtiyaçları göz ardı edilmektedir (Ware,1994).

Ware'e (1994) göre iyi tasarlanmış bahçeler temiz hava, güneş ışığı ve büyüyen yeşil bir çevreninde yardımıyla birlikte fiziksel ve duygusal stresin azaltılmasında yardımcı rol oynayarak müthiş bir rahatlama sağlatmaktadır. Tarihi kaynaklar ile son zamanlarda çevre psikolojisi ve bitkisel tedavilerde yapılan araştırmalar sayesinde bitkilerin psikolojik, sosyolojik ve iyileştirici etkileri uzun zaman süren, pek çok farklı kültür ve sosyal sınıf üzerinde yapılan araştırmalarla etkisini ortaya koymuştur (Ware, 1994).

İnsanoğlunun varoluşundan beri bize sağlık ve şifa kaynağı olan doğanın zaman geçtikçe sağlık tesislerinde yer almaması insanlığının teknolojik açıdan bu kadar ileri ama doğa açısından da bir o kadar geri kalabilmesi ve doğaya sırt çevirmesi inanılır gibi değildir. Sağlık kuruluşlarındaki bahçe eksikliğinin temel sebeplerinden biri, arsaların maliyetlerinin arttırması ve sigorta şirketlerinin hastaların hastanede kalış sürelerini en aza indirmek için yapmış oldukları baskılardır. Sağlık sisteminde hastalığın tedavisi ve tedavide kullanılan teknolojiler çok önemlidir. Hastanın çevresinin, hastalığın iyileşme süreci üzerine doğrudan etkili olmadığı

düşünülmektedir. Bu nedenle harcamalardaki öncelikler tasarım yerine inşaat ve sağlık tesisi yönetimlerine önem verilerek masraflar bu yönde yapılmaktadır. Artan masraflar ve teknolojik tıbbi gereçlerin fazla yer kaplamasından dolayı hastalara gereken fiziksel çevre yeteri kadar sağlanamamaktadır. Fiziksel çevrenin özellikle de dış fiziksel çevrenin iyileşme üzerindeki etkilerinin araştırma eksikliğinden dolayı kanıtlanmış verilerle raporlar haline getirilememesinden dolayı hastanelerin odak noktası hastalığın tıbbi tedavisi olarak kalmaktadır. Tedavinin diğer aşamaları olan hasta bakımı ve iyileşme süreci, bütüncül bir çerçevede ele alınmayıp tedaviye odaklanılmaktadır (Paine, 1979).

Sağlık kuruluşlarının fiziksel çevrelerine gereken önem verilmemesinin diğer önemli bir nedeni de fiziksel çevrelerin tıbbi etkileri düşünülerek hastaların iyileşme sürecinde kullanımları ile birlikte hastaların iyileşme oranları üzerine çalışma yapılmamış olmasıdır. Ne yazık ki hastanelerin bahçeleri yada düzenlenmiş alanları olsa bile onların gelişimi için çok az bilgi bulunmaktadır. Son yıllarda doğanın iyileştirici gücü, bahçe ve bahçecilik deneyimi ile insan-bitki ilişkileri üzerine Roger Ulrich, Rachel ve Stephan Kaplan, Verderber, Charles Lewis ve kayde değer pek çok önemli isim önemli araştırmalar yapmakta ve çalışmalar yürütmektedir. Ama yine de sağlık bahçelerine verilmesi gereken dikkatin çok az bir bölümünü çekebilmişlerdir. Bu yüzden bahçeler ve bitkisel yararları ile sağlık kuruluşlarındaki fiziksel çevrelerin tasarım ilkelerinin geliştirilmesi için daha fazla dokümantasyonel ampirik araştırmaya ihtiyaç vardır (Cooper-Marcus ve Barnes, 1995).

4.4 Sonuç

İyileştirme bahçesi başlığı altında farklı spesifik bahçeler yer almaktadır. İyileştirme bahçeleri düzenlenirken, temel olarak hitap ettiği hasta grubunun gereksinimleri göz önüne alınmalı, ayrıca sağlık personelinin ve ziyaretçilerin gereksinimleri ve hasta-refakatçi, hasta & ziyaretçi ilişkileri de dikkate alınarak tasarıma yön verilmelidir.

Tıp ve çevre psikolojisi dalında yapılan araştırmaların sonuçları, sağlık koruma hizmetleriyle bahçe düzenlerinin ilgili olduğunu göstermiştir. İyileştirme bahçelerinin insanlar üzerinde yapmış olduğu fiziksel ve psikolojik pozitif etkiler ele alındığında, iyileştirme bahçesi tasarımının kapsamlı ve benzersiz bir çalışma olduğu görülmektedir. İyileştirme bahçeleri tasarımında, peyzaj mimarı, mimar, psikiyatr, terapist, psikolog gibi farklı profesyonel disiplinlerin işbirliği içinde olması

gerekmektedir. Batı ülkelerinde ‘iyileştirme bahçelerine’ verilen önem hızla büyümesine rağmen, Türkiye’de sağlık bahçeleri ile ilgili yapılan çalışmalar henüz yeterli seviyeye ulaşamamıştır.

Daha pek çok araştırmanın yapıp verileriyle birbirini desteklemesi ile birlikte bu konuya gereken önemin verilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda sağlık sisteminde gerekli değişikliklerin yapılabilmesi için sağlam kanıtlar ve deliller sunularak sağlık bahçelerine gereken önemin verilmesi sağlanarak sağlık sistemi içerisinde hak ettiği yeri alabilirler.

Oysa Türkiye’de özel gereksinim ihtiyaç duyan insanların sayısı azımsanmayacak ölçülerdedir. Yapılan istatistikler; 2009’da Türkiye’de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının yüzde 7,01’inin 65 yaş üzerinde olduğunu ve Türkiye’de 5,2 milyon yaşlı bulunduğunu göstermiştir.

Bununla beraber Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen Türkiye Engelliler Araştırması’nın verilerine göre Türkiye’de nüfusun yüzde 12.29’unu yani yaklaşık 9 milyonunu engelliler oluşturmaktadır.

Rakamlara bakıldığı zaman toplum içerisindeki engelli sayısının ne kadar fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ülke gelişimi açısından, engelli bireylerin kimlik sahibi olabilmeleri ve toplum içerisinde kendilerine yer edinip aktif anlamda hayata karışabilmeleri çok önemlidir.

Türkiye’de özel bakıma gereksinim duyan pek çok insan olmasına rağmen, maalesef sağlık bahçeleri ve bahçe terapisi konularında henüz yeterince çalışma yapılmamış, ilgili kurum ve kuruluşlar ile özel sektör bu konuda yeterince bilgilendirilmemiştir.

Ülke ekonomisinin içerisinde bulunduğu ekonomik durum, sağlık tesislerinin açık alan ve peyzaj düzenlemelerine gereken önem ve özenin gösterilmesini engellemiştir. Bu bağlamda bu konuya hem kamu hem de özel sektörün bir an önce eğilip gerekli bütçenin ayrılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbatu, Ş.**, 1984. Fatih ve Çevresi, *Konferans*, Millet Kütüphanesi, İstanbul.
- Aksoy, Y. ve Turan, Ç. A.**, 2009. Hastane Bahçelerinin Peyzaj Tasarım İlkeleri Açısından İncelenmesi, *Dizayn Konstrüksiyon Dergisi*, **282**, 25.
- Alman Mavileri**, 1913-1915 Birinci Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, Atatürk Kütüphanesi, İstanbul.
- Aslanoğlu Evyapan, G.**, 1974. Tarih İçinde Formel Bahçelerin Gelişimi ve Türk Bahçelerine Etkileri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, *Mimarlık Bölümü Yayınları*, Ankara, **21**, 27-35.
- Baker, J. M.**, 2000. The Labyrinth Ritualisation as Strategic Practice in Postmodern Times, *Dissertation submitted in partial fulfilment of the degree of MA (Youth Ministry) King's College*, Univeristy of London, London, 50-75.
- Beer, A.**, 2003. *How Do We Know What Users of Spaces Need-Those Less Able Bodied Environmental Settings To Support The Particular Needs Of Those Who Have Diffuculties Moving Around The Problems Of The Elderly*, <http://www.thesteelvalleyproject.info>.
- Berlyne, D. E.**, 1960. Conflict, Arousal and Curiosity , New York: Mc Graw-Hill Book Co. , USA, 120-123.
- Ben-Joseph, E.**, 1987. The Humanistic Aesthetic Principles of Japanese Gardens and Their Application in Contemporary Outdoor Design. *Master Thesis*, Department of Landscape Architecture, Chiba University, Japan, 21.
- Bornovalı,S.**, 2000. İslam Dünyasında Bahçe ve Evren Anlatımı, *Yüksek Lisans Tezi*, İ. T. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 25-40.
- Bring, M. and Wayembergh, J. ,** 1981. *Japanese Gardens Design and Meaning*, New York Mc Graw-Hill Book Company, New York, 93-95.
- Brookes, J.**, 1997. *Garden of Paradise*, New Amsterdam Books, The Meredith Press, 87.
- Burges, C. W.**, 1990. Horticulture and Its Application to The Institutionalized Elderly Activities, Adaption and Aging, **14**, 3.

- Burnett, J. D.**, 1997. *Therapeutic Effects of Landscape Architecture*. In *Health Care Design*, ed. Marberry, Sara O. New York: John Wiley and Sons, USA, 71-83.
- Campbell, S.**, (no date). *Mazes and Labyrinths : The Search for the Center*, Public Broadcasting System Presentation, USA, 63.
- Charageat, M.**, 1995. Japon Bahçeleri, Sanat Dünyamız, *Bahçe Kültürü Dergisi Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.*,**58**, 118.
- Clark, E.**, 1996. *Underneath Which Rivers Flow:The symbolism of the Islamic Garden*, The Prince Of Wales's Institute of Architecture, 35.
- rowe, S.**, 1972. *The Persian Background*, in *The Gardens of Mughul India*, Thames and Hudson, London, 69-81.
- Coleman, L. M.**,2001. *Landscape of The Soul : Meditation Gardens and The Healing Environment*, M. A. , Western Michigan University, 132-139.
- Cooper Marcus, C.**, 2005. *Healing Gardens in Hospitals*, 4-6.
- Cooper Marcus, C. and Barnes, M.**, 1999. *Healing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations*, John Wiley & Sons Inc. , New York, 1-4, 14-21, 30, 96, 107-138.
- Cooper Marcus, C. and Barnes, M.**, 1995. *Gardens in Healthcare Facilities: Uses, Therapeutic Benefits, and Design Recommendations*, The Center for Health Design, University of California at Berkeley, Inc. CA, 7-9.
- Delaney, C. and Burnett, J. D.**, 1992. Design Quality:Landscape Design-Improving the Quality of Healthcare, In *Journal of Healthcare Design: Proceedings from the National Symposium on Healthcare Design*, Martinez, California, 91-108.
- Demirbaş, F.**, 1997. Tarihsel Japon Bahçeleri ve Ülkemizdeki Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ. T. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 43-49.
- Demiröz, Z.**, 2003. Tarihsel Süreç İçinde Bahçe Sanatı Hint-Moğol Bahçeleri Örneği ve İslam Bahçeleri'nin Türk Bahçe Sanatı'na etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İ. T. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 3-5, 129.
- Devlin, A. S. and Arneill, A. B.**, 2003. Health Care Environments and Patient Outcomes: A Review of The Literature, *Environment and Behaviour*, **35**, 5.
- Eckerling, M.**, 1996a. Guidelines for Designing Healing Gardens, *Journal of Therapeutic Horticulture*, **8**, 335-347.

- Eckerling, M.**, 1996b. *Healing Gardens, University of Massachussets at Amherst, USA*, 245-255.
- Edge-Gumbel, S.**, 1996. Flower Power-The Proper Garden Can Cultivate a Wealth of Hospital Benefits, *Health Facilities Management*, **9**, 6.
- Elings, M.**, 2006. *People-plant Interaction: The Physiological, Psychological and Sociological Effects of Plants on People*, Farming For Health-Springer Agriculture Book, chapter 4, Ed: Jan Hassink and Majken van Dijk (eds), printed in The Netherlands, 381-390.
- Evyapan, G.**, 1974. *Tarih İçinde Formal Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri*, İ. T. Ü Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, **21**, 47-55.
- Gerlach-Spriggs, N. and Kaufman, R. E. and Warner, S. B.**, 1998. *Restorative Gardens*, Yale University Press, New Haven and London, 1.
- Ghose, S.**, 1999. *The Healing Dimensions of Hospital Gardens : Three Case Studies Assessing The Use, Therapeutic Benefits and Design Recommendations*, The University Of Texas at Arlington,USA, 120-137.
- Göncüoğlu, S. F.**, 2009. Değeri Unutulmuş Tarihi Bir İstanbul Semti: Horhor, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, **23**, 107-155.
- Gültekin, E.**, 1998. *Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi*, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, Kitabı No:94, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset ve Teksir Atölyesi, Adana, 89-113.
- Hartig, T., Mang, M. and Evans, G. W.**, 1991, Restorative Effects of Natural Environment Experiences, *Environmet and Behavior*, **23**, 3-36.
- Hartig, T.**, 1993, Nature Experience in Transactional Perspective, *Landscape and Urban Planning*, **25**, 17-36.
- Hartig, T. ,A. Böök, J. Garvill,T. Olsson, and T. Garling**, 1996. Environmental Influences on Psychological Restoration, *Scandinavian Journal of Psychology*, **37**, 387-393.
- Healy, Vince**, 1987. *The Hospice Garden: Adressing The Patients Needs Through Landscape*, Harvard University, 132-148.
- Hill, C. O. and P. D. , Relf**, 1983. *Gardening as an Outdoor Activity in Geriatric Institutions, Activities, Adaption and Aging*, **3**, 1.
- Horsborough, C. R.**, 1995. Healing by Design, *The New Englnd Journal of Medicine*, **11**, 333, 735-740.

- Hunt, J. D.**, 1989. *Garden History, Issues, Approaches, Methods*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D. C, 183-201.
- Itoh, T.**, 1989. *The Gardens of Japan*, Bibliography, Kodansha International Ltd. , printed in Japan, 89.
- Jelliocoe, G. and S.**, 1995. *The Landscape of Man: Shaping The Environment From Prehistory to The Present Day*, Publisher: Thames & Hudson, 143-157.
- Kaplan R. and Kaplan S. ,** 1989. *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*, UK : Cambridge University Press, 187-189.
- Kayakent, T.**, 1999. Tarih İçinde Bahçe Olgusu ve Eski Türk Bahçelerinin Günümüz Bahçelerine Dönüşüm Süreci, *Yüksek Lisans Tezi*, İ. T. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 7-15.
- Kamp, D.**, 1996. Design Considerations for the Development of Therapeutic Gardens, *Journal of Therapeutic Horticulture*, **8**, 245-247.
- Keane, M. P.**, 1996. *Japanese Garden Design*, Rutland: Charles E. Tuttle, (ISBN 0-8048-2071-6)
- Kellert, S. and Derr, V.**, 1998. National Study of Outdoor Wilderness Experience, Washington DC. ,Island Press, 76-83.
- King, R.**, 1979. *The Quest for Paradise*, Sackville Press Billericay Ltd. Great Britain, England, 75-76.
- Kuitert, W.**, 1988. *Japon Bahçe Sanatı Tarihinde Görünüm ve Zevk (Scenes & Taste in the History of Japanese Garden Art)*, 131-133.
- Lake, T.**, 1999. Gardens that Restore The Mind, Body and Spirit, *Master Thesis*, North Carolina State University, USA, 143-145.
- Lovelock, J.**, 1990, *The Ages Of Gaia*, New York: Bantam Books, 65-69.
- Lovelock, J. E. and Margulis, L.**, 1974. *Biological modulation of the Earth's atmosphere*, **21**, 471.
- Lynch, K.**, 1960. *The Image of the City*, MIT Press, Cambridge MA, 55.
- Macdoughall, B. E. and Ettinhausen, R.**, 1976. *The Islamic Garden*, Dumbarton Oaks Trustees for Harvard University ,Washington DC, 89-99.
- Malkin, J.**, 1992. *Hospital Interior Architecture*, New York: Van Nostrand Reinhold, USA, **11**, 333.

- Mason, P.**, 1993. *History of Japanese Art*, Harry N. Abrams Inc. , New York.
- Mehrabian, A. and Russell, J.A.**, 1974. A verbal measure of information rate for studies in environmental psychology, *Environment and Behavior*, **6**, 273-281.
- Moller, C. B.**, 1968. *Architectural Environment and Our Mental Helath*, Horizon Press, New York, 73-78.
- Murphy, W. B.**, 1983. Japanese Gardens, *The Time Life Encyclopedia of Gardening*, 508-530.
- Nurlu, E., ve Erdem, Ü.**, 1994. *Uzakdoğu Sanatı, Peyzaj Sanat Tarihi Ders Kitabı*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova, İzmir, 38-45.
- Olsson, B. & Algulin, I.**, 1990. *Litteraturens historia i världen*, Norstedts Förlag, Stockholm, 172.
- Okakura, K.**, 1993. *Çay Kitabı*, çeviren F. Atilla Güllü, 124-128.
- Örik, N. S.**, 1958. *Eski Zaman Kadınları Arasında* (hatıralar), İstanbul, 71.
- Özgen, Y.**, 1988. *Japon Bahçelerinin Tarihsel Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, **38**, 4.
- Öztan, Y.**, 1996. Japon Bahçesi, *Maison Française Dekorasyon Dergisi*, Yıl 2, **18**, 85.
- Paine, R. G.**, 1990. *People Places-Design Guidelines for Urban Open Space*, Edited by Clare Cooper Marcus and Carolyn Francis; Van Nostrand Reinhold, New York, 90-95.
- Relf, D. and Lohr, V. I.**, 1993. Human Issues in Horticulture: Research priorities, *HortTechnology*, **3**, 132-138.
- Paine, R. G.**, 1990. *People Places - Design Guidelines for Urban Open Space*, Edited by Clare Cooper Marcus and Carolyn Francis; Van Nostrand Reinhold, New York, **15**, 263.
- Said, I.**, 2003. *Garden as an Environmental Invention in Healing Process Of Healing Process of Hospitalized Children*, Kustem 2nd Annual Seminar on Sustainability Science and Management Environment.
- Salamy, V. M.**, 1995. Healing Gardens: Design Guidelines for Landscape Architects, *M. L. A Thesis*, Ohio State University, 148-160.
- Saward, J.**, 2002. *Magical Paths: Labyrinths and Mazes in The 21st Century*, Mitchell Beazley by Octopus Publishing Group Ltd, 55-76.

- Saward, J.**, 1999. *Ancient Labyrinths of the World* (3rd edition) Thundersley, England:Caerdroia, 2-7, 13-19.
- Scarfone, S. C.**, 1996. Design of Outdoor Environments for Wellness and the Role of Landscape Architecture, *Journal of Therapeutic Horticulture*, **7**, 123-129.
- Schaarschmidt-Richter**, 1979. Translated by J. Seligman. *Japanese Gardens*, New York:William Morrow and Company, USA, 65-71.
- Shephard, J. C. and Jellicoe, G. A.**, 1953. *Italian Gardens of the Renaissance*, Alec Tiranti Ltd. , London, 93.
- Sherman, S. A. , Mardelle, M. S. and James, W. V.**, 2005. Children's Environments and Health-Related Quality of Life: Evidence Informing Pediatric Healthcare Environments, **15**, 1.
- Stigsdotter, A.**, 2005. Landscape Architecture and Health. Evidence-based health-promoting design and planning. *Doctoral Thesis*, Faculty of Landscape Planning, Horticulture and Agricultural Science Department of Landscape Planning, Swedish University of Agricultural Sciences Alnarp, 180-187.
- Stoner, T. and Rapp, C.**, 2008. *Open Spaces Sacred Places: Stories of How Nature Heals and Unifies*, by TKF Foundations, 99-105.
- Thacker, C.**, 1979. *Japanese Gardens - The History of Gardens*, USA University of California, Press Berkeley and Los Angeles, 134-145.
- Thompson, J. W.**, 1998. *A question of healing*, Landscape Architecture, **88**, 4.
- Turner, T.**, 2005. *Garden History - Philosophy and Design 2000 BC-2000 AD*, 79, 96.
- Ulrich, R. S.**, 1981. Natural Versus Urban Scenes;Some Psychophysiological Effects, *Environment and Behavior*, **13**, 523-556.
- Ulrich, R. S.**, 1983. Aesthetic and Affective Response to Natural Environment, *Human-Behavior-Environment-Advanced-Theory-Resources*, **6**, 197-203.
- Ulrich, R. S.**, 1984. View Through a Window May Influence Recovery from Surgery, *Science*, **224**, April, 420-421.
- Ulrich, R. S.**, 1992. Effects of Interior Design on Wellness:Theory and Recent Scientific Research, *Journal of Healthcare Design*, **3**, 97-109.

- Ulrich, R. S.**, 1999. Effects of Gardens on Health Outcomes, Theory and Research'. In Cooper Marcus, C. & Barnes, M. (eds.), *Healing gardens, Therapeutic Benefits and Design Recommendations*. John Wiley & Sons, New York, 65-81.
- Ulrich, R. S.**, 1999. *Theory of Supportive Garden Design*, 120-132.
- Vapaa, A. G.**, 2002. Healing Gardens: Creating Places for Restoration, Meditation, and Sanctuary, *Master Thesis*, Virginia Polytechnic Institute and State University College of Architecture and Urban Studies Master's of Landscape Architecture, 35-68.
- Ware, C. E.**, 1994. "Designing and building healing gardens at a healthcare facilities" in *The Healing Dimensions of People-Plant Relations: proceedings of a research symposium*; eds Mark Francis, Pat Lindsey, Jay Stone Lindsey, University of California at Davis, 324.
- Warner, S. B. Jr.**, 1994. "The periodic rediscoveries of restorative gardens : 1100 to the present" in *The Healing Dimensions of People-Plant Relations: proceedings of a research symposium*; eds Mark Francis, Pat Lindsey, Jay Stone Lindsey, University of California at Davis, 6-8.
- Warner, S. B.**, 1994-1995. *Restorative Gardens: Recovering Some Human Wisdom for Modern Design* (Unpublished papers), 30-47.
- Westcott Jr. , J. L.**, 1986. *Environmental Design 2, : the Islamic Garden Issues for Landscape Research*, 98-110.
- Whitehouse, S. , Varni, J. W. , Seid, M. , Cooper Marcus, C. , Ensberg, M. J. , Jacobs, J. R. S. ,** 2001. Evaluating a Children's Hospital Garden Environment, Utilization and Consumer Satisfaction, *Journal of Environment Psychology*, **21**, 214-215.
- Wilson, E. O.**, 1993. Biophilia and the Conservative Ethic, In: Kellert, Stephen, R. , Wilson, Edward, O. , eds. *The Biophilia Hypothesis*. Wash. D. C: Island Press, 65.
- Yoshinaga, Y.**, 1981. *Japanese Traditional Gardens*, published by Shokokusha, Tokyo, Japan, 205-210.
- Yoshikawa, I.**, 1991. *The world of Zen Gardens*, Graphic-sha publishing Co. Ltd. , Tokyo, Japan, 170-175.
- Zarcone, T.**, 1994. Hindiler Tekkesi, *Dünü ve Bugünü ile İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye, **8**, 47.

- Url-1** < www.chinaoilpainting.com > alındığı tarih 06.03.2011
- Url-2** < <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=bah%E7e&ayn=tam> >
> alındığı tarih 01.02.2011
- Url-3** < <http://tdkterim.gov.tr/bts> > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-4** < www.who.int/aboutwho/en/definition.html > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-5** < <http://labyrinthosociety.org> > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-6** < <http://www.labyrinthos.net> > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-7** <<http://tr.wikipedia.org>>, alındığı tarih 16. 11. 2010.
- Url -8** <<http://www.math.nus.edu.sg>>,alındığı tarih 01. 02. 2011
- Url-9** < www.now-zen.com>, alındığı tarih 24. 01. 2011
- Url-10** < www.labyrinthnetwork.ca>, alındığı tarih 24. 01. 2011
- Url-11** < www.now-zen.com >,alındığı tarih 17. 12. 2010
- Url-12** <www.superstock.com > alındığı tarih 27.11.2010
- Url-13** <<http://goldwaterlibrary.typepad.com/rgl/weblogs/>> 10.04.2011
- Url -14** <www.gardenvisit.com>,alındığı tarih 18.11.2010
- Url-15** < <http://www.stgallplan.org>>, alındığı tarih 01. 01. 2011
- Url-16** < en.wikipedia.org > alındığı tarih 06.12.2010
- Url -17** < www.imperialtours.net >,alındığı tarih 03.03.2011
- Url-18** < www.onmarkproductions.com > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-19** < <http://www.bizimlejaponya.com/japonya>>,alındığı tarih 01.02.2011
- Url-20** < www.asiawelcome.com > alındığı tarih 12.11.2010
- Url-21** <www.japan-guide.com> alındığı tarih 5.12.2010
- Url-22** < www.wildnatureimages.com> alındığı tarih 03.12.2010

- Url-23** <<http://www.reep.org/resources/islamic-gardens/design-chaharbagh-layout.php> -3> alındığı tarih 03.03.2011
- Url-24** <<http://www.worldhealthdesign.com/Patient-specific-Healing-Gardens.aspx>> alındığı tarih 07.04.2011
- Url-25** <<http://www.asla.org/awards/2006/06winners/294.html#> > alındığı tarih 07.04.2011
- Url-26** < <http://www.sustland.umn.edu/design/healinggardens.html> > > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-27** < http://www.healinggarden.net/?topic=garden_gal12 > alındığı tarih 08.08.2010
- Url-28** <<http://www.dirtworks.us/DuncasterClinic/#> > 05.04.2011
- Url-29** < <http://gardentherapy.ca/birdhouse-therapy-to-make-you-smile/> > 04.04.2011
- Url-30** < <http://www.garden.org/subchannels/landscapig>> 18.02.2011
- Url-31** < <http://www.bbgsusa.com/kinds-of-garden.php> > 03.04.2011
- Url-32** <<http://www.architectmagazine.com/design/nature-that-nurtures.aspx> > alındığı tarih 09.11.2010
- Url-33** <<http://erkmensenan.blogspot.com/2011/02/valensbozdogan-su-kemeri-sarachane.html>> alındığı tarih 20.04.2011
- Url-34** < <http://www.mimdap.org/?p=11616>> alındığı tarih 22.04.2011

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ayça SEREZ

Doğum Yeri ve Tarihi: Lüleburgaz 14.01.1985

Adres: aycaserez@gmail.com

Lisans Üniversite: Ege Üniversitesi

Ayça Serez, 14 Ocak 1985 yılında Lüleburgaz'da doğdu. 1996 yılında Emrullah Efendi İlkolundan mezun olduktan sonra, Orta Okul ve Lise eğitimini, 2003 yılında Lüleburgaz Anadolu Lisesinde tamamladı. 2007 yılında, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı bölümünden mezun olarak Peyzaj Mimarı ünvanını kazandı. 2008 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda, Peyzaj Mimarlığı Programında Yüksek Lisans eğitimine başladı. İngilizce ve Almanca bilmektedir.